

پنجابی دی پر بدد گوڑی تے لکھیارن : امر جیولی (بیدر لینڈ)

محل تعلیم دی چنھی نمبر 4-26/99 (A-iv) S.O موری 30
جون 99 موجب ہجابتے سکول اس کالج اور یاں تے پلک
لا بسیریاں لئی پروان

اول حمد خدا دا ورد: شاہ محمد

ڈوئی نعمت رسول مقبول: شاہ نظیف 3

مکہ بول 4

اجیچی لکھت

بولی، نجاح تے گلوبالائزشن: عارف تجمیم 5

کھنڑے راہ پائی نیں دنیا (2): نجمہ صادق رم.ث 13

لوک رنگ

وداعی دا گاؤں، گاؤں کھانی: ثریا جیجن 18

کھانیاں

ڈھن: دریام ہنگھ سندھو 20

دوپاخو: آصف محمد 40

چنگا مذہ (1): راجہ مہتاب علی 52

سلیکہ، جیون سار

قصہ بیت والیاں (2): ٹغم حسین سید 61

گل ایسے گھر وچ احمدی اے (2): خالد مسعود 66

ملفی

کھانی کار چڑ کار جن ٹھیں: امر جیوتی 71

سُرت سیان

جو توں برائیا کے علم: ڈاکٹر نریش رتن 79

جیون کتها

ہڈ بیتی تے جگ بیتی (2): سردار شوکت علی 86

لفظالی سار

لفظ مولی (2): نذر خالد 94

جون 2001ء

مہینہ وار

لہور

بیز (جلد) 3 — پرائیا (شمارہ) 6

سودھی

فائزہ — مقصود شاقب

پر بندھ: اکشا

ساتھ: آصف بیسی

کھہے: شاہ محمد دی ولی

مکھ مورت: ایک آباد دے اک گھر دا نوہا
(اکرم و زانج)

مل: 20/-

سالانہ چندہ: 200/-

چیک: 250/- پرنس: 60 امریکی ڈالر
چندہ یاں داں مسینہ وار چشم لور دے تاں ای

ہووے۔

ایمپریلش: مصطفیٰ احمد قب
چھاپ: یاسر عسیر پر ٹک پر لس، الائچیشن، پیالہ گراڈ، لور
دفتر: مسینہ دار چشم، 11-شرف سینش،
16-کوئنزو، پونک گنگرام، لور

فون: 6308265

E-mail: rfaiza@hotmail.com

مسینہ وار چشم لور

2

اول حمد خُدا ورد بکھے

اول حمد جناب اللہ دی نوں، جیہڑا قدرتی کھیل ہناوندا ای
چودھاں طبقاں دا نقش و نگار کر کے، رنگ رنگ دے باگ لگاؤندما ای
صفاں پیچھلیاں سبھ پیٹ لیندا، اگوں ہور ای ہور وچھاوندا ای
شاہ محمد اوس توں سدا ڈریئے، بادشاہاں توں بھیکھ منگاؤندما ای

شاہ لطیف بھٹائی
التحا کرتا رہنے عرش

دُوئی نعت رسول مقبول والی

وحدۃ لا شریک کھاوے، یقین کریں ایس گل دا
عشقوں ہویا محمد پیدا، کارن خلقت گل دا
دونہاں اگے نال یقینے، آپنا سیس نواہیں

میزہ وار چشم لہور

جنون 2001ء

مکھ بول

ہیو من رائمس کمیشن پاکستان وچ انسانی حقوق دے چاء دی سبھ توں وڈی
بیڑ اے۔ ایس بیڑ وچ پاکستان دے چوٹی دے سُوجھوان تے سیانے بندے
رلے ہوئے نیں، جیہنال نوں ملک دے چھے چھے اُتے ہوندی ہی توں ہی
گل دی وی سار رہندی اے۔ پر خبرے کیوں ایس بیڑ تے ایہدے بھائیوال
سُوجھوانال نوں پنجاب دی لوک بولی نال مُدتال توں ہوندا آوندا ونڈ ونکراتے
اوہدے مندے ہے وکھالی نہیں دیندے۔ پنجاب دی لوک وسوں نوں آپنی
دھرتی اتے وسیاں روٹی ٹھکر کماون لئی اوپریاں بولیاں دامُتحاج ہونا پیندا اے۔
کیونجو لوک بولی دی تھاں اوپریاں بولیاں وچ ای اتھے پڑھن لکھن دی جاچ دسی
جاندی اے تے روٹی روزگار دا ڈل۔ ایہدی پاروں لوکاں دے دلاں وچوں
آپنی بولی دا آور دھکے زوریں چھیا گیا اے۔ لوک ”ویہاری جیون“ دے
سکھالاں صدقہ آپنی بولی توں ڈھیر اویسلے ہو گئے نہیں۔ اوہنال نوں تھوہ ای
نہیں رہیا پئی بولی ونجیون پاروں اوہنال نال کیہ پیا ہوندا اے تے ہور کیہ کیہ ہو
جانا اے۔ پر ہیو من رائمس کمیشن آف پاکستان دے سُوجھوانال نوں تال پتہ
اے پئی ملک دی ایڈی وڈی وسوں دی ”مان بولی“ نوں جیویں مگایا جاندا پیا
اے اوہدے ہے وچ کیہ لکھ ملک جانا اے۔ پر جے اوہ اجھ کرن تے!

بولي، سنجان تے گلوبال آرزايشن

بولي کے قوم دی سنجان تے پچھان ہوندی اے۔ ایسہ کے وی رہتل تے قوم دا مڈھلا انگ اے، ایہدے راہیں لوک اک ڈوئے نوں سمجھدے تے سیاندے نہیں۔ ایسہ اک بہوں وڈا چج اے پئی ہر وسوں دی رہتل اوہدی بولي نال جزوی ہوندی اے۔ ایس لئی اسیں بولي نوں نرا گل اپڑان دا وسیلہ نہیں سکوں پوری وسوں دی رہتل تے نفیات دا سوما آکھ سکدے آں۔ اتھے بھاء تاں ہر بولي نرا لفظ بھندار ای ہوندی اے پر اسماں اج توڑی ایسہ سمجھن دی کھچل نہیں کیتی پئی لفظ چھڑے لفظ نہیں ہوندے سکوں ہر لفظ دے پچھوکڑ وچ قدر اس قیمتاں دا اک پورا ویہار لکھیا ہوندا اے تے ایسہ قدر اس قیمتاں ای کے قوم دی پچھان ہوندیاں نہیں۔

اج دے ودھے ہوئے زمانے وچ دیکھیے تاں بولیاں دی لوڑ گھٹ ہوندی وکھالی دیندی اے، پر اصل چج تاں ایسہ ہے پئی گل دُنیا نوں بڑے آہر تے اچھے نال اکو اک بولي تے لایا جاندا پیا اے۔ تاں جو گلوبال آرزايشن دی پوری پے سکے۔ گلوبال آرزايشن لاون نوں تاں بڑا سوہنا نعرہ اے پر اصل وچ ایسہ اک اچھے نشانے تائیں اپڑن لئی لوک بولیاں تے لوک سنجان نوں گاؤں دا بڑا پیریا ہویا جتن اے۔ ایہدا نعرہ لاون والیاں ایسہ کم سکوالاں تے نشو وسیلیاں دے ذمے کیتا ہویا اے، جسہرے ڈاڈھی مار پئے کر دے نہیں۔

ايس سارے پواڑے نوں سمجھن لئی اسیں سبھ توں پہلاں بولی تے اوہدی لوڑ توں گرنے آئے تے پھیر تواریخی ویہن وچ بولیاں کھڑیجن دے کارن وچارنے آں۔

ایسے پکا تھتا چج اے پئی بندے نوں جدوں اک دوچے تائیں گل اپڑاون دی لوڑ پئی تال بولی ہوند وچ آئی۔ لفظ نے، لفظاں دے معنے گھر تجے تے لوک ہور چوکھا اک دوئے نوں جانن سمجھن لگے۔ انج ایسہ گھیرا موکلا ہوندا گیا۔ بندہ وکھ وکھ ثابریاں تے تھاہراں وچ ونڈیندار ہیا ایہدے نال اوہدی بولی، لفظ تے اُچارن دی اک دوئے تھیں وکھ ہوون لگ پئے۔ بندے نے آپنی گھرناں بناؤن تے کاڑھاں کڈھن دی سکت دے بر تے وکھ وکھ شیواں دے وکھ وکھ نال دھرے۔ ہولی ہولی بولیاں اسرن نرلن لگ پیاں تے بولیاں دے سکیں ہور رنگ بکلدے گرے گئے۔ ایتحوں ای بولی تے نسل دی شہہ تے بندیاں دی سنجان ہوون لگ پئی۔ ویلے دے نال نال بولیاں داوی و دھارا ہوندا گیا۔ لفظ تھاں تے ریت رواجاں موجب بنن لگ پئے۔ پھیر ایسے لفظ چھڑے لفظ نہ رہے سکوں ایہناں نال قدر اس قیمتاں واپورا اپورا اک ویہار جو دا گیا۔ مہماں ایہا ویہار ای قوماں تے قومزیاں دی سنجان دامول بنے۔ صدیاں اتے پرسی بولیاں دی تواریخ نے وکھ وکھ قوماں دی سنجان نوں سکوال سانجھی رکھیا۔

پرانہویں سویں (صدی) دے گھر تل اتھل (صنعتی انقلاب) تے ویہویں سویں دے اٹکل اتھل (تکنیکی انقلاب) نے جھٹا پٹ صدیاں دیاں گریاں آوندیاں نزوں بولیاں اتے دھاڑ چھوہ دتی، ایہدے نال لوک بولیاں نوں خاص کر فرق پین لگ پیا۔ کیونجوں نت نویاں کاڑھاں لئی نویں نویں ہاں بنن لگ پئے

تے ایسہ نال جتنے جتنے وی گئے آپنے نال نویاں قدر اس قیمتاں وی لئی گئے
جیہدے نال لوک قدر اس وچ دھڑا دھڑ کھپے پین لگ پئے۔
لوک بولیاں تے لوک رہتاں اُتے ایسہ دھاڑا گلوبل وچ (جگت پند) وی
چھیڑا ڈھڑا نال ہور وی دھیرا ہو گیا۔ ایس نویں متے ساہ بولیاں کے لوک
بولی، لوک رہتل تے ریت دی کوئی ونک نہیں ایہدے تاں آپنے ای پیسہ پال
ٹھیک نہیں۔ ایہناں ٹھیکاں نوں برے چاڑھن کیتے سکوالاں تے نشر و سیکھاں نوں
تھاڑا ڈتا جاندا پیا اے۔ ایسہ تھاہراں تے ستحاں گاہکی رہتل (کنزیومر کلچر)
اسارن لئی بولیاں تے رہتاں نوں مدد دیاں ہویاں اگے ودھی آوندیاں نہیں۔
تے اسیں گنگ دام تماشیں بنے ویکھدے پئے آں۔

تواریخ سانوں و کھالدی اے پئی کھوہ دھروہ دے پنج سورھیاں وچ کالونی
گیر جتنے وی گئے اوہناں وکھ وکھ حیلیاں نال او تھوں دے لوکاں دی بولی تے
رہتل نوں وٹاون دا آہر کیتا کیونجو ٹرلگ گئی سن نہیں پئی بولی گل سا بخشی کرن
دے نال نال لوکاں نوں جوڑن دا وی ہتھیار اے تے ایہمون رہتل وی منیا
جاندا اے۔ ایس کر کے کالونی گیراں نوں منس سار دے اکھوتی سیانیاں نے
لوک بولیاں تے لوک رہتاں ڈھاڑھیری کرن دیاں صلاحیں دتیاں، جیہدے
ئے وچ کالونی گیراں لوک بولیاں نوں ہندھیاں تھیاں آکھ کے اجیہے سکھیا
ویسا دی نینہہ دھری جیہڑا لوکاں نوں ٹھوڑتھل (تمذیب) دے جھاؤ لا پا کے
اجیہا پونگ تیار کرن لگ پیا جیہڑا رنگ دے کپھوں تاں استھاواں سی پر بولی تے
رہتل دے کپھوں انگریزاں دا پچھ لگ۔ ایہدے نال نال تھیز تے انگریزی
لڑپچر راہیں دی اوپری رہتل دا بھرواں پر چار ہویا۔ اج گلوبالائزیشن لئی سکوالاں

تے نشر و سلیاں (میدیے) توں سکوں کم لیا جاندا پیا اے۔ کیونجوں انے کالوں
 گیر ہن کارپوریٹ مالکاں دا رُوب وٹا کھلوتے نہیں تے ہر اوں تھاں نوں منڈی
 بناون لوڑ دے نہیں، جتنے اوہناں نوں گاہکی لجھ سکدی اے۔ ایسے سچ ہن بتر کے
 سامنے آگیا اے پئی اج وی گلوبالائزشن دی راہ دا سبھ توں وڈا ڈکا لوک بولیاں
 تے لوک رہتاں نہیں کیونجو اج وی دُنیا وچ اجیہیاں قوماں ہیں جیہڑیاں آپنیاں
 بولیاں تے رہتاں اتے لوہے واکن پکھیاں نہیں۔ پر اوہ شوہدیاں وی کدوں تائیں
 ایہناں جگت بلا کمیں نوں ٹھللی رکھسن۔ ٹیلیویژن، کمپیوٹر، انٹرنیٹ تاں ہر گھر ان
 سدے پروہنیاں واکن ڈیرے گھتی بیٹھے نہیں۔ اک دیلا سی جدوں لوک کماں
 کاراں توں ویہلے ہو کے اک دُوچے نال بھوکے بھندے سن، سارے دن دی
 ہوئی ورتی سانجھی کر دے سن، پر اج جیہنوں ویکھوٹی وی سامنے بُت ہویا بیٹھا
 ہوندا اے۔ ہر دسال مٹاں پچھوں مت مار مشوریاں وچ گواچا چھیتی توں
 چھیتی وستاں خریدن دیاں سیکھیاں پکاؤں لگ پیندا اے نہیں تے پھیر
 انٹرنیٹ دی جادو نگری وچ دھکے ٹھڈے کھاندا آپنیاں وچالے اکلا اکرا ہویا
 ہوندا اے۔ ایہمے نال اوہ نہ چھڑا آپنیاں توں اوہھڑ ہوندا اے سکون آپنی
 بولی تے رہتل توں وی وجو گیا جاندا اے۔ بولی تے رہتل توں وجو گے جاون دا
 ایسے آہر اودوں توں ای چالو ہو جاندا اے جدوں کے پنجابی، پختون، بلوجیاں
 سندھی بال نوں کے ایسو جیہے سکولے پا دتا جاندا اے جتنے بالاں دے پنجابی،
 پشتون، بلوجی، سندھی بولن دی نزی مناہی ای نہیں ہوندی سکوں ایسے ماں
 بولیاں بولن اتے بالاں نوں عکھ وی پیندی اے۔ اجیہے دوالے وچ پلداے بالاں
 دی سُرت اصلوں دھو دتی جاندی اے تے پھیر رلیں تے کھار دا ورتارا

ورتے ایسے بال گھر وچ وی اوہا سکوی بولن لگ پیندے نیں۔ اوہناں
اند، آپیاں بولیاں نال کریمہت جم پیندی اے۔ اوہ آپیاں رہتاں نوں مندیاں
کو جھیاں تے پڑایاں آکھ اجیسی رہتل اپناون لگ پیندے نیں، جیہدے نال
اوہناں دی آپی سخنان بھی ہو جاندی اے۔ سارا دن اوہناں دے آپنے ہتھوں
اوہناں دی آپی سخنان دی کھیہہ پٹائی جاندی اے، گھر آیاں نوں لی وی جھپ
لیندا اے، جیہڑا اوہناں نوں چوڑیوں نپ کے اوہھڑ دنیا وچ لے وجد اے۔
ایہدی پاروں اج ساؤے بالاں نوں خوشحال خاں خٹک، میر گل خاں نصیر،
لعلے شاہ، شاہ لطیف دے نواں دی سار نہیں۔ اوہناں نوں ماں یکل جیکن تے
میدوں دے نواں دی تاں ڈھیر واقعی اے پر علن فقیر، مرید بلیدی تے پٹھانے
خاں دا نال سندیاں ای اوہناں دے متھے آتے انجان پئے دیاں تیوریاں اُھر
پیندیاں نیں۔

اج گلوبلائزیشن نے زرا بولی نوں ای نشانہ نہیں بنایا سکوں زندگی دے ہر
پکھ اتے مار کیتی اے۔ اوہ اک پاسے لوکاں دی آپی بولی نوں پئی مگاوندی اے
ووجہ پاسے اوہناں نوں ایسو جیسی بولی پئی دیندی اے جیہڑی اوہدی رہتل نوں
لوکاں دے بر اتے پئی مژھدی اے۔ ایہدے نال آہر کیتا جاندا پیا اے جو
نیویارک، ٹوکیو تے لندن وچ در تیندی لریم، ٹو تھ پیٹ یاں شمپو صوانی،
لورالائی تے خیر پور دے دُور دوراۓ وچ وی درتی جاوے۔ اسیں نھل جانے
آں کہ اوہ کریم ٹو تھ پیٹ تے شمپو آپنے نال آپی بولی تے رہتل وی ساؤے
اتے پئی تھپدی اے۔ انج ای کوکا کولا وی دُور دوراۓ پنڈاں تائیں جا اپڑیا
اے، ایکھے لسی تھاول تے ستوما دتے نیں تے ایہناں نال جوئے رہتل دے

پورے ویہار نوں دی لوکاں توں وکھ کر دتا اے۔ کریم تے کوکا کولا تاں ایس
مرا پواڑے دیاں دو اصلوں بھیاں جیہیاں مثالاں نیں، جیہدا گلوبالائزشن پاروں
لوک بولیاں تے رہتاں توں پیندا اُمریا آوندا اے۔ ایہدی پاروں ساڈی اج دی
بیڑھی دا حال اوس کاں جیہا ہو گیا اے جیہدا ہنس بن دے چاء وچ آپنی ٹور
دی ونجا بیٹھا سی۔ آپنے آپ توں وانجے جان دا وکھالانہ چھڑا ایس پیڑھی دیاں
گلاں توں ای ہو جاندا اے سگوں ایم ٹی دی دے گوتیاں دا حلیہ دھار کے
”مندب“ لگن دی کھچل توں دی دس پیندا اے۔

اج پختون، بلوج، سندھی تے پنجابی بالاں نوں سکھ پتے نہیں جو اثر،
میڑھ، ونگار تے پرھے کہمouں آکھدے نیں۔ کیونجو ایسہ اوہناں دیاں ماں
بولیاں دے لفظ نہیں پر ایسہ نرے ماں بولیاں دے لفظ ای نہیں سگوں ایہناں
تھیجھے تاں اوہ قدر اس قیمتاں نیں جیہڑیاں ایہناں قوماں دی سانجھ تے اپیت والی
سوچ دا نشان نہیں۔ ایسو لفظ ایہناں قوماں دی مڈھلی سنجان نہیں پر گلوبالائزشن
دے ایس آہر وچ ایسہ سارے لفظ گواچدے جاندے نہیں۔ جیہدا مطلب
اے پئی ایہناں استھاویاں بولیاں دی سنجان مُحمدی جاندی اے۔ ایسو حال رہیا
تاں چھپتی ای ایسہ بولیاں دُنیا دی پیہٹی توں مٹ جاس۔ اجیسی مند حالی دا
اگیتر اثبوت ”استھنولوگ“ دیے چودھویں ایڈیشن توں ہو جاندا اے جیہدا دسدا
اے پئی ایس ویلے دُنیا دیاں 52 بولیاں ایسو جیہیاں نہیں، جیہناں دے بولن
والا اک اک بندہ ای رہ گیا اے۔ جاتو ایسہ اک اک بندہ مکھیا تاں ایسہ یونجا
بولیاں دی اکا ای مگ جاس۔ ایسہ کتاب ای دسدی اے پئی ایس ویلے 426
اجیہیاں بولیاں نہیں جیہناں تھوڑے چر وچ ای دُنیا دے تختے توں ہو جھیاں جانا

اے۔ جگہ بول سار دے سیانے (ماہرین لسانیات) ایسہ دی دسدے پے نئیں پئی ایس ہزاری دے اخیر تائیں کوئی چھ ہزار بولیاں نئیں جیہناں سدا لئی چپ ہو جانا اے۔ ایسہ ہے ایس گلوبالائزشن دا پھل، جیہدے راہیں ٹکل ڈنیا نوں اکو بولی، اکو رہتل تے اکو چسکا لاون دا جتن پورے ٹل نال چاؤ اے، تاں جو بپوں قومی کمپنیاں دے ماکاں نوں ڈنیا دی ہر بھرے گاہک لہ سکن۔ ایہناں نوں کے بولی کے رہتل، کے سنجان پچھان دا درلغ نہیں۔ ایہناں نوں ڈالر دا مل ہر سنجان توں پیارا اے تے ایہدے لئی اوہ بڑے تر کھے پیریں بولیاں تے رہتاں اتے ساگہ پھیر کے ساریاں حداں کھول دینا چاہوندے نئیں تاں جو ایسہ ودھ توں ودھ منافع کما سکن۔

کیہ کرن دی لوڑ ہے؟

امتحاویاں بولیاں تے رہتاں نوں سانحمن ڈچ وڈا کم سُوجھواناں دے کرن دا اے۔ اوہ لوکاں نوں آپنیاں لکھتاں راہیں ایس ماڑو حالت بارے جانو کراون تے آپنے آپنے علاقیاں ڈچ اجیہے سمجھتے دازے اسارن جیہڑے لوک و سیلیاں نال بولی تے رہتل دی سانجھ کرن۔ ہر دیلے لوکاں نال میل میلاپ کیتا جاوے، دنو دن گواچدے جاندے لفظاں دی کھونج کیتی جاوے، اوہناں نوں ورتوں ڈچ لیاندا جاوے تے اکٹھاں مجلس راہیں لوکاں نوں ماں بولی تے رہتل بارے سُجاگ کیتا جاوے۔ اساں جے دیلے بر ایسہ سارے آہرنہ کیتے تاں اسیں تے ساڑیاں بولیاں تواریخ دا حصہ من جاسن اسیں کوئی اجیہے لوک من جاسائیں جیہناں دی نہ کوئی بولی ہوسی تے نہ کوئی رہتل۔

گلوبالائزشن (وپاری، جاڑا گردی) دی ایس بلانوں ڈکن لئی سانوں آپنیاں

رہکی نینھیاں مگریاں کرناں پو سن۔ سکوالاں تے نشری وسیلیاں دا تروڑ کرن لئی
آپنیاں بولیاں دے پکھ توں پکے پیدا ہے آہر کرنے پو سن تاں جو سائیاں بولیاں
تے اسیں آپ پچے رہ جائیے۔

(س ماہی عکس العمل، کوئند تے Udyana Today, Swat دے بھلے نال)

استھے آیاں نوں دُنیا موه لیندی، دنخے باز دا دھار کے ولیں میاں
سدا نہیں جوانی تے عیش مارپے، سدا نہیں جے بال ورلیں میاں
سدا نہیں جے دولتاں فیل گھوڑے، سدا نہیں جے راجیاں ولیں میاں
شاہ محمد اسدا نہ ژوپ دُنیا، سدا رہن نہ کاٹے کیس میاں

(جگ نامہ: شاہ محمد)

کیمہ ہٹے راہ پائی نیں دُنیا

(2)

دکھن اُتے مل

کالو نیاں وچ وپاریاں تے افسر شاہی دے تگڑیاں ہوون نال دیسی حاکماں
دی حاکمی مخن لگ پئی۔ پنڈاں توں شیواں الکھیاں کرن لئی وپاریاں نے شاہی
اجازت لئی پچھڈ دلتی اوہ سدھے ساہویں جاندے تے پنڈ واسیاں توں شیواں
ٹھنگ لیاںندے۔ انچ نواں اشراف میں اُبھریا۔ پنڈ وکاؤ فصلان گذن ول
اُردے تے دانے پھکے توں مُتحاج ہوندے فرے گئے۔ سرکار توں وپار توں
چنگیاں اگراہیاں ہوون لگ پیاں تے اوہناں پنڈاں دے بھلے چنگے دا سوچنا وی
چھھڈ دتا۔ ایہدے نال پنڈ پیداوار دی مڈھلی اکائی نہ رہے۔ اک دیلے پنڈاں
دیاں ساریاں لوڑاں تھوڑاں گھروں اکی پوریاں ہو جاندیاں سن۔ بھانڈا اپنڈر تے
لہارے ترکھانے دے سبھ رچھ اوزار پنڈاں دے کارگیر اکی ہنالیندے سن۔ ہر
شے نوں ہناوندیاں اوہدی ورتوں دے نال نال سوبن داوی خیال کیتا جاندا سی۔
پڑانے تے نویں دسیاں دا اک فرق ایسہ وی اے بشی اودوں کارگیر بھجی پدھر
تے وکاؤ چیزاں ہناوندا ہوندا سی۔ واهی بچی ڈاؤھا اوکھا کم سی۔ کارگیراں تے
ہالیاں دے اکھے اکھے کم دا ہٹا مشینی واهی بچی تے ملاں کرخانیاں دی پیداوار

تھیں بھاویں تھوڑا ہوندا سی پر ایسے جتنے لمبی چوڑی لوکائی نوں کم رُزگار دیندا
سی اوئے مخت دا پھل وی ودھیری دُنیادے لیکھے لاوندا سی۔

مشینی وسیے وِچ مشیناں سینکڑیاں ٹھندا ودھیریاں شیئیں بناوندیاں نہیں تے
ایہناں مشیناں نوں گیرن چلاون لئی تھوڑے جیہے کامیاں دی لوڑ پوندی اے۔
اک مشین درجنماں بندیاں دی لوڑ مگا دیندی اے۔ انج اجوکا مشینی ڈھنگ بے
رُزگاری تے غربی لیاوندا اے۔

کرخانے داری لئی لندے دا ڈھیر سارا اصل پیسہ کالونی گیراں، وپاریاں،
کرخانے داراں تے ہشوانیاں دے مُنافعے توں آیا اے، جیہڑا ایہناں دھراں نے
دکھن دی لکھ مار توں کھٹیا۔ دیسی کارگرماں نوں ٹھوٹجے لا د تو نہیں، ایسے نہیں
پی ایہناں نوں نویاں جاچاں سکھاندے یاں نویں ویلے ورتن لئی پیے دھیلے
نال امداد ای چاکر دے۔

اج شری لوک بڑے ارام نال واہی بچی دے کماں کماراں نوں گھٹیا، سنتے
تے واڑھو اکھ کے بند دیندے نہیں، پر گل دسوں دا اسار تے جیونا واہی بچی
تے رُکھاں دی لائی آگائی اتے ای پیا گردا اے۔ جے ایسے بھٹکھ نہ ہووے
تال نہ کرخانے چلن نہ منڈیاں۔ قدرت دا دتا کچا مال تے دھاتاں ای نہیں،
جیہناں توں فیکشیریاں ہزاراں وناں دیاں وستاں گھڑدیاں بناوندیاں نہیں۔
کرخانے وان ملک اصل وِچ پچھڑے ہوئے واہیوں ملکاں دے برأتے ای
پے چلدے نہیں، پر اوہ ایسے بچ پرداں توں انکاری نہیں۔ مشینی ڈھنگ تے
ایہم دے نال جوے وسیے دی آپ گھڑی چڑھتل نوں تزوڑیاں ای سارا پواڑا مکھا
اے، بھاویں ایس آہر لئی کروڑاں ارباں پیے دی لوڑ اے۔

قدرت دی رلیس

بندہ کے شے نوں آپ تے نہیں نہ آگاندا۔ واہی پچھی تاں قدرت دی رلیس اے، گل چھڑی اینی اے پئی بندہ قدرت دے ور تارے نوں سمجھو چونیاں فصلان لئی وڈی پڑھ رہتے ورتدا اے۔ قدرت دے خزانے نوں آپنے لئی بھریا پڑیا رکھن کیتے سانوں چاہیدا اے پئی قدرت دے وادھے گھائے دوواں نوں سمجھیے۔

جنور تے گھاہ نوٹ دوویں ای اک دوچے پاروں نمیں۔ ہین وکھو وکھ۔ ہوند ویج وی تے لوڑاں وچ وی۔ ایہناں دے سانگے دی آمگ لام ڈوری بنی ہوئی اے۔ ایہناں دا جیونا اک دوچے نال ایتھوں تائیں مجوسیا ہویا اے پئی جے ٹوٹیاں دی کوئی اک قسم فنا ہوندی اے تاں اوہدے نال جنوراں دیاں کوئی تریسہ قسم مرج جاندیاں نمیں۔ بندہ ماں وی کھاندا اے تے سبزی ترکاری وی۔ شیواں داوناہ پھیرن والی سبھ تھیں وڈی مخلوق وی ایہوا ای اے۔

گل دھرت دی چھڑی 11% بھوئیں ای واہی پچھی گوچری اے۔ رہندی بھوئیں سکی یاں گلی، کھولا یاں ماری تے یاں پھیر اصولوں بر فیٹھاں آئی ہوئی اے۔ ہر درھے ددھدی ہوئی وسوں تے کر خانیاں نوں لوڑ توں گھٹ بھوئیں آوندی اے، ایس کر کے ایہدی ورتوں بہوں دھیان نال کرن دی لوڑ اے۔ ودھیا تے چنگلی بھوئیں دے اک گئے تے بے ملومنی شکل وچ دس کروڑ کرم تے کیڑے ہوندے نمیں۔ انج ای میٹی دے اک ڑگ وچ دس لکھ توں اتے بھیاں بھیاں ان سیما تیاں ہوندیاں ہوندیاں نمیں۔ ایہناں دی ہستی ٹوٹیاں لئی بہوں لوڑیندی اے۔ ایسہ کرم میٹی وچ رل کے ایسو جیما کن من جاندے

نیں جیہڑا نوٹیاں دی ہوندے کم آوندا اے۔ جدوں کیڑے مار دوائیاں دی
ورتوں کیتی جاندی اے تاں اوہدے نال ایسہ ات لوزیندے کرم دی مارے
جاندے نیں۔

وکھ وکھ نوٹیاں نوں بھوئیں وچوں وکھ وکھ کھاج دی لوز ہوندی اے۔ ہر
نوٹا بھوئیں وچوں آپنی لوز دی وکھری غذا یمندا اے تے ایہدے وچوں جگہ
اوہنوں موڑ دیندا اے۔ ایس کر کے اکو دیلے برا اکو ون دا نوٹا آگانا مارو ثابت
ہوندا اے۔ ایہدے نال بھوئیں وچوں اکو ون دی غذا تھڑدی ٹھری جاندی
اے۔

بُوٹے تے جاندار اک دوچے دی ہوند بر ای نیں۔ جیہڑی شے اک لئی
ڈکھاویں اے اوہو ای دوچے لئی سمجھاویں اے۔ اکو ون ویاں یماریاں تے
کیڑے سارے نوٹیاں لئی مارو نہیں۔ اک قسم دا کیڑا جدوں اک قسم دے
بُوٹے اتے مار کردا اے تاں دوچی قسم دے نوٹیاں ہتھوں آپ مر جاندا اے۔
اچ ایس علم دی ورتوں نوں ”بیالوجیکل پیٹ کنٹرول“ آکھدے نیں۔ ایسے
پاروں ہمانے ہالی اکو دیلے وکھ وکھ فصال گذدے نیں۔ ایہدے نال ایسہ
ہوندا اے پئی جدوں کیڑے یاں یماری اک فصل اتے مار کر دے نیں، تاں
اوہ اوستے تائیں رہندے نیں۔ پر اچ کل جدوں لئے چوڑے رقبے وچ اکو فصل
گڈی ہوندی اے تاں یماری یاں کیڑا پیندا اے تاں اوہ ساری دی ساری
فصل دی رڑی کڈھ دیندا اے۔

ہر ورھے بدل بدل کے فصال گذن دا ایسہ فائدہ ہوندا اے پئی اک
فصل نوں لگن والا کیڑا تے یماری دوچی فصل ہویاں مر جاندا اے۔ انج اوہ

فصل وچ رہندی اے۔ ہالی لوک پیز ھیاں توں بھیاں بھیاں پیلیاں وچ ایو آہر کروے آئے نمیں۔ وڈھی ہولی فصل دے مڈھ ڈنگراں نوں چار دیندے سن تے ڈنگراں دا گوہیا موڑا اگلی فصل لئی روزی دا کم دیندا اسی۔ انج کوئی وی شے اجایاں نہیں سی ہوندی۔ نہ ای ہوا وچ گند پیندا اسی۔ ایسا تاں سگوں قدرت نوں تازی غذا واسطے کچے مال دا کم دیندا اسی۔ ہر شے بھری ہو چاندی سی تے قدرت دے بھریاں ہوون دا آہر وی خریا رہندی۔ جیہڑا ہُن کھلو گیا اے۔

اک روز وڈا لے دے وچ بیٹھے، چلی آن انگریزی دی بات آئی سانوں اگھیا ہیرے تے نور خاں نے، جیہنماں ہال ساڑی ملاقات آئی راضی بہت رہندے مسلمان ہندو، برائے دوہاں دے اتے آفات آئی شاہ محمد ا وچ پنجاب دے جی، کدے نہیں سی تیری جات آئی

(جنگ نامہ: شاہ محمد)

پوٹھوہاری لوک رنگ

وداعی دا گاؤں

عن چنسی پھگو لا
 کروٹیا ہنسی جلے
 عن چنسی پھگو لا
 کروٹیا ہنسی جلے
 ”چاچو“ رہی گیا کلا
 کروٹیا ہنسی جلے
 ڈاہی گھسائ مصلای
 کروٹیا ہنسی جلے
 ماڑھی کرولی بانڈھے گشنسی
 کدوں مردی اشني
 کروٹیا ہنسی جلے

پھگو لا = پھگ دلا = پھگواڑ : انحر - کروٹیا : گروی - ہنسی : لے - بانڈھے : وانڈھے - گشنسی : جانی -
 اشني : آئی -

گاؤں کہانی

دھومن ڈھکیوں لہنی راجے نظری آئی
 راجے آکھیا تیری صورت الی
 دھومن آکھیا ماڑھی ذات کمینی
 راجے آکھیا ”ڈولی“ بانے ویچ لا ہو
 اندروں گھٹی تے چوری لے آؤ
 بیگماں حکم دتا چونڈھی موہرے نی ملاؤ
 پہلی گراہی دھومن تریلی آئی
 دو جی گراہی دھومن منڈی لٹکائی
 تیجی گراہی دھومن سروں مری گئی دھومن سروں مری گئی
 دھولی دھونا کپڑے چینی پیا تکو تکو لو گو
 رڑھی دھومن رڑھنی آئی

(مزمان: شریا جبیں)

ڈُمھ

راتیں جدوں اوہدی چنی چتو نے گوانڈھی دیپ بنگھ دے گھروں لیا ندی
 سوریر دی لسی نال ابے ہوئے پھکے چاول پتل دے وڈے کول وچ پا کے دتے
 سن تاں پہلی بُر کی پاؤ ندیاں ای اوہدی چھاتی وچ سوریر توں ہو رہی مٹھی مٹھی
 پیڑ زور پھڑ گئی سی تے اوس چاولاں دا کول واپس کر دیاں آپ نوں نمونیہ
 ہو جان دا اعلان کر دتا سی تے کسیں وٹ کے بخخے پرالی تے لگے آپنے
 بسترے تے پے رہیا سی۔ چتو نے چلھے چاٹ گرم کر کے سیک دتا۔ پر پیڑ
 سی کہ ودھدی جاندی سی۔ ادھا گھنٹہ..... گھنٹہ..... تے تجو نے بوہڑی کیتی۔
 ہُن اوس نوں ساہ لیاں دی پیڑ ہوندی سی۔ تارا اجے دیپ بنگھ دے گھروں
 آیا نہیں سی، جیہناں نال اوہ بھیاں رلیا ہویا سی۔ گھر وچ بس چتو سی تے جاں
 بیمار پیا ہونگدا ہویا تجو۔ چتو کدی اٹ گرم کرن باہر جاندی تے کدی سیک
 دین اندر آوندی ہوئی نالے تارے نوں ابے تک گھرنہ آون لئی گاہلاں دے
 رہی سی تے نالے نویں زمانیاں وچ نویاں ای بیماریاں دے جم پین بارے بُر بُر
 کر رہی سی۔ تارا آیا تاں چتو اک طرح اوس دے گل ای پے گئی۔

”بندہ ہوندا ویلے نال گھر آوندا۔ او تھے کیہ تینوں بجوار پے گیا سی مٹ
 بیما۔ اوہ بھا فنا مران ڈیما..... ٹسی جیہڑی میری چند تائی آ.....“ اوہ کہنا چر لا باتا
 بولدی رہی۔

تارا پیو کول آ کے کھڑو گیا تے دیوے دی کمبدی لوع وچ اوہدے پیلے
ہوندے چرے دل دیکھن لگا۔ چنٹو بولی جارہی سی۔

”میں آہناں..... توں بس دی کریں گی کہ بڑ بڑای..... کری..... جائیں
گی..... مال اندر کر کے ای آوندا۔ دُھوں دُھوں کر دی آ۔ اگلے ہلن دیندے
آ، چنا چر کم نہ پورا لے لیں..... نیں..... نیں..... لا جھڈی آ۔ میں اوتحے
راس پیندی دیہندا آیا؟“ تارا بھکھی پتلی آواز وچ بھلی دانگ کڑکیا تے پھیر
جبارے گھٹ کے اک دم چپ ہو گیا۔

”آہ تیرا گلگھا۔..... بیمار ہو گیا۔..... پیڑ ہوندی سو۔“

”بیمار آتے میں کیہ کراں؟ آتے میرے بھادا وخت.....“ تے اوہ پیر
پھکدا، ہتھ دچلی پرانی بھخنے سث، پرے پی آپنی ادھٹنی منجی تے لیٹ گیا تے
اتے لیا کھیس مونہ تے تان لیا۔

کمرے وچ بھائک قسم دی چپ ورت گئی۔ دُھوں جھڈی دیوے دی
بتی بیٹھاں ای بیٹھاں جارہی سی۔ تیجو پیڑ چوں ہونگدا ابو لیا، ”نه کراو خصما.....
ٹوں نہ کر لجھ..... ہائے۔“ تے اوس چنٹو کولوں پانی دا گلاس منگیا۔

اوھی ٹو رات نال تیجو دی ماڑی جیسی اکھ لگی تے پھیر ترکے اوس پھیر
چنٹو توں پانی منگیا۔ پانی دے کے چنٹو لیٹی سی پر اوہنوں پیند نہیں سی پے رہی۔
اچائک۔ تیجو دور جاندی گذی دانگ ہولی ہونگدا چپ ہو گیا۔ چنٹو نے
گھبراہٹ وچ تیجو نوں آواز دی، ”تارے دے بھائیا..... میں کھیا تارے دے
بھائیا!“

اوہ بھج کے تیجو دل ہوئی۔ ہنیرے وچ اوس نوں ہلایا۔

”وے تاری! تیرے بھائیے نوں لجھ ہو گیا۔ اٹھوے.....“

تے جدوں اوہناں ماں پتاں نے دیوا جگا کے ویکھیا، پرالی آتے وچھی پائی
تلائی تے اوہورانی رضائی وچوں اوس دا بریاک پاسے لڑاکھیا ہویا سی تے مونہ
وچوں پانی دی لالھ اوہدے جبائے تے ویسہ آئی سی۔ کچھڑی ہوئی داڑھی دے
وال آگڑ ڈگڑ کھلرے ہوئے سن تے اوہ لکھے مونہ وچ پیاں مجھاں گھیاں
ہوئیاں پیاں سن۔ برأتی لیراں ہوئی میلی گپک لہ کے زمین تے پی سی تے
کھلریاں جٹوریاں وچ پرالی دے سکھ آڑے ہوئے سن۔ اہریاں بڈیاں والیاں
گھاں وچ لکھیاں اوہ میڈیاں اکھاں وچلی چلیاں موت دی سکی بھین لگدی سی
تے نرجوت کالے ڈیلے چھپراں یئھاں پھٹھے کے لئے جاپدے سن۔ جیویں کہ
رہے ہوں، ”اسیں ایس جگ دے رنگ تماشے دیکھ کے تھک پھے آں.....
رج پھے آں..... واہر جی کی خالصہ بھراو۔“

چنٹو نے پشاں آتے ہتھ مار کے اچھی چیک ماری تے بر دے سائیں دے تو
جان دا لما وین پایا تاں باہر کھڑا اوہناں دا کالا سگنا بھوکھیا۔ گوانڈھی ہزاراں سیگھ
کندھ ٹپ کے آیا۔ دیپ سیگھ دی آیا۔ دوویں رسمی افسوس کر کے، صبر کرن
تے چپ کرن لئی کہ کے تو گئے۔ می محلے گھروں فوجی ٹھاکر سیگھ دی ماں لجھ چر
چنٹو کوں بیٹھی۔ تے پھیر اوہ دی سوٹی بھڑی بھن نوں کوئی منجی تے لین نوں
کوئی چنگا کپڑا نہ ہوں کر کے ٹھنڈ توں ڈردی تو گئی۔

تے ہولی ہوئے دی مدھم ہوندی لاث وانگ چنٹو دے وین میٹی
کر دے کچ کوٹھے دی ولگن وچ گھٹ کے رہ گئے۔

کافی سورج چڑھ آیا سی جدوں لجھ آندھی گوانڈھی تے تجو دے بھائچارے

دے کجھ بندے بُڈھیاں اکٹھے ہوئے تے روايتا" اوہدے پنگے پن تے اچانک موت دیاں گلاں ہوں لگھیاں۔ اوہدے ہس سمجھ سُھاء تے دنو ڈن بر تے آ چڑھی غربی دیاں کھانیاں۔ جیہڑی غربی نے اوس نوں جٹ توں کمی بنا دتا سی۔ جیہڑی غربی نے اوس دی ساری زمین ڈکوا دتی سی۔ تے اوہدے پتر تارے نوں شریکاں نال حصے تے کم کرن لئی مجبور کر دتا سی۔

بندہ تال اوہ بڑا سعدھا سادہ سی۔ پتہ نہیں لوک کیوں اوس نوں تجو ونگڑ کہندے سن۔ اوہ ساری عمر ہمدار رہیا سی۔ ڈکھ ویچ وی تے سمجھ ویچ وی۔ اجھ پرسوں جدوں اوہنؤں نمبردار نے ٹھنڈ ویچ موٹا کپڑا لین لئی کھیا سی تال ہس کے کھن لگا، "نمبردارا! ٹھنڈ نے ساتوں کیہ لینا؟ ٹھنڈ نہیں سانوں لگدی۔ اسیں ٹھنڈ توں لگدے آں..... ہا!..... ہا!"

تے پتہ نہیں اوس نوں ٹھنڈ لگ گئی سی جاں اوہ ٹھنڈ نوں لگ گیا سی۔ ویڑھے ویچ لٹپٹی منجی تے اوہ آکڑیا پیا سی تے تارے اُتلہ میلا کھیس اوہدے سریرے تے تانیا ہویا سی۔ اوہ دھر جیٹھے گینتی دے بندیاں چوں کوئی اوس دی عقل دیاں کاپیاں والی گل سنارہیا سی۔

تجو آپنی زبانی کہدا ہوندا سی کہ اوہ بیچے ہوندیاں سعدھا دل گیا سی۔ پتہ نہیں گیا وی سی کہ نہیں؟ کیونکہ اوہدی بھوگولک (جنور افیائی) جانکاری اینی ٹھو ای سی! اک وار اوہنے آپنے پنڈ دے کے آدمی، جبھنے اگے ہو رکتے زمین خرید لئی سی تے اوتحھے ای جاویسا سی نوں پچھیا سی، "سناؤ رے میریا پھیر کتھے ٹو زمین خریدی ائے؟"

"بھاؤ تجا سیاں موگے دے نیڑے اک پنڈ اے۔ پندرال کے زمین اک

نک اے..... ووچ بھی لگی۔ بڑی موج آ..... تیری دیا نال ٹھرو دی کر پا!"
تے تجو اگوں بول اٹھیا سی، " کدھر یار موگے آل جاز مین لئی او۔ ایدھر
کدھرے آپنی پنجاب بچ لینوں..... "

پر پھیر وی اوہدی گل تے یقین کرنا ای پنیدا سی کہ اوہ سندھ بچ ضرور گیا
ہووے گا۔ کیونکہ اوس انوسار، اوہ اودھروں عقل دیاں کاپیاں لیاں گی۔ خبر
نہیں ڈیسہ خبر نہیں۔ ایکبھے۔ اوہ آپ وی ایہناں سبندھی دسدیاں گئنی دا
بھلیکھا کھا جاندا سی۔ پر اوہنوں مان سی کہ اوہ سندھ چوں جیہڑیاں عقل دیاں
کاپیاں لے کے آیا سی، اوہناں ووچ، بڑیاں عقل دیاں گلاں سن، جیہڑیاں پڑھ
کے کئیاں دے دبے بیڑے بنے لگ سکدے سن..... بنے گئے سن۔ اوہ
ایہناں کاپیاں دی مہانتا دا کئی وار ذکر کردا۔

"میں ماشر گندر نوں پہلی کاپی چوں پہلی پڑھ کے اکھیا سی منڈیا! پڑھ
جا..... تگڑا ہو کے پڑھ جا..... جنا پڑھیا جاندا ای..... تیرا پیو ہے نی تے
شریکاں تینوں جیون نی دینا..... تے ویر میرا۔ گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای، جا
ویکھ لاء..... میرے آکھن تے اوہ پڑھ گیا ای تے ماشر لگ گیا ای۔ زنانی وی
ماشر انی مانج لی او۔ جاسکھ دی روٹی کھاندا ای..... "

تے مدھرے دھڑاتے بھی جیسی دھون نال جو یا اوہدا بر اک وار مان نال
جھومندا تے اوہدیاں بھیاں اکھاں خوشی ووچ لشک اٹھدیاں۔ اوہنوں لگدا،
اوہدے کوں عقل دیاں کاپیاں دا خزانہ سی۔ اوہ بڑا امیر سی تے ہور جیویں
اوہدے تے رشک کر دے ہون۔ اوہدیاں کاپیاں اوہدے کمن انوسار ہاری
ساری نہیں سی پڑھ سکدا۔ ایسہ تاں صرف اوہ آپ ای پڑھ سکدا سی تے اوہ

وی ماڑیاں موہیاں ای۔ ایسے کاپیاں اوس نوں، بقول اوس دے، کے سادھ کولوں ملیاں سن تے اوہنے ایہوں پڑھنا وی سکھایا سی۔ پر اوہدی قسمت ماڑی سی کہ اوہ چنگی طرح اودوں دل لاسکے نہ پڑھیا، نہیں تاں پوں باراں ہو جاندیاں۔ پھیر وی اوہنے ایہناں کاپیاں چوں پڑھ کے کے نوں نوکر ہو جان دی صلاح ولی تے اوہ نوکر ہو گیا سی۔ کے نوں زمین خریدن لئی کہیا سی تے اوہدا کم نپرے چڑھ گیا سی۔ کے نوں چنچ سرچھ کھلوں واسطے کہیا سی تے اوہ کامیاب ہو گیا سی۔

پر ایسے کاپیاں دا جاؤ د پتہ نہیں اوہدے گھرتے کیوں نہیں سی چلیا۔ جدوں اجے تارا بکا جیہا سی تاں اوہ تارے بارے پرھے دوچ بیٹھ گلاں کردا۔ اوہ محل اساردا تے لوک ہس کے جیویں اوہدیاں ریت دیاں کندھاں نوں ٹھڈے ماردے رہندے۔

”میں آہناں میں تارے نوں وڈا بھلوان بناؤاں۔ میری مشاکنخراں نوں چنچ دس پے گھیو دے کھواوا..... ٹھوڑی یہاوا۔ کنکر سونہ بن دیاں اک وار۔ پھیر میں آہناں کنخرا نے کے دی لت باہنہ توڑ دینی آں..... ویر میریا! گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای جس کر کے میں ایہوں بھلوان نہیں بناؤندے۔“ تے پھیر اوہ دو جا محل اساردا۔

”کدی میں سوچداں ایہوں بدماش بناؤاں..... وڈا بدماش۔ جچے ڈاؤ ارگا۔ پھیر میں آہناں ایسے کے دا قتل کر دینا تے پچھوں میں وخت نوں پھڑیا رہوں..... ویر میریا! گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای.....“ تے پھیر اوہ اک ہور موڑ مردا۔

”کدی میری صلاح بندی آپی تارے نوں پڑھا دیاں۔ گھیاں ویسہ تیہہ
جیتاں۔ بھاویں زمین وک جے۔ ایہنوں تکڑا اپر بنادیاں۔ وڈا تکڑا اپر۔۔۔ پر
پھیر میں آہناں جے اپر من گیا تاں مینوں شپارشاں آلیاں نہیں چھڈتا۔
اکھے، تجا سیماں آذرا سردار تارا سُنہہ گوچرا کم سی۔۔۔ ویر میریا! گھانی گیڑتے
سلسلہ آہ ای۔۔۔“ تے اوہ کھڑو کھڑا کے آپی آپی ہس آٹھدا۔ پتہ نہیں پرھے
والیاں تے پتہ نہیں آپنے آپ آتے۔

اوہ دیاں کا پیاں پڑھ کے دیاں گلاں تے عمل کر کے کئی تر گئے سن۔ پر
تارا تارے دا تارا ای رہیا سی۔ مدھرا قد، بھیاں لتاں والا، پتلے مونہ تے
طوطے ورگے نک والا۔ تے اوہ پیو نال ای گھردی چار کھنے زمین تے چھوٹی
غمرے ای سندھیاں چیختے بل نوں سنبھالی تو پیا سی۔ جے کدی کوئی اوہ دی
ہورتاں نوں تارن دی گل کردا ہویا، اوہناں دی ٹنگی تے تارے دے نہ پڑھ
سکن تے نہ تر سکن بارے کھندا تاں تجو پسلاں تاں ہس پیندا تے پھیر
سندھے دے پنڈے تے پرانی مار کے اک وار پچ کر جاندا تے پھیر گبھر نر
وچ بولدا۔۔۔ ”ویر میرا ٹوں سیانا ایں۔۔۔ تریا تاں پانی چ ای جاندا اے نا۔
جے کوئی پانی چ ڈگے تے کوئی ترے وی۔ تے جے کوئی ڈگے ای گل گل،
چھوچ؟ ہیں۔۔۔ گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای۔۔۔“

تے دیپ سنگھ نے جدوں تارے نوں آواز دیتی تاں اوہ پریوں انج ہوی
ہوی تردا آیا جیویں سچیں اوہ دیاں لتاں ڈوٹکھے چھڑو وچ گھیاں ہون تے اوہ دھو
ڈھو کے لتاں نوں چھڑو وچوں باہر کڈھ رہیا ہووے۔

”میں کھیا بالن نوں دا کیہ بندوبست آ۔۔۔؟“

”بالن؟“ تارا چونجیا، ”بالن تاں گھر کوئی نہیں۔“ اوہدی میلی گلائی گپ
اوس دے متھے تے سرک آئی سی۔

”سوہنیا گھر نہیں تاں پرمدھ تاں کوئی کرنا پئو.....“ کوئی ہور چٹ کپڑیا
بولیا۔ اوہدی آواز وچ تارے دے مورکھتا بھرے جواب پرتی ہر کھسی۔

تارا لجھ نہیں بولیا سگوں دیری ہے وچلی نہم ول پیٹھی لگا کے دیکھن لگا
جیہدے پیٹے اک اک کر کے جھتر رہے سن تے دھرتی نوں کبھی جا رہے
سن۔

”کھپھن وی لینا پئو“ اوس من ای من سوچیاتے پھیر زانیاں چ بیٹھی آپی
مال نوں اٹھا کے اوہ اک پاسے لے گیا۔

”کھپھن تے بالن لئی پیے چاہیدے نہیں۔“

”آہو..... ہُن پھیر.....؟ میں وی ایبو سوچدی ساں.....“ چتو وی اگوں
سوال بنی پئی سی۔ میلے لیرے نال اکھاں پونجھ کے اوہ بولی، ”خبرے
چندرے نوں پسلاں ای پتہ سی..... چھ میئنے ہوئے اک گھوڑتا سوا کے رکھیا سو
اکھے..... ہوی ہوی تے لیرے مرنے دے بنا لاس.....“ تے اوہ پھیر پھس
پئی، ”تیڑ دی چادر تے اتے لئی کپڑا تاں وی لینا ای پئو.....“ پھیر اوس نے
جویں سمجھا دتا، ”ویپ سہوں نوں پچھ دیکھو..... تیرے حصے چوں کٹ لنو.....“
”ہوں.....“ تارا لٹے جھتر دی نوک نال دھرتی گھر چن لگا۔ ”پچھے
ویہناں۔ اوہدے تاں کنک دے ای اگے بڑے ہو گئے آ۔“ تے اوہ مونہہ چ
پیندیاں سمجھاں لگن لگا۔

”سردار گرچن سہوں نوں پچھ پھیر.....“

”آہ گرچن سہوں..... اوہناں نوں ساڑی کیہ پیڑ آ۔ اوہ دین ڈھے آ پسے
تینوں..... لوکاں توں لئے نہ رجن۔“ اوہ بُڑا اوندا تڑ پیا دیپ سیخ نوں
آکھن تے اوہ گھر پی کلڑ دین نوں تاں من گیا پر پسیاں ولوں اوہدا وی ہتھ
نگ سی۔

بیٹھے آدمیاں نے ویکھیا، نو ہے چوں سردار گرچن سیخ دا پتا سردار ناظر سیخ
سکھلا پینٹ کوٹ پائی، ہتھ وچ گھونڈی پھڑی، لمے بھارے سریر نال ہاتھی وانگ
بچھولدا آرہیا سی۔ اوہ کئی چر دافونج وچوں کپتان ریٹائر ہو کے آیا سی۔ آوندا ای
فوجیاں والے لجھے چ بولیا، ”اویئی میں سیا تجو دی موت ہو گئی۔ بہت بُرا
ہویا۔ بہت بُرا ہویا۔“

”ہاں جی..... ہاں جی.....“ بیٹھے پنج ست بندیاں چوں دو چار اوہدے سے ستکار
و جہوں اٹھ کے کھڑو گئے۔ آخر اوہ پنڈ دے سر پنج دا پیو سی۔ جدی پُشتنی
سرداری گھرانے چوں سی۔ اوہناں تارے نوں سردار ہوراں دے بیٹھن لئی
عمری جاں منجا لیاون لئی کہیا۔ اوہ سمجھدے سن کہ پینٹ کوٹ نال زمین تے
تاں انج ای بیٹھنا اوکھا سی تے سردار ہون کر کے انج وی چدا نہیں سی۔
”رہن دے بئی..... رہن دے بئی..... میں کہیا اونا چر گوڑا بُوا آوا۔“
اوہ تارے نوں اشارہ کردا بولی گیا۔ تارا اکل کھڑوتا سی۔

کپتان کھڑوتا ای گھونڈی ہلا اوندا کمن لگا، ”بات ایسہ ہے اوں نوں ٹھنڈہ
گئی۔ اوہ گرم کپڑا تاں پہنتا نہیں سی۔ اور سے ایسہ عورت اس نوں نہیں
تے ٹھنڈا پانی پلاندی رہی۔ اگ تے تیل پان مافق اوس نے پچنا کیا سی؟“ اوس
اک پل لئی سھناں چریاں ول نظر ماری تے پھیر گئی دب دتی، ”ایہناں نوں

چاہیدا سی رات ای ڈاکٹر بُلاندے۔ اوہدا علاج کر اندرے۔ پھن راتیں گھر سی اوس نوں سددے۔ جیپ تے ہسپتال لے جاندا۔ ہُن میرے ول ویکھو۔۔۔۔۔ میں تے تجا سنگھ بانی سی۔۔۔۔۔ میں چھیا ای تاں ہاں۔۔۔۔۔ مینے دو مینے بعد میڈیکل چیک اپ کراوندار ہنداں پر ساؤے ایسے آپڑھ لوک۔۔۔۔۔ ایہو تاں ایہناں بچ کی اے۔۔۔۔۔

سارے چپ سن تے اوس دے کے نوں ست کر کے سن رہے سن۔

”آہ نزدیک دو میل تے ہیلٹھ سینٹر سی۔ سرکار ساؤے لوگاں لئی بُداٹھ کر رہی اے۔ پر اسیں مورکھ آں جو فائدہ نہیں اٹھاندے۔“ اوس نے بھی ہوئی چھپی داڑھی نوں کھبے ہتھ نال پلوسیا، ”خیر۔۔۔۔۔ پئی جو ہوا۔۔۔۔۔ اچھا نہیں ہوا۔۔۔۔۔“ تے اوہ ہولی ہولی تجو دی منجی ول ودھیا تے کپڑا اتار کے اک پل لئی اوہدا مُونسہ ویکھیا تے پھیر گھونڈی ہلاوندا یو لیا، ”چنگا۔۔۔۔۔ میں چلداں۔۔۔۔۔ پھن شر جا رہا۔ اوتحے کوئی وزیر آرہا۔ ایشکیں پنڈ منڈی گھلان لئی کوشش کر رہے نا۔۔۔۔۔ ویکھو جے کم من گیا تاں علاقے دی سُنی جاؤ۔۔۔۔۔ پھن دی صلاح ہے آڑھت کھول کے منڈے نوں اوس تے بٹھا دئے۔ اوہدا منڈا پڑھن والا نہیں بکھیا۔۔۔۔۔ نلاک ق بکھیا سُور دا چھ۔۔۔۔۔ الو کا پٹھا۔“ سارا ٹھکھ کھ کے اوہ بیٹھے آدمیاں دے چھریاں ول تکمن لگا۔ جیویں آپنیاں گلاں دا پر تیکرم (رد عمل) اڈیک رہیا ہووے۔ ایسے اوس دی عادت ای سی کہ اوہ کے دی گھٹ ای سُندا سی تے آپنی نرمنٹر سُنائی جاندا سی۔ بیٹھیاں وچوں اک دو نے کپتان تے اوہدے لڑکے گرچن سنگھ دی تعریف کیتی۔ جس دا بھاول ٹھکھ ایس طرحیں کہ اوہ دوویں تاں پنڈ دیاں باہواں سن۔۔۔۔۔ علاقے دے قسم سن۔۔۔۔۔ گرچن سنگھ تاں اج دی سیاست

وچ بر اچا کڈھدا آرہیا سی۔ اوہدے کر کے علاقے دی سُنی جا رہی سی۔ ایسو
جیہے نیک پت تے ماں روزِ حمدیاں سن۔ ہر اک نال بنا کے رکھن والا۔۔۔
اگلیاں چوتاں وچ اوہنوں علاقے چوں کھلیا رنا چاہیدا اے، وغیرہ وغیرہ۔۔۔
تے ایہناں گلاں دی بھیر وچ جیویں تجو دی موت دی گل گواچ گئی سی۔
انج لگدا سی جیویں آپنے آپ نوں ایس طرح ان گولیا دیکھ کے اوہ اٹھ
کھڑوے گاتے دے گا کہ جیہڑے سردار تے اوہدے مٹے اگے سارے
یعنی سخن کر رہے سن، ایہناں نوں وی اوہنے ای عقل دی کاپی پڑھ کے سُنائی
سی تے اج دے زمانے پچ ترین دی جاچ دی سی۔ اوہ کپتان دی اوہ گل وی
دوہرائے گا جیہڑی کپتان نے آزادی توں پیچھوں جدوں پہلی وار ووٹاں پیاس
سن تاں کیتی سی۔ ایسے گل تجو نے ایکاں وار سُنائی سی۔

تیجا سینگھ ہورناں نال پنڈ دے سکول وچ ووٹ پاؤں لئی قطار وچ کھڑوتا
سی کہ کپتان آپنی گھونڈی تے بھار پائی بھولدا آیا تے قطار چیز کے اگے بکھل
گیا۔ اندروں ووٹاں پوار ہے ماشر اس نوں سُنھودت ہویا، ”اندر ماشر نہس راج
ہے؟“

”ہاں جی کرو لکھم۔“

”دیکھو میری ووٹ بنی ہے؟“

”جی بنی ہے۔“

”میرا ناں کیویں لکھیا اے؟“

در اصل اوس نوں سر کارتے غصہ سی جس نے جنے کھنے نوں ووٹ پاؤں دا
حق دے دیتا سی۔ کدی اوس اکلے دی ای سارے پنڈ چوں ووٹ ہوندی سی

تے ہن.....

ماشر ہنس راج نے دوٹاں والی سوچی چوں اوس دا نام پڑھیا، ”ناظر بیگھو
ولد جاگیر بیگھو۔“

کپتان ناظر بیگھو نے موڑھے بخونے، ”سردار ناظر بیگھو نمیں لکھیا؟“
”نمیں جی۔“

”کپتان ناظر بیگھو نمیں لکھیا؟“
”نمیں جی۔“

تے اک منٹ لئی حیران پریشان ہوا کپتان ناظر بیگھو کھڑو تارہیا۔ پھر
اوہ نے دوڑاں دی قطار ول نظر بھر کے سمجھا جویں کوئی کیڑیاں کاڑھیاں ول
دیکھ رہیا ہووے۔

”میرے توں پہلاں کہہ دی ووٹ اے؟“
”تیجا سینگھ ولد پہلاں سینگھ۔“

”ہوں تجو، تیجا سینگھ تے کپتان ناظر بیگھو نرا ناظر بیگھو.....؟ سردار بہادر
ناظر بیگھو..... نرا ناظر بیگھو..... میں ووٹ پول نمیں کرائی گا۔“ تے اوہ کہیاں
دے کہہ دیاں وی گھوٹڈی ہلاؤ ندا، دندیاں کر مچدا ہنا ووٹ پائے تر گیا سی۔

تجو جدوں وی کپتان دی ایسہ گل سُناوَندا تاں ہال ایسہ وی دسدا کہ ایسہ
اوہو ای سی جس نے پچھوں کپتاں دے ٹبرنوں سیاستی بن لئی آگھیا سی۔ تے
اوہناں نوں تسلی دوائی سی کہ اوس دا ناں صرف کاغذیاں ویچ ای تیجا سینگھ ہوا
سی، اُنج اوہ تجو ای سی۔ تے اوہناں دے ہال ہالوں سردار صرف کاغذیاں
وچوں ای لتها سی تے اُنج اوہ سردار ای سن۔ پر کیونکہ نویں زمانے آگئے سن

تے ایہناں وچ نویاں گھنترائیں سمجھ کے ای چلیا جا سکدا سی۔ بھاویں لوک آکھدے سن کہ ایسے سے دیاں گلاں سن تے پیسے دی سرداری سدا پیسے دی سرداری ای ہوندی اے۔ اوہ سرداری قائم رہنی ای سی۔ پر تیجو کہمدا سی کہ جے اوہ نہ سمجھاؤندی تاں کپتاں نے زمانے نالوں چھپڑ جانا سی۔ وچارہ تیجو جس دا خیال سی اوس نے سرداراں دی سرداری قائم رکھی سی۔ لوک کہندے سن اوہناں ووٹاں پا کے سرداراں نوں سردار ہتائی رکھیا سی تے سردار سن جو کوئی وچ بیٹھے وہ سکی دا پیگ ڈیک کے پنجھاں تے تاء دے کے کہندے سن، 'ساڑی سرداری ڈھروں آئی اے' پر لوکاں وچ کھڑو کے آکھدے، 'جتنا ساڑی مائی اے....' شائد سارے آپو آپنی تھاں تے سچے سن۔ لوک، سردار تے تیجو تے دھراں ای.....

تیجو لوکاں نوں اگے ودھاؤندی رہیا، پر آپ تیجھے ای جاندار رہیا۔ جیویں کے دی ملٹھی وچوں ہولی ہولی ریت کر دی جا رہی ہووے۔ جیویں لکڑ دی جھنیری نوں اندریوں سیونک نے چٹ کے کھوکھلا کر دیتا ہووے۔ جیویں..... جیویں..... کوئی عیب نہیں سی۔ مختی سی۔ ڈٹواں کم کردا۔ حصے ٹھیکے تے پیلی لے کے پوت نال جپا رہندا۔ بچے بچے ماڑے ماڑے اوہناں دے سندھے سن تے اوے طرح دے اوہ پیو پیز آپ۔ تے لوک اوہناں نوں وی کئی وار پڑھ تیجھے مہر و کہندے تے کئی وار مونہ تے وی۔ پر اوہناں دے اینا کم کرن دے باوجود وی کھیتی ساتھ نہیں سی دے رہی۔ بُہتی وار تاں اوہنوں حصے ٹھیکے چوں ای سمجھ نہ چدا۔ آپنی ماڑی واہی دی اداہرن (مثال) دیندیاں اوس نے تیجھے سال دیا سی:

اوں نے پچھلے سال ماشر راجپال دی زمین وچ جھونے تے کنک دی ساؤنی ہاڑی پھی۔ کھاد پانی دا خرچ ماشر نے پہلاں دینا سی تے پچھوں کھیتی چوں تجو دے جسے دا کننا سی۔ لجھ کنک اوں نے ماشر توں لے کے کھادی سی تے سو گو روپیہ لوڑ دیلے پھڑیا سی۔ سال دے اخیر چ جدوں اوہ فصل جو کھے کے اوہدے گھر شام نوں حاب کرن گیا تاں تجو کہندیا سی، ”ساب کتاب کیتا تاں سارا کٹ کثا کے سکوں مینوں لجھ دین دی تھاں اُلٹے تن روپے میرے ول کڈھ مارے۔ تے آہندا جو کول ای تاں اوہ دی دے جا۔ مینوں ہر کھ آیا۔ بیٹھا ای گھر سی۔ میرا جی کیتا کتے پاسے ہووے تاں لہمیں ٹیڈھا جیما ہو کے صاف چੁک کے وکھاواں۔ او آہو ویر میریا! گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای..... واہیاں دی پیسے دیاں۔“

تے پیسے اوہدے کول نہیں سی، ایس لئی زمین دی اوں کول نہ رہی۔ ہوی ہوی وک گئی۔ اوہدا پتر تارا شریکاں دا کامان گیا۔ ہن اوہ آپیاں عقل دیاں کاپیاں بارے دی بُہتی چرچا نہیں سی کروا۔ پر پھیر دی اوہنوں روندیاں بُخور دیاں کے گھٹ ای ویکھیا سی۔ پل دے پل جے غم دی کوئی لکیر اوہدے متھے تے آوندی دی تاں اوہ صافے نال پُونجھ کے کوئی نہ کوئی گل چھوہ بیٹھدا۔

اینکیں سنگراند والے دن، بھوگ توں پچھوں کڑاہ پرشاد ورتن دے سے وچ گھڑی شغل میلے واسطے س: گرچن سنجھ نے اوہدی تک دستی بارے، تارے دے جٹ توں کمین ہو جان بارے افسوس ورگا لجھ کر دیاں تمیید بدھی تے پھیر اوہدیاں عقل دیاں کاپیاں نوں میہنا ماریا، چیہنال دے ہوندیاں

سوندیاں اوس دی ایسے حالت ہو گئی سی۔ تجویں میلی گپ دامنھے تے سرک آیا پلہ آتا نہ کر دیاں بھیاں اکھاں کھول کے اوس ول جھائیا تے پھیر دندال دی ورل وچوں مُسکرا لیا:

”کاپیاں تاں تھانوں دے تیاں ساریاں سردارا۔“

”نہیں چاچا، گل نہ ٹال۔“

”نہیں گل کیہ ٹالنی آں..... گل کیہ ٹالنی آں“ تے تجویں سچیں گل ٹال رہیا سی۔ اوہ اوہناں ول کڑاہ ورتائی آؤندے گردوارہ سکھیتی دے پردھان سکھ بیٹھ نوں مخاطب ہویا، ”آو جی بیبا جی مہاراج..... مہاں پُر کھو..... واہر جی کی خالصہ..... دھن ہو..... دھن ہو.....“ سکھن بیٹھ بھرویاں بھماں وچوں مُسکراؤندہ تھالی اتوں دی بر بوا کے کڑاہ ورتاندیاں لفگھ گیا تاں تجویں جیویں اوس نوں سُنا کے سہیا، ”بجھے اکال پُر کھ دی مرضی آ۔ اوہدے ٹھم ہن پتہ نہیں ہلدا تاں میری کاپیاں دے پترے کیویں گھلڈے؟ ٹالے ایسہ جاؤ آپنے تے نہیں چلدا ہوندا۔“ جدوں اوس نے دیکھیا سکھن بیٹھ اکانہ لفگھ گیا اے تاں اوہ اپی بولنوں ہٹ کے ہولی جیسی کوئی بھید کھولن وانگ بولیا، ”ٹھگ ای ٹھگاں دا۔ وڈا کنجر! نیونیاں ویکھے..... پر بھا! نیویں نہ تاں پٹاں توں کیویں پچے اگلے نوں..... گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای.....“

تجو دی گل سُن کے گرچن بیٹھ سیست اوس دے دوالے بیٹھے آدمی ہس پئے۔ پر گرچن بیٹھ کدی تارے بارے اسارے اوس دے سُن محلاب بارے اوس نوں بیٹھ رہیا سی۔ تے پھیر گرچن بیٹھ نوں جیویں کوئی ودھیا ساہنک واک بیٹھ گیا سی تے ایس واک نوں اوس نے خشی وچ دو تن وار دوہرایا:

”چاچا! تیرا تارا چمکیا نہیں..... تارا چمکنا چاہیدا سی۔“

”رب دیال گلاں نہیں..... دیا تاں ہے۔“

”تارے نوں چمکنا چاہیدا سی۔ تارا چمکے نہ تاں کاہدا تارا ہویا تے پھر تیرا تارا۔“

تجو نے کڑاہ والے تھندے ہتھ رگڑ کے مونہ تے ملے تے پھر جیوں اک نوال بھید کھولن لگا ہووے، ”گل وڈی تے مونہ چھوٹا! پر سردارا! آپنا مونہ تاں پاٹا ہویا..... رب پہلاں ساڑے وی کدی نیڑے ہنو۔ آہندے نہیں کوئھے کوئھے جیدا اچا سی۔ کے زنانی نے بکانیانا پیراں تے جھاڑے بٹھایا سی۔ اوہنوں نیانے دے چڑو پوچھن لئی جدوں ٹائی نہ لمحی تاں اوہنے اٹھ کے اک تارا توڑیا تے اوہدے نال منڈے دے چڑو پوچھے، تے..... تے ویر میرا! رب اوے ویلے ساڑے بر توں گڑگڑ کردا دور چلا گیا..... تانبہ چڑھ گیا۔ گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای.....“

”ایسہ کیہ گل بنی پھیر؟“

”گل ایسہ بنی پی..... پی تیری ماں جاں تیرے پیو دی ماں جاں تھماڑے کے وڈوڈیرے دی ماں سی اوہ زنانی تے جیہڑے تارے نال چڑو پوچھجھ کےئے سن اوہ میں جاں ساڑا کوئی وڈا جاں سووسے ساڑا تارا ہنو..... گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای..... تے جھماڑے گونہ نال لبرے تارے کیوں چمکن بھاؤ؟ سردار پجن سیاں.....“ تے اوہ صافہ جھاڑا اٹھ تریا سی مجھے ہاسے دی واچھر کھلیردا ہویا تے آپنے مجھے ڈکھ داسنگھنا پر چھاوائی گھسیندا ہویا۔

تے انج اوہ ہر حالت وچ خش رہن دا یق کردا۔ آپنے ڈکھاں دیاں

کہانیاں پاپا نہ سُنا وندے۔ سگوں ہر دیلے چڑھدی کلا وچ دس داتین کردا۔ جدوں
کوئی اوس دی واہی بارے پچھہ بیٹھدا:

”سنا پھیر کنی گو کنک پچھی اے ایشکیں؟“

”بڑی پچھی آ..... وادھو۔“

”مدوی کنی گو؟“

”بس ساری دھرتی آپنی اے که!“

”ہور پٹھے دتھے دی سنا پھیر؟“

”وادھو پٹھے دتھے بے انت گرو دی مر آ.....“

”چھٹالا کہ سچنی؟“

”ویر میرا پچھہ لجھ نہ باہروں لیاںیدیاں نیں سر کڑ مر کڑ دیاں دو تین
پہنڈاں۔ ٹوکے تے کڑ کڑ کر کے ستری دیاں تے مرڑ مرڑ کر دے ڈنگر چھک
جاندے آ۔ گھانی گیڑتے سملہ آہ ای“ اوہ ہس پیندا جیویں سمجھ کاسے دا
مُونہ چوارہ بیا ہووے۔

مُونہ اتے اوہ کے نوں گھٹ ای برا کہندیاں: کیونکہ اوہ سمجھدا ہی، ”جگ
ہمدے دندال دی پریت اے۔ اسقے بیٹھ کے نہیں رہنا میله دو دن دا۔“ انچ
تھیجوں اوہ من مرضی انوسار کے نوں کوڑا پھکا بول کے من دی بھڑاس کڈھ
لیہدا۔ پر انداز اوہدا کھجور دی تھاں ہساونا ای ہوندا۔ جیویں نئے ای جدوں کپتان
ناظر سمجھ افسوس کر کے ترزاں لگا تاں سارے کہ رہے سن کہ اوس نے بڑا
چنگا کپتا سی آ کے۔ ایہو تاں آنڈھ گوانڈھ تے وڈے آدمیاں دا ہوندا کہ اوہ
ماڑے دی پٹھ اتے ہتھ رکھے۔ اوکھے دیلے ہمدردی ای کرے تاں کیہڑی

گھٹ گل اے۔ تے جب تجو چیوندا ہوندا تاں اوہ ہور وی اوں دے تے اوں
دے لڑکے گرچن سنجھ دی سرداری تے چڑھدی کلا دے سو ہلے گاؤندنا۔ پر
جدوں ناظر سنجھ نو ہیوں باہر ہو گیا تاں اوں آکھنا سی، ”بڑے گھڈی دینے ایں
ایسہ۔ سپلے نیں سپلے۔ ایسہ ایداں میٹے نہ ہون تاں ساڑی ڈھونی کیوں گٹھن؟
آہو ویر میریا! گھانی گیڑتے سلسلہ آہ ای.....؟“

کپتان نو ہیوں باہر ہویا تاں ساریاں چھیتی نخا کے سکار کرن دا
پروگرام بنایا۔ اوہ کہہ رہے سن کہ دن چھوٹے سن تے جیہڑا کم چھیتی ہو
جائے اوہو چنگا۔ پھیر لوکاں سو آپنے دھنے کرنے سن۔ پٹھہ دتھہ لیاونا سی۔
پراجے تاں کچھن دا کوئی پر بندھ نہیں سی ہویا۔ جدوں دیپ سنجھ توں ایس دا
پتہ لگا تاں اک جناب لیا، ”کرے پھیر پر بندھ، کرنا کدوں ہن؟“

”لکڑ لئی تاں میں گھلیا منڈے نوں کارگر ول کہ ساڑی چرا کے مڑھیاں
نوں گڈے تے لے جاوے۔ پر کھن لئی.....“ اجے گل اوں دے مومنہ وج
سی کہ پھر نیوں پر لے پاسیوں شارٹ ہوئی چپ کوٹھی وچوں باہر بکل تجو
دے نوہے اگے آکھڑی۔ وچوں گرچن سنجھ تے پنڈ دا پٹواری بھے۔ کول آ
کے گرچن سنجھ کھڑو گیا۔ کالے کوٹ پینٹ وج کیا ہویا۔

”میں شر چلیا ساں..... سُخیا تاں بڑا دکھ ہویا۔ میں باپو جی نوں بھیجا سی۔
ہن میں چلیا ساں آکھیا جاندا جاندا ہوئی جاواں؟ تارا کتھے اے؟ بئی تیرے
باپ ولوں بڑی ماڑی ہوئی۔ ہیں..... تے ہن دیر کیہ آ؟“

دیپ سنجھ نے کھن بارے دیسا تاں اوے ویلے گرچن سنجھ نے کوٹ دی
جب وچوں بٹوا کڈھیاتے گولے، گورے پولے ہتھاں نال دسال دسال دے

تن کھڑکے نوٹ کڈھ کے تارے ول ودھائے، ”جا ہماری دی ہٹی توں کپڑا لے کے آ۔ ڈھیکیا! توں مینوں پسلاں دنا سی۔ ہاؤ ہا۔۔۔ آپناتے بُدا جٹ سی چاچا تیجا سہوں۔۔۔ سانوں تے بھئی اوہنے بڑیاں عقل دیاں کاپیاں پڑھ کے سنائیاں۔“ گرچن سمجھ مُسکرا لیا تے ڈوبے لوکی وی فرض سمجھ کے اوہدے نال پھکا جیما مُسکراۓ۔

دیپ سمجھ تے تارا کپڑا خریدن تڑ گئے تاں پٹواری نے اوہدی زندہ دلی بارے کہانی سنائی۔ اک واری گردواری کرن گیا پٹواری باہر لے گردوارے انبار دی چھاں بیٹھاں بیٹھا سی۔ تجو نے اوتحے چاہ دھری ہوئی سی تے پٹواری نوں کہہ رہیا سی، ”مہاراج! چاہ چھک کے جائیو۔ پدار تھ پائے نیں ڈچ۔۔۔ بڑے پدار تھ۔۔۔ کدھرے لپچیاں۔۔۔ کدھرے ہشڑیاں۔۔۔“ تے جدوں پٹواری دے سامنے بائی لیا کے دھری تاں پتہ لگا کھر دے سک لون پا کے کبائے سن تے اوہ کہہ رہیا سی، ”پٹواری جی مانی فرماؤنا۔۔۔ سمندر توں ہنا ایں اے۔“

کیونکہ گرچن سمجھ نوں کاہلی سی ایں لئی پٹواری تے اوہ فتح بُلا کے تڑ گئے۔ اجے کپڑا خرید کے نہیں سی لیا ندا گیا۔ ایں لئی وچلے سے نوں کے بُزرگ نے مناسب سمجھ کے تجو بارے اک ہور کہانی دس دینی ٹھیک سمجھی۔ اوہ دس رہیا سی کہ پاکستان بن توں پسلاں اک وار تجو پھتو ارائیں نال ضد پیا سی تے اوہدے نال گھصلن لئی تیار ہو گیا سی۔ لوکاں وی تماشہ دیکھن لئی ہلا شیری دے دتی۔ پر تجو اڑ گیا، اوہ پیلی چ نہیں چھپڑ چ گھلے گا۔ لوکاں دی بھیر کھلی چاؤندی اوہناں نوں چھپڑ ول لے تڑی۔ گل گل پانی چ اوہ تے پھتو ڈیسہ پئے۔ پھتو لمابوان تے انج وی تکڑا سی تے تجو ماڑا تے مدھرا۔ پھتو نے

دھونوں پھڑ کے تجو نوں گوتہ دیتا۔ جدوں وی اوہ سر ہلاؤندار تاپانی چوں باہر ہوندا پھتو بر تے بٹکا ماردا تے پھیر پانی وچ ڈوب دیندا:

”لوکاں پانی بچ جا کے پھڈایا کہ کئے مرنا جائے۔ پر تجو پھیر وی ہمدرا ہویا پھتو نوں کھی جا رہیا سی ”آ پھیر..... آ پھیر.....“

بُزرگ نے گل سنائی تاں سارے ہس پئے۔ پرے تھوڑی و تھتے بیٹھیاں پنج ست زنانیاں گلیں رُجھیاں ہوئیاں سن تے ڈچکار مجھ تے تجو پیا سی۔ بے خبر..... بے پرواہ..... بھیشاں چڑھدی کلا بچ رہن والا۔ زندہ دل..... ہس مੁکھ..... چیہڑا زندگی بھر پتہ نہیں کیہڑے بر بر ڈونگھے پانی والے ڈمھ وچ پیا رہیا سی۔ جس وچ ڈبوں چن لئی اوہ عقل دیاں کاپیاں دی گل کردا، ساری دھرتی نوں آپنی آکھدا، لوں نوں بھری تے بکر دے سکاں نوں والا چھیاں۔ ایسہ سارا لگھ جیویں اوہدا ڈونگھے پانی وچوں زور ای ہمکلی مار کے بر باہر کڈھن دا قین سی۔ پر پتہ نہیں سے دا، حالات دا یہڑا پھتو سی، جیہنے اوس نوں پانی چوں بر باہر نہیں سی کڈھن دتا تے ہر ساہ نال ہمدے نوں اوہنوں گوتے آؤندے رہے سن۔ تے اخیر اوہ بر بر پانی وچ ڈب گیا سی تے سکنارے تے کھڑی بھیڑ جیویں تماشہ وکیجہ رہی سی، ہس رہی سی۔

تے پھیر جدوں کے ہور نے اوس دی کوئی ہور کمانی چھوہی تاں تارا ہتھ وچ پکھن دا کپڑا سنبھالی ٹوہا لنگھ رہیا سی۔ تارا جو بھلوان نہیں سی من سکیا، بدماش نہیں سی من سکیا، افسر نہیں سی من سکیا۔ کیونکہ.....؟

دوہا جو

کوئی گل نہیں سی خاص اوہدنے وچ دسن والی، پر پھیر دی ہے سی گل کوئی پک نال۔ گون بولن دا جج تے مگروں ای پتہ لگنا سی، پر کارڈ ای جدوال اوہنے دھریا اے میرے سامنے، تاں بھگہ بھر کے اوہنوں ویکھن تے دل اک واراں اوووں ای میرا کیتا سی۔ گول مٹوں اوہدا چرہ، سانولا رنگ، بھیاں بھیاں بس عام جیھیاں اکھیاں، تے انج دے ای نین نقش دی اوہدے ہووں۔ قد کاٹھ وی اوہدا گھپلا جیھا تے ڈھلا ڈھالا، تے ایویں مٹھ کو جنے والاں دی وی گست اوہنے انج گھٹ کے کیتی ہووے، جو بردواںے بس کالی جیسی اک لکیر ای پئی جا پے۔ خاص گل اوہدے وچ جیہڑی دی سی، اوہ خبرے ڈیل ڈول تے مہاندرے وچ نہیں سی اوہدے۔ بیٹھی بڑی انج اوہ پکی ہو کے سی میز دی پرلی لاہے، تے بڑی بجھ نال پئی ویکھدی سی مینوں۔ میں کارڈ تے بھگہ ماری، تے ”کنزہ قریشی“ لکھیا سی۔ ریڈی میڈ کپڑیاں وچ لگن والیاں زیاں، تے انج دے ای دوجے اُرلم پرلم ہناون والی کے کمپنی دی ایجنت سی۔ میں اوہنوں تھوڑا چڑ اوکین دی سینت کر کے، نالدے صوفے تے بیٹھے آپنی کمپنی دے فور میں نال نہ کے گل کرن لگ پیا، تے اوہنے میز توں اخبار میری چالیا۔

میں ریڈی میڈ کپڑیاں دی اوس کمپنی وچ پنجاں ورھیاں توں کوالی کنٹرول دا افر لگا ہویا سی۔ ایسے محکمہ اینویں وکھالے دا ای ہوندا اے، پر میں مسینہ دار چشم لور

حیاتی وچ اگے ودھنا چاہوندا سی، ایس کر کے ایتھے وی پھیری جان ماری سی،
 ہتے مال دی پر کھ ہن واہوا مینوں آگئی ہوئی سی۔ پھیر کمپنی دے پر چیز افسر دی
 سیٹ خالی ہوئی، جیہڑی میری سیٹ توں ڈھیر وڈی سی، تے ماکاں نوں میں
 پہلے افسر توں اوھی تنخواہ آتے دوہاں محہماں دا کم سانحمن لئی راضی کر لیا۔ مال
 دی پر کھ تاں بھاویں مینوں پہلے افسر توں چنگیری سی، پر بازار والیاں نال دین
 لیں دی سُر نہیں سی پئی چوکھی مینوں لگدی۔ ایس لئی آپنے توں بیٹھلے تے
 اتلے، ساریاں نال ہنا کے ہر دیلے رکھن دا چارہ کردا سا۔ دو محکے سانحمدیاں
 انج وی مت میری ہر دیلے یوندی رہندی سی تے ایہناں اسجنناں توں ایس کر
 کے بڑی میری جان جاندی سی۔ پھیروی اوہ پہلی تھی سی جیہڑی ایجنت من
 کے میرے کول آئی سی، اوہدا نال وی میرے لئی بڑا نویکلا سی، تے نالے نہیاں
 جیہیاں سُختائیاں وی دل میرے نوں اوس پہلی تھیہ وچ ای کڈھیاں سن، ایس
 کر کے میں رتا مٹھے سبھا نال ای ویہلا ہوون مگروں اوہنوں تھھیا۔ اوہ جھٹ
 مینوں آپنی کمپنی دیاں شیواں بارے لگ پئی دسن۔ بڑے میں ایجنت ویکھے سن
 ایس کم وچ، پر اوہدے وچ وکھری کوئی گل سی۔ پڑھے لکھے تے کئے سوتے
 بندیاں والا ٹھرہما وی سی، تے نال اک خاص ڈھنگ دا ہما نہما جوش وی۔
 اگیرے ہو کے ہتھ اوہنے میز اتے دھر لئے سی میری، تے بڑی کتابی جیہی
 اڑدو وچ گن مینوں آپنیاں شیواں دے گنا رہی سی۔ پھیر جدوں پنجامی توں
 پیچھا نہ نہیں میں ہیا، تاں اوہ وی لگ پئی پنجامی بولن۔ پر بڑی اوپری اوپری
 اوہدے موہنوں اوہ لگے، جیویں گھراں وچ اڑدو بولن والے بالاں دی نہیں
 ہوندی۔ بڑے چر پیچھوں پتہ مینوں لگا، جو اوہ تاں ہے سن ای پناہ گیر کئے

دی تو آئے ہوئے۔ اوہ دے کوں بھے توں خاص شے اوہ دیاں پلاسٹک دیاں زپاں سن، جیہڑیاں پرانیاں سلور دیاں زپاں نالوں اوہ مل دیاں سن، تے اوہ آہندي سی تھوڑا گھن صدقہ اوہ پھر دیاں وی گھٹ سن۔ میں اوے مٹھے جیہے سجا وچ ای لما چوڑا اک پیچر اوہنوں پلاسٹک دیاں زپاں دے خلاف جھاڑ سُنا یا۔ پھر ہمدیاں ہمدیاں اوہنوں آکھیا پئی گھر جا کے زپ اوہ لوے اک آپنی کمپنی دی، تے دو چار واراں استری اوہ دے تے پھرے واہوا تی کر کے۔ مرا اگلی واراں گل اسیں سچ نال کرائے گے ایہناں بارے! اوہدا جوش رتا مٹھا پے گیا، تے جھویں ہوئی مسکاند نال اوہ سلام مینوں کردی اٹھ کے بکل گئی۔

اگلی وار لوڈھے کو ولیے نال اوہ آئی چھٹی ہون دے نیڑے، جدوں ویکھا ای میں بیٹھا ہویا ساں۔ ایکجیں اوڈا جوش نہیں سی اوہدی گل بات وچ، پر جیہڑی وڑھتا تے ٹھرہما سی اوہدا، اوہ دے وچ ماسہ فرق نہیں سی آیا۔ میرے سمجھ بولن توں پہلوں ای اوہ آکھن لگی، ”تھی تھیک آکھیا سی چوہدری صاب، چوکھی تی تاں استری نہیں ایڈی اپسے زپ سارو دی، پر لشمنی کپڑیاں دی استری تاں نہیں نا ایڈی تی ہوندی، اوہناں وچ تاں درت ای سکھے جے نا تھی ایسے زپاں۔ آخر قیمت وی تاں ویکھو تھی ایہناں دی۔ چیاں ٹساں زپاں درتیاں، سمجھو اونے ای روپے کمپنی تھاڑی نوں بچ گئے۔ تھاڑے تاں لکھاں پس نکلدے نہیں مینے وچ۔ آپنے تاں پورے ڈیپارٹمنٹ وی تختواہ ٹساں کڈھ دینی اے ایہناں چوں ای ماکاں نوں۔“

اینا آکھ کے اوہنے انج دے شراری مسکھویں نال مینوں بھیا جیویں آہندي ہووے پئی، ”ہُن بول!“ تے اوس ولیے بڑی ای چنگی اوہ مینوں جاپی۔ میں آپنی

پر تاویں مسکاند نوں ذرا لکا کے جھٹ کو اوہدی گل دا اُتر سوچدار ہیا، تے پھیر اوہدی سو بھا کر دیاں اوہنوں آگھیا پئی جنے ایجنت میں اوہن تینکن وکیجھے سی ایس کم ووج، اوہناں وچوں آپنی مثال اوہ آپ سی۔ ہور کوئی ہوندا اوہدی تھاں، تاں تر لیاں تے اوہنے آ جانا سی آپنی شے وچن لئی۔ ایناں کے اوہدے سانوں لے رنگ وچ وی اک لاث، لالی دی بھا مینوں مار دی جانی۔ پھیر اوہ آکھن لگی جو میرے آکھے لگ کے تجربہ وی اوہنے کر لیا سی تے گل وی من لئی سی میری، تے میرا وی ہن حق سی جو اوہدے آکھے لگ کے میں وی اوہدی نہ پڑتے مٹھی اسٹری پھیر دیکھاں۔ جے تجھ نہ اوہدا وگڑے، تاں پھیر اک آڈر تاں اوہنوں وی ملننا ای چاہیدا سی۔ اودن اوہدے جاون مگروں میں کنا ای چر اوہدے بارے سوچدار ہیا، تے اگلے دیہاڑے میں تجربہ کیتے ہنا ای آپنے جز لمنیجہر ہاں اوہدے لئی آڈر دی گل وی پکی کر لئی۔

پھیر اک واراں انچ ای چر کی ذرا آئی، تے خبرے کیوں گل کوئی دھرم تے سیاست بارے چھڑ پئی۔ میں دوہاں توں ای بھریا بیٹھا سی تے لمی چوڑی تقریر اک جھاڑ دھری اوہدے اگے۔ اودن توں اوہ علم عقل دے وی واہوا میرے اثر ووج آگئی تے اگوں اوہدے آون تے ساڑیاں گلاں ایدھر اودھر دیاں ووھ، تے پلاسٹک دیاں زپاں بارے گھٹ ہوون لگ پئیاں۔ ہن جیوں اچیچا اوہ چر کی آون لگ پئی سی، میری ویکھل دے ویلے۔ ہولی ہولی اوس دیسا جو چنگا کدی ویلا سی اوہناں تے وی، پر لباجی اوہدے گردیاں دے روگ ہاں ورھا ہو گیا سی پورے ہو گئے سن، بکا بھرا اجے بارہویں وچ پڑھدا سی، تے وڈی ہوون صدقہ اوہنے دیاہ آپنا دو ورھے اگے پاون دا آکھ کے ایسہ نوکری کر لئی

سی۔ سچے نکے ہوندیاں داساک اوہدی ماسی ول اوہدا ہو گیا ہویا سی، تے وڈے ہویاں ہن چون دوہاں نوں سک سی اک وجہے دی۔ منگیتھر اوہدا کوئی واہوا بخھا جیسا چھوہر سی، جیہڑا لیکھرار سی کے کالج وج، تے سی ایس ایس دا امتحان پیا نال دیندا سی۔ اوہنوں جدوں وی میری کے گل دا جواب نہ اگوں کوئی اوہڑنا، تاں اوس آکھنا، ”بس ترے بندیاں توں بڑی میں تنگ آں چودھری صاب، تماثلے توں، بچے بھرا آپنے توں تے آپنے منگیتھر توں۔“ چنگا تاں بڑا مینوں لگنا پئی سکھے مینوں جا پئی رلاوندی اے، پر ایس توں اگے سادے وج ہور کوئی گل آپس دے ایس سانگے بارے نہ ہونی، جیہڑا ہولی ہولی نزاہن کاروباری نہیں سی رہ گیا ہویا۔ اوہدا ڈیل ڈول بھاویں ایڈا میری پسند دا نہیں سی، پر بڑی واراں دل میرے آکھنا جو ویاہ تاں آخر کے نال اک دن کرنا ای اے، تے کیا بات سی جے ایسہ ای کدی ہوندی۔ میرا اک ویاہ اودوں پہلوں وی ہو کے نہیں سی نہیا، تے ٹھوی اک نال وی پیار اک واراں پایا سی، جیہنے ویاہ توں وی ودھ کے ای مینوں رو لیا سی۔ ایس لئی اک تاں تھی ذات توں انج ای میں ڈردا سی، تے اتوں اوہ وی منگی ہوئی سی پہلوں ای، تے ساک وی من مرضی دا سی اوہدا، ایس کر کے اوہذے نال انج دی کوئی گل کرن داتے سوچ وی نہیں سی میں سکدا۔ نظراں ای ہے سن میریاں جے کچھ دسدیاں اوہنوں ہوون۔

اک دن واہوا لمبی وجھ ای اوہ پا کے آئی، تے جنا چڑ اوہ بیٹھی، بڑی بخھی مینوں جا پدی رہی۔ میں اوہدے آون دے چا وج چوکھا کوئی دھیان نہیں کیتا، پر جھٹ پچھوں اینے چر مگروں آون دی وجہ جدوں بخھی، تاں پہلوں چپ

جیسی کر کے بر اوہنے سٹ لیا، تے پھیر آکھن لگی،
 ”ٹھیک ۔۔ چودھری صاب میری دوستی اے تھاڑے نال، پر تھاڑی
 فیکھری دے بندے مینوں جاندی نوں سن کے بولیاں جدوں ماردے نیں، تے
 اوہ نہیں میرے توں جریا جاندا۔“ گھاث تاں بڑی مینوں آئی، پر میرے تحملے
 دے کئی بندے تھوڑا چر پھلوں تیکن ای میرے برابر دے رہے سن، ایس لئی
 میں چوکھا گھل کے اوہناں نوں لجھ آکھ وی نہیں ساں سکدا، تے نہ ای میں یار
 کے نوں بنا کے دسن جو گاسی کوئی گل۔ کوئی بر پیر ہوندا ایس گل دا تاں
 دسد اوی میں چنگا کے نوں لگدا۔ پھیر وی میں اوہنوں دلاسہ دتا تے اندرے
 اندر بڑا میں راضی جو اوہنے انج آپنے ای مُونسوں مینوں دوست تاں آپنا آکھیا
 سی۔

ہن جدوں آونا اوس تاں دل میرا دھر ک پیا اندروں وجنا۔ کئی
 واراں جیویں آپ اوس حوصلہ مینوں دینا جو میں گل کوئی اوہدے نال چھیڑاں،
 پر پھیر میں سوچنا جو اینویں بھلیکھا اے میرا۔ ٹھیک اے اوہ پسند تاں کر دی
 اے مینوں، ایس وچ تاں شک نہیں کوئی، پر پسند تاں اوہ منگیت آپنے نوں
 وی کر دی اے نا۔ اوہ نویں زمانے دی گھلے سبھا دی ٹھوڑی اے، نہیں بُرا اوہ
 سمجھدی ہونی میرے نال انج دی دوستی نوں۔

اک واراں جدوں میرے ویاہ دی گل ساڑے وچ جھڑ پی، تاں میرے
 پچھلے ویاہ دا سُن کے آکھن لگی جو کیدی بد نصیب ہووے گی اوہ عورت جیہدا
 تھاڑے نال وی نبھانہیں ہویا۔ پھیر پچھن لگی جو کوئی ہے اگوں بھجھے وچ
 میری، تاں میں آکھیا پی ہے تاں ضرور، انج دل نہیں اوہدے اگے ہیجے میں

آپنا پھولیا۔

”کیوں؟“ اکھے۔

”انکار اوہدے توں ڈرداں“ میں آکھیا، ”گل جے کے وگڑ گئی تاں میں ملاقات توں وی جاوائیں گا۔“

”اوہ نہیں“ اکھے ”پسند تھانوں کر دی؟“

”لگدا تاں ہے مینوں تھوڑا تھوڑا، پر اندر تاں کے نہیں کے دے وڈے کے ویسیجھیا۔“

”مینوں جے ہو وے نا پسند کوئی.....“ اوہ جھٹ بولی ”تاں میں تاں سدھا ای اوہنوں آکھ دیاں پی میرا تاں ویاہ تیرے نال کرن تے دل ای۔“

اوہدی ایسہ گل سن کے ہور وی میرا حوصلہ رہ گیا پی خبرے نظر اس میریاں نوں سیہان کے مینوں ای اوں سمجھایا سی جو میرے لئی و تھ کوئی انچ دی ہوندی، تاں آپ ای گھٹ نہیں سی اوہنے کرنی۔

اک نواراں میں اوہنوں آکھیا پی جدوں آرڈر کوئی اوہناں دی فرم نوں دینا ہوندا اے تاں میں آہناں اوے راہیں جاوے جو کمیشن تاں وچوں اوہنوں ملے، پر اوہ لمحدی ای نہیں اوں دیلے۔ اوہ جھٹ نمبر آپنے گھر دا مینوں دے کے آکھن لگی،

”تھی گھر فون کر لیا کرو میرے۔“

”میرا فون..... خبرے کیوں دا لگے تیرے گھر والیاں نوں“ میں آکھیا۔ اکھے، ”کوئی گل نہیں ڈران آلی چودھری صاب، بڑے روشن خیال نہیں گھر آلے میرے۔“

اگلے ای ہفتے میں فون اوہنوں کیتا تے بڑے سچ نال بھرا اوہدے نال وی
نہیں میرا پچھیا، تے اوہنوں بُلا لیا ندا۔

پھیر اک داراں آئی تاں آکھن گلی جو اوہنوں باہر دے کے بُنک وِچ
نوکری مل گئی سی تے اوہ اخیری داری مینوں ملن لئی آئی سی۔ میرے اندر
ہمیری جیسی اک جھل پئی، تے چیتا وی نہیں ہُن مینوں جو اوون کیہ گلاں میں
اوہدے نال کیتیاں۔ اوہ وی بڑی موٹھی ہوئی اوون جاپ رہی سی۔ جدوں اُٹھ
کے بوہے دل نوں پرتی، تاں اینا ای بس میرے مونوں نکلیا،
”توں پہلا جی ایں جس.....“ تے اگوں تجھ نہ مینوں اوہڑیا۔ پر اوہ پرت
کے ہتھ دے اشارے نال مینوں ٹوکدی ہوئی بولی،

”رہن دیو چودھری صاب، مینوں پتہ اے سارا۔“

اوہدے ایسہ بول آکھن وِچ انج دی کوئی گل سی جس توں مینوں وی کوئی
بھلیکھا نہیں سی جیویں رہیا۔ پر نال ای اوہدے انج سدا لئی وچھڑ جاون دی
ست وی چوکھی میرے دل نوں وجو۔

میں تاں گل وی نہیں سی اوہدی کے یار بھن نال کیتی ہوئی، ایس کر کے
ڈکھ دی سارا میں اندرے ای اندر پیا بھوگدا اسی حالے ایس ہوئی دا، جدوں مینے
کو پیچھوں ای اوہ ہمدی ہمدی پھیر اک دن میرے دفتر آن وڑی۔ اوہدی کمپنی
والیاں اکھے چڑھے سال نوں ترقی دے لارے تے مرد اوہنوں پرتا لیا ندا اسی۔

ہُن اوہ آوندی تاں ہے سی میرے کول پسلے وانگ ای، پر اوہدی چمک
جیویں پسلے والی مٹھی پے گئی ہوئی سی۔ اُداس تے نہمو بھوں جیسی، پر گل اوہنے
خاص نہ کوئی کرنی، نہ ڈکھ ای آپنا کوئی دسنا۔ جے پچھنا میں، تے جھٹ اوہنے

کوئی لطیفہ مینوں سنا کے ہسن لگ پینا، تے گل آئی گئی ہو جانی۔ اک واراں تھوڑی جیسی گل اوہنے منگتیر آپنے دے خلاف میرے نال کیتی جو امتحان تے خبرے اوہدا سی ایس ایس دایاں وی ہونا سی جاں نہیں، پر آپنے آپ نوں ڈی سی صاحب اوہ بنئے توں ای ٹھجھن لگ پیا سی۔ اک دو واراں سس آپنی نال تھوڑی کھیہہ بخیہہ دا وی دسیو سو، پر ایہدے بارے میں ہور گل کرن دا حوصلہ نہیں اوہدا دھایا۔

اک دن اچیچا میں ٹوہ لین لئی اوہدی، اک ماتحت آپنی ٹھوڑی بارے صلاح اوہدی تھی، چہڑی بوئے چراں توں رمزال وچ الار پی آپنا مینوں تھخاوندی سی، تاں آکھن لگی،

”پسند اے اوہ ٹھوڑی تھانوں؟“

”پسند تاں خیر کوئی ہور اے مینوں، پر اوہ نصیباں وچ نہیں میرے جاپدی۔ میں تاں بس انچ دی ٹھوڑی ہن بھال رہیاں جیہدے نال بھر میری چنگی جاوے۔“ میں آکھیا۔

”نصیباں وچ کیوں نہیں اوہ تھاؤے؟ کس گل دی کمی اے تھاؤے وچ؟“
اوہ جھٹ پچھیا۔

”اوہدا جوڑ کتے میرے نال ملن توں پہلوں ای سائیاں جوڑ دتا ہویا سی“
میں اتر دتا۔

”بھیر وی تھاں گل تاں کرنی سی۔ کیہ پتہ مالک دا، اوہ بے پرواہ اے، جو
چاہوئے اوہ کرسکدے اے۔“

”دل تاں میرا وی ایسی آہنداۓ، پر حوصلہ نہیں پیندا۔ تے نالے میں

سوچداں پئی جیکر اوہ وی مینوں اونا ای پسند کر دی اے جنا میں اوہنوں کرداں، تے میرے گل کرن نال اوہ نہ ہووے، جو بخہ وی اوہدا ٹھٹ جائے تے کروی سمجھ نہ اوہ سکے۔ انج تاں اکا ای سمجھ نہیں اوہدے پلے رہنا۔ جنا چر ٹھجیا اوس ہویاۓ آپنے آپ نوں، میں اکھیر نا نہیں اوہنوں چاہوندا۔ پیار جتھے ہووے، اوتحے اینا دھیان تاں بندے نوں کرنا ای چاہیدا ے۔“

ایسہ گل سُن کے اوہنے لمحہ آپنے ٹھٹ کے سچ لئے تے بر مار کے آکھن لگی، ”ایسہ گل تاں ٹھیک تاں آکھی اے۔“

اک واراں پھیر بڑا لما اوہ ناغہ جدوں پا کے آئی تاں دیسا جو پنجی دن اوہ ہسپتال وچ داخل رہی سی نروس بریک ڈاؤن صدقہ۔ وجہ پچھی تے آکھن لگی جو جھگڑا اوہدا ہو گیا سی منگیر آپنے نال، تے گھر والیاں نال وی۔

اکھے، ”ہن وی سس میری آئی ہوئی اے، تے چنگی بے عزتی میں اوہدی کر کے پئی آؤنی آں۔ میں تے آکھ دتاۓ اوہنوں، میں نہیں ویاہ تیرے پتر نال کرنا۔ اوس دیلے دیاں متناں پئی کر دی سی میریاں۔“

اودن میرنے توں رہیا نہیں گیا تے میں اوہنوں سمجھاون دے ڈھنگ نال پچھیا پئی آخر کیہ اوہ کرنا پئی آپنے آپ نال چاہوندی سی۔ میں کہیا پئی جے تاں ویاہ اوہنے اوتحے ای کراونا سی تاں پھیر کاہنوں کنڈے آپنے اگے پئی اوہ بیجھدی سی۔ اج متناں جیہڑی سس پئی کر دی اے، کل نوں اوے ای گن گن کے بد لے اک اک گل دے لینے نیں۔ تے جیکر سوچ لیا اے پئی نہیں اوتحے چارے بنے ہجدا، تاں مرد مگروں ایس سیاپے نوں چالا ہوے۔ اینویں کھوتا ٹکھوہ وچ لمکا کے کاہنوں جان آپنی سوئی اتے اوس ٹنگی ہوئی سی۔ میری گل سُن کے

آکھن گلی،

”انکار تاں کئی واراں میں کر بیٹھی آں پہلوں وی، پر گھر والے آہندے نمیں جے اسیتھے نہیں تاں چھیتی پھر دس جتھے کراونا ای۔ تینوں پہنچے لاویئے۔“

”پھیر؟“ میں چھھیا۔

”اوہ آہندے نمیں برادری دے وچوں سانوں دس۔“

”کیوں پسند اے کوئی ہور تینوں؟“ میں دھڑکدے دل نال چھھیا۔

”ہاں“ اوہنے بڑے شرمیلے جیبھے ڈھنگ نال کھیا۔

”برادری توں باہر دا اے کوئی؟“

”جی!“

”توں گل کیتی اے اوہدے نال؟“ خبرے واج وی ماڑا جیما میرا کھیا ای ہونائے۔

”ہُن سوچیا اے کر ای لوں۔“

اوے ای ویلے اک ماتحت میرا ہتھ وچ فائل پھڑی اندر آگیا، تے لما ای کوئی مسلہ اوہنے چھوہ لیا۔ دو کو منٹ اوڑیکیا اوس ہونالے، تے پھیر سلام بول کے اوہ چلی گئی۔

اوس توں مگروں نمیں پرت کے کدی اوہ آئی۔ جدوں واہوا دن اوڈیکن چھوں اک دن بڑا ای میں ہُرد کے فون اوہدے گھر کیتا، تاں بھرا ای اوہدے نے چھھیا۔ میں اوہدے بارے جدوں چھھیا تاں اگوں ناں اوس ایشکیں میرا چھھیا۔ میں دیسا تاں سُن کے آکھن لگا،

”جی وہ تو گھر پہ نہیں ہیں اس وقت۔“

دوچار دیہاڑے ٹھہر کے پھیر میں کیتا فون۔ آگوں تھی سی کوئی دو جی لایا ہے۔

”جی؟“ اکھے۔

”جی کنزا گھرے ای نہیں الیں دیلے؟“ میں آکھیا۔

”جی میں دیکھتی ہوں..... ویسے کون بات کریں گے اُنے؟“
میں جدوں ناں آپنا دیا، تا اوتھے ای کھلپی کھلوتی اوس آکھیا،

”وہ تو جی گھر پہ نہیں ہیں اس وقت۔“

۲۹

ایسے جگ سراں مسافر ادا دی، اس تھے زور والے کئی آء گئے
شداد نمرود فرعون جیسے، دعوے بخ خدائ کھاء گئے
اکبر شاہ جیسے ویچ دلی دے جی، پھیری واگن ونجاریاں پاؤ گئے
شاہ محمد ا رہے گا رب سچا، واجہ گوڑ دے کئی وجاء گئے

(جگ نامہ: شاہ محمد)

چنگا مُندَا

(1)

”اوہ کیدا چنگا اے!“ بھتے لوکیں کنڈ تجھے اوہنوں ایسی آکھدے سن، پر چنگا
اکھواؤن دی لذت دا مُل وی کوئی تحوزا نہیں تارنا پیندا۔ جد کوئی ویلے نوں
آپنی مرضی نال ہندھاندا اے تاں پھیر ایسہ کلیہنا ویلا اوس کو لوں آپنے
ہندھپے دا مُل وی تاں من مرضی دامنگدا اے۔

ویسوں صدی دے ستویں دہاکے وچکار جمن والا ایسہ ست ماہیا مُندَا
جماندرو ای ماڑا سی۔ ایڈا ماڑا کہ نہ تے چھلے دے عام بالاں وانگوں اوں توں
ٹھٹ کے مٹھیاں میٹ ہوندیاں تے نہ ای کھھ کھ کے رویا جاندا۔ ہتھ ڈھلے
چھڈی، چھلنگی وچ پیا اتنا نہ منجی دی باہی ول جھاکدار ہندما۔ اوہدی ماں اوہدے
ولوں راً فی سی کیونجو ایس سڑے کر لیے نوں چکن تے اوہدا آپنا جی وی نہیں
کردا۔ اوہدے باقی سارے بال بڑے گول مشوں گورے چھے چٹو دلے سن
اوہناں سو ہے رنگیاں وچ ایسہ بدرنگ چکدیاں اوہنوں آکا شرم آوندی سی۔ جد
آہنڈھناں گواہنڈھناں تے رشتے دارنیاں مُندَا ویکھن آوندیاں تاں اوہدی ماں
کدیں کچاتے کدیں ڈھیٹھ ہاسہ ہسدياں کس توں اوہلا پر ننان نوں ٹھکر کر دیاں
آکھدی، ”اک ایسی ہویا اے دادکیاں دے تے لا دتے لمردا!“

”کیوں یکہدے متھے گلی میں لکھوں جمن توں پہلاں۔“ اوہدی سیمیلی شہزاد نے پہل گھرے جواب توں بعد پختھا۔

پہلاں تے ہمدیاں ہمدیاں کنال نال اوہدی جھنمکی ڈنڈی وی لال ہو گئی۔ ہاسہ ڈکن لئی اوہنے دی پئے دا پورا پلہ مونہ ویچ ٹھن لیا پھیر وی ہاسہ ڈکن نہ ہویا تے بھیاں جھنمیاں والیاں موٹیاں اکھاں ہنجواں نال انج تر ہو گئیاں جیوں تھوم دے سچے گندھے دا چھلڑ پانی تے تردیاں سکارہندیاں نہ گلا۔

ہاسے پاروں اوہدے کولوں جواب تے نہ دتا گیا پر ویڑھے وچوں لمحدے آپنے دیوروں چھڑی سینت مار دی۔ بھر جائی دے جواب تے گھرے ویچ پیٹھی بھانڈے ماحمدی رجو نے سلور دی پیٹلی دے گائے تے اینا گو زور پایا کہ پیٹلی ویچ چب پے گیا۔ بھر جائی دیاں ٹھگراں دا اوہ ایس توں چنگا جواب نہیں سی دے سکدی۔ اوہدے داج دے لکھ چینی تے پلاسٹک دے ادھوں بُختے بھانڈے رجو انج ای ٹپے لا جھی سی۔

ایس پورے ٹبر ویچ جتھے ہر کوئی اک دوچے توں اکیا ستیا رہندی تے کوئی بکے دی گل نوں بغیر بندے نہیں سی قبولدا اوتحه جھلنگی ویچ پئے بیچے جیہے سو جھوان نے پہلا کم تے ایسہ کیتا بئی ساریاں نوں اک ویلے اک گل تے ضرور سانجھیاں کر دتا سی بئی، ”منڈا چنگا اے۔“ شکلوں بھاویں جیبو جیما وی اے پر ٹنگ بھورا نہیں کردا۔“ ”نہیں تے وڈے تے تے رون لکھیاں ایسو جیہیاں اوکھیاں تے لمیاں تاناں لاندے سن بئی وڈے وڈے گوئے اوہناں اگے پانی بھر دے تے گھیے دی روگن دادی سنے پورا ٹبر نج کھڑوندا۔

پتہ نہیں ایس بیچے جیہے روح دے کن ویچ تکہنے پھوک ماری سی بئی اج دا

دور آپنی کمزوری تے شرمندہ ہوون دا نہیں سکوں ایہنوں مکر دارنگ چڑھا کے طاقت ہناون دا اے۔ یا پھیر اوہ ایسہ سارا لجھ جھلکی وچ پیا آپوں ای سوچدا رہنداسی۔

لہبھویں صدی دے وڈے سائنسدانوں وانگ اوہ سونداوی بہوں گھٹ سی۔ پیندر نہ آون دی وڈی وجہ بھکھیاں رہنا سی۔ بھکھے رہن دا کارن جسمانی کمزوری سی جس پاروں دودھ چنگھدیاں دی اوہدیاں جبڑاں پیڑ کرن لگ جاندیاں تے ایہدی وجہ ماڑیاں آندرالاں تے آندرالاں ماڑیاں ہوں دی وجہ ستماہیا جمنا تے ایہدی وجہ تے شاید اوہدے ماں پیو وی نہیں سن دس سکدے پر ایہدے جمن تے دوویں جی اینا ٹکو گھابر گئے بئی ایہو جیہے کے ہور نمونے نوں جمنا پھیر لوہناں دے وسوں باہر سی تے اوہناں فیملی پلانگ دے دفتر ول مونہ کیتا۔

ویلا چھڑپے ماردے پانیاں وانگوں اگانہ توں اگانہ ودھدا گیا تے اوہ سکولے جا ہجَا۔ اوہ باقی بالاں توں بالکل وکھرا سی۔ اوہدیاں سوچاں دیاں گھمیں گھیریاں نے اوس کولوں اوہدا لیاں پُنا کھوہ لیا سی۔ اصلوں اوہنے بہت بھی عمرے سوچنا شروع کر دتا سی تے سوچاں دا اک وکھرا جہان وسا لیا سی۔ ہر نویں مسئلے نوں اوہ سوچاں دے جہان وچ چُک لے جاندا۔ مسئلے نوں کے تانا شاہی جمہوری ملک دا وزیر اعظم ہنا کے خود پروٹوکول افسرین کھلوندا تے پھیر اوہدی چنگی کھنڈ جھاڑ کر کے جد عام حیاتی وچ لیا ندا تے گرلیں مارکس دے بر جھڑ وچ اوہدے نمبر پہلاں توں ودھ جاندے۔

باقی بالاں وانگ اوہدا وی دل چاہوندا سی بئی سیالاں نوں فجرے اوہنبوں بھگی رضائی وچوں کوئی نہ اٹھائے پر اوہ سبھ توں پہلاں اٹھ کے سکول لئی تیار

ہو جاندا۔ سکولوں مڑ دیاں بھاویں اوہدے ڈھنڈ وچ چوہے نچدے ہوندے پر کدی وی باقی بھین بھراواں ہار ماں کولوں روٹی سمجھ توں پھلاں کھاون لئی اڑی نہ کردا۔ اوہدہا دل اچھل اچھل کردا بئی اوہ وی محلے دے ہورناں بالاں نال گیند بلا کھیڈے پر آپنا من ماری بیٹھا سکول دا کم کردا رہندا۔ جے کوئی وڈا کم آکھدا تے آپنے من بھاندے کارٹون وچ چھند کے پھلاں وڈے دا آکھا مندا۔ گھر وچ ماں پچھنچی چاچا دادی سکول وچ استانیاں تے میت دے مکاں ہوریں سارے رج رج اوہدی سلاہنا کردا۔ اک دوچے دی ہر گل بندن والے باہر میت دا مولوی تے مردانہ وال کثاون والی استانی تے گھر وچ ماں دادی ایس گل نوں ڈھنڈوں من تے مجبور سن بئی کیدا چنگا منڈا اے۔ ویلے نال اوہنے آپنے اک دو کو جھ ہور وی دور کر لئے بئی اوہ کوئی کم کر دیاں ایسہ ظاہر نہیں سی ہون دیندا بئی اوہ شخنی خورا جے۔ تے صرف صفت کراون لئی ایسہ سارا سمجھ کردا اے۔ نالے اک بھیرے نوں خش کر دیاں گوڑا جیہڑا کھپا پیندا اے اوہنوں کیوں پوریدا اے۔ جے اوہ سکولوں آکے طلاقن پچھنچی چاچے یا روگن دادی دے دھڑے وچوں کے نال چنگے سجائے نال بولدا تے ماں آکھدی، ”ایسہ میسا جیما ہے تے داد کیاں دا ای۔“

تے اوہ بیچے جیبے مونہ وچوں بڑیاں پھیاں گلاں کردا جیہڑیاں دوجیاں دے ناویں لا کے پھیاں نہیں سن لگدیاں۔

”ای جی میری استانی ہوراں آکھیا سی کہ ساریاں وڈیاں دا ادب کرنا چاہیدا اے تے سمجھ دے آکھے لگنا چاہیدا اے۔“

”تے تیری دادی نے دیا ہونا اے وڈے تے صرف پیو تے اوہدے

رشتے دار ای ہوندے نہیں۔ ماتحت نو کرانی ہوندی اے ساریاں دی۔“

”نہیں امی جی۔ مولوی صاحب احمدے سن جنت مال دے قدماء پیٹھ
ہوندی اے، جیہڑا مال دی عزت نہیں کردا رب اوہدے نال ٹھے ہو جاندا
اے۔“

”وے نہ کریا کروے ایڈیاں پکروڑ گلاں۔ کہ ہرے تینوں نظر ای نہ لگ
جاوے۔“ مال صدقہ واری جاندی ایہو جیہیاں گلاں تے اوہنوں چھپی پالیندی
تے اوہ اوہدے موڑھے تے ٹھوڑی رکھ کے ڈھڈ وچ ٹگڑ کدیاں سوچدا
پئی سارے سمجھدے نہیں اوہ چنگا اے پر اوہ تے صرف چنگا اکھوانا چاہوندا
سی۔

ویلے دا نرگ ہورناں ٹھنہاں سالاں نوں ٹیک لا گیا تے اوہ کالج وچ جامنیا
سی۔ اسٹاد چھولیاں والے دا پتر جیہدے پورے ٹبر وچ خط وی گوانڈھوں
پڑھائے جاندے سن۔ پیو نوں آپنے ایس پتر تے بڑیاں آسائ سن کیونجو
وڈے نوں نشیاں نے انج پیرڈیا سی جیویں ویلنا گئے نوں پیرڈا اے۔ دو جا پیو نال
پھٹے تے بہندا پلیٹاں نالوں بہتا گئے نوں صاف کردا تے ٹھوڑی نوں اٹھ کرا کے
اوہنے اک آڑھتی نال ویاہ دتا جیہوں سوہریاں دے گھردی ہر شے منڈی وچ
پئی چنس وسدی سی تے اوہنوں آڑھتی کون آکھے جیہڑا چنس وچوں نوٹ
کھرے نہ کرے۔

اوہ آپنے پیو نوں سمجھایا بشی اوہ سکول لائیوں نا چھولیاں دا پھٹہ چک کے
وڈے بازار دی دوکان وچ چاٹھفت کرے۔ پیو نوں ایس تھاں نال بڑا پیار سی
کیونجو اوہ اٹھ ورھے دی عمر توں استھنے ای کم کردا سی۔ پہلاں آپنے اسٹاد نال

پھیر اوہدے مرن چھوں آپ اُستاد دی گرسی تے بہہ گیا۔ سکول دے بالاں توں وکھ آسے پاسے دے دوکانات والے تے لجھ چسکولناں دی اوہدے چھولے بہت چاہ کے کھامیاں سن۔ پر سیانے پتر دی ہر گل سیانی سی۔ ”ایڈا پڑھیا بھلا ماڑی صلاح کیوں دے سہدا اے“ اوس آپنے دل وچ سوچیا تے چالیہہ ورھے پرانا پھٹھ پھٹھ کے وڈے بازار وچ اک لمی جیسی دوکان لے لئی۔ جتنے اُستاد چھولیاں والے دے ناں دا بورڈ لکھوا کے لایا گیا، ایسے دوکان اوہنے بڑا پھر ان چھوں لمحی سی۔ ہو ٹل غرروع کرن مگروں اینی گاہکی پی کہ اُستاد کولوں سا نبھنی اوکھی ہو گئی۔ اک سال مگروں اُستاد نے باراں نوکراں دی فوج رکھ لئی تے شروع بہر سکیم وچ کنال دا پلات وی خرید لیا۔ سیانے پتر دے مشوریاں نال اوہنے رات نوں دوکان اگے بیجے، کواب تے کڑاہی گوشت وی غرروع کر دتا۔

اُستاد دا ہو ٹل پورے علاقے وچ پچھانیا جان لگا۔ اُستاد چھولیاں والا گئے تے بیٹھا رہندا۔ اوہنوں سیانے پتر توں اکو شکایت سی بئی اوہنے پیو نوں سدھی سا ہویں دھوتی دی تھاں سُٹھن دے وختے وچ پا دتا سی جیہڑی اوہدے وڈے سارے ڈھٹھ تے کھلونی اوکھی سی۔ اوہ سارا دینہہ اوہدے پھیر ای ٹھیک کردا رہندا، جیہڑے ٹھیک پھیر وی نہ ہوندے۔

اوہدیاں پوری برادری وچ ڈھماں سن۔ محلے دار وکھرے اوہنوں نیوں نیوں سلاماں کر دے۔ ماں پیو دادی پچھھی چاچا سارے وکھرے صدقے واری جاندے۔ میت دا اوہ سریاں توں پابند تے بہتا چندہ دیون والا نمازی سی۔ کاخ وچ وی اوہ کے راجے اندر توں گھٹ نہیں سی۔ بھاؤیں اوہدا نہاندرا چوں سی ہجتک

ورگا سی، پر او ہے آپ نوں بڑا اپ ٹو ڈیٹ بنا لیا سی۔ لوزنہ ہوندیاں وی
نظر دی عینک دا نازک جیما فریم لائی رکھداتے علمی ادبی مذہبی سائنسی تے
سیاسی مسئلیاں تے محض کردا اوہ نازک جیما فریم لا کے بڑے من چھکھویں
انداز نال انگوٹھے تے انگلی دے وچکار پھسالیںدا جاں پھیر جیب چوں ٹشو پپیر
کڈھ کے پہلاں صاف فریم نوں صاف کردار ہندرا۔

ہر تھاں لوکیں اوہدے ول چھکے آوندے کیونجو اوہ آپ گھٹ بولدا سی تے
دوچے دی بُھتی سندھا سی۔ ہر کے دے کم آون لئی ہرویے تیار رہندھا سی۔
ڈھڈ وچ وٹ وی پھردے ہوندے پر بُلاں تے بہا بہا ہاسہ رہندھا سی۔ سڑن
والیاں نوں ہور سائز دی تھاں پیار دا ہتھ ودھاندا۔ لوکاں نال اوہناں دے
من پسند موضوعات تے گل کردا۔ کے دی بُرا آئی اوہدے مجھے نہ کردا سگوں
اوہدے من پسند ہندے دی چنگیائی کردا تے پھیر جد لوکیں اوہدے ول اُر اُر
پیندے تے دل وچ اوہناں دے بھول پن تے ہمدابئی اوہ جیہنوں چاہوے
آپنا تابع کر سکدا اے۔ کیونجو اوہ دُنیا وچ کے نوں آپنے برادر نہیں سی جاندا۔
اوہدے بھانے ایس کیڑے مکوڑے بھری دُنیا وچ اوہنوں اک اجیھی
ملوک زادی نظر آئی، جیہنوں تکدیاں ای اوہدا دل کیتا بئی ہور ٹجھ نہیں تے
اگانہ ودھ کے اوہدا مُونہ ای مُجم لوے! پر لوکیں اوہدے بارے کیہ آکھن
گے؟ ایس خیال نے اوہدے سوچ ول گردے راہ تے ڈکا لادتا کیونجو ہُن اوہ
آپنے آپ نوں چنگا ای اکھوا سکدا سی۔ کدیں کدیں تے اوہنوں لکھیا بئی اوس
دین اوہ مر جائے گا چدن لوکاں نے اوہنوں مندا آکھیا۔

اوہدا ناں فریجہ سی۔ دوچے شروں اچالا کر کے اتھے آئی سی تے اوہدی ہم

جماعت سی پر دونال دے کمپلسری پیریڈ ای کھٹھے ہوندے سن جیہناں وچوں کدیں اک تے کدیں دوویں اوہ ائینڈ نہ کردی۔ اوہ چاہوندا تے ایس رس بھرے ماکھیوں تے کانٹی پاسکدا اسی پر ایہدی راہ وچ دو وڈے روڑے سن۔ اک تے اوہدی پورے جگ وچ توئے توئے ہوندی بئی ویکھو ایسہ نمازی پر بیز گار باقیاں نوں اخلاق دا درس دیون والا آپ کیہڑے کے پے گیا اے تے دو جا فریجہ دا فسٹ کزن فیصل سی، جیہڑا نہوتے وانگوں ہر دیلے اوہدا پر چھاؤں بینا رہندا اسی۔ ایسہ دوویں روڑے راہ چوں ہٹانے کوئی خالہ جی دا واڑہ نہیں سی۔ کیونجو پہلا روڑا ہٹان دی تے اوہدے وچ آپ ای ہمت نہیں سی تے دو جا کسیں چٹاناں توں بھارا اسی۔

فیصل رج کے سوہنا گھررو سی۔ چوڑی چھاتی، اچا قد، بالیاں ورگیاں چوڑیاں وینیاں، سیر وال درگے ڈولے۔ جد اوہ نائٹ سکن جیز نال کالیاں تے ہورنال گوڑھے رنگاں دیاں ٹی شرناں پا کے کالج دیاں راہداریاں وچ منگے ولیتی پر فیوماں دیاں خشبواں کھلاردا پھر دا گڑیاں تے مئڈے وی اک وار اوہنوں ویکھن لئی ضرور مُردے۔ اتوں چٹی چڑی تے کانوینٹ دی انگریزی وی ہر تھاں اوہدا ستیں ویہیاں سو کر دیندی۔

پیریڈ مکدیاں، شروع ہوندیاں یا کدھرے ہور جد اوہدا فیصل کولوں لفگھن ہوندا تے اوہنوں لگدا جیویں چام جنھے سرخاب کولوں لفگھے گئی اے۔ ایس ایڈے وڈے روڑے نوں راہ وچوں ہٹا کے گوریاں دی بہشت چوں آئی محور تیک اپڑن لئی اوہنے اک وار پھیر آپنی کمزوری نوں طاقت بناؤں لئی جتن کرنے شروع کر دتے۔ تے فریجہ دی تھاں فیصل نوں پھسان لئی عقل اڑانی

فروع کیتی۔

اک دینہ جد اوہ لا بھری چوں بھیاتے فیصل نے گذویا آکھ کے اوہناں مٹھھا کیتا۔ فیصل دے سارے بیلی اوہدی بکیل اتے کھڑ کھڑے ہے اوہنوں آپنی بے عزتی تے چروکنا وٹ چڑھیا، اوہدی سمجھی جیسی بو تھی کینہ رنگی ہو گئی۔ اوہ پرت کے آیا۔ فیصل دے بیلی بھڑن لئی تیار کھلوتے سن۔ فیصل دا وی خیال سی بئی اوہ ایس چھی بو تھی والے نوں دب گھسن پھیرے گا۔ پر اوہنے سجا ہتھ اگے ودھا دتا، ”مینوں ساجد آکھ دے نہیں۔ میں نی کام پارت ٹو دا سٹوڈینٹ آں تے ٹسک؟“

شد وچ لھوئیاں شبداءں نے فیصل نوں گھوون ہولا کر دتا۔ اوہدیاں پشاوری آڑو ورگیاں گھاں ہور سوہنیاں ہو گئیاں۔ ”میں میں فیصل آں“ فیصل دے چت پھیتے دی نہیں سی بئی ایڈا کو جھامڈا ایڈے چنگے سجاء نال بول سکدا سی۔

”ٹسک پیالی چاء دی پینی پسند کرو گے میرے نال۔“ اوہ آکھ کے نمایاں تے فیصل نیلے ہار آپے اوہدے مگرے مگر مُرد اگیا۔

اوہ دن مگرون دوویں گوڑھے یار ن گئے پر ایس یاری دا پینتر انگوئیاں والا نہیں سی سگوں فیصل بھانے اوہ ہرفن مولا سی۔ اوہدے ہر مسئلے دا جواب ساجد کول بڑا تسلی بخش سی۔ گھر وچ وڈا ہون دے کارن فیصل تے بڑیاں دے جذبے دی اچھا کر دے سن۔

(رہندی کمانی اگلی دار)

قصہ ریت والیاں

(2)

واراں ڈھولیاں وِچ نار دا کال روپ گھل کے گئیا گیا اے۔ اوتحے وار دے
نورے دامدھ بندھی اے کال دی اتھا بُھجھ۔ پر قصیاں وِچ جنی دی کرنی
دے اندر آنیا گیا اے ایسہ کال روپ۔ ایسہ رمز گھلی رچی ہوئی اے نار پاتراں
دی بنتر وِچ۔ دمودر دی بیر وِچ اسیں دیکھ آئے ہاں جو راجھے نال غینہ لگنوں
پہلے ای بیر ویری بیٹھی اے آپنے پیکانے ویب ولوں۔ ایسہ ویراں بھیت
جیما اے بیر دے وکھرے رہن وِچ اوہدے آتن دے آپ مہار در تارے
وِچ۔ نورے رائھ دے لشکر نال بھڑویاں تے کال دیاں سپاہناں (جو گنیاں)
تھی گنیاں نیں بیر تے اوہدیاں سینگیاں:

جو گنیاں رت پیون آیاں سیں دھڑاں تے ناہیں

وارث شاہ دی بیر وی کھیڑیاں دے گھر بہے کے آپنے قانونی خاوند
سیدے کھیڑے دے حق وِچ ایسہ کلمہ آکھدی اے:

وارث کاف تے لام تے الف بولے کیہ آکھنا جیہیاں تیہیاں نوں
ایسہ بول اک بھی نال بولے گئے نیں جیہڑی راجھے ول بیر دا سخیہدا
کھڑن آپ آگیرے تھی اے۔ کال دے ہاں نوں تروڑ کے اک سمجھوتی بینیدی

اے بہر ایس بھتیں لئی۔ جیویں کال والی رمز ای سانجھا بھیت اے ویمار نادر جنیاں دا۔ جیویں ایہہ کوئی سانجھی گنجھ سختراے جنیاں دی، نر مالکی ویمار نوں اٹھلن دے کم وچ رلن لئی۔

پر رانجھے نال نیونہ لگا تاں بہر دی ویمرتے کاؤڑ رزی ویمرتے رزی کاؤڑ نہ رہی۔ رانجھا نر مالک یا مالک نر نہیں۔ اوہ ویمار واناں دے حساب نر ہے ای نہیں۔ ویمار و نر دا اک اے۔ سو اک نوں اک ملیا اے۔ بہر دی کال روپ ویمر ایس آنر وچ آپنا جگ سیان گئی اے۔ سیان کے عاشقی وچ ڈھل گئی اے۔ ہندے دے اک نویں سانجھے وسن تے اک نویں مجونے جمن دی آس دا نشان بن گئی اے۔ ہن ہندے کول پرانے نوں ڈھاون دی بھکھ ای نہیں اوہدی تھاویں نواں وساون دی لگن دی ہے۔

صاحباءں دی کیتی وچ جیہڑی کال چھوہ ڈسڈی اے۔ اوہ رزی ہڈانے دے اندر بھیر چاون والی اے۔ کیونجو صاحباءں آپ بت ہڈانے دے اندرے ای اے۔ اوہ وڈا مالک وڈا نر مرزاے خان دے لڑ لگی اے۔ سو اوہدی اچیت کرنی وڈا مالکاں وڈا نوں بھردا کے رائٹھ وسیب وچ بت ہڈی وٹے دے قتل دی سیاست نوں بھردا کا سکدی اے پر رائٹھ وسیب دی تھاویں کوئی نویں رنگ دے وسیبے دی آس نہیں دے سکدی۔ پر صاحباءں دی جے بہر سکی تے سوہنی نال کوئی مجوت ہے تے اوہ ایسے کال رمز دی چھوہ پاروں ای ہے۔

پچھو ہو سکدی اے استھاں۔ ہونی دی چاہیدی اے۔ بھئی ایسے تاں پہلوں تے چار قصیاں نوں اک تھاں رکھیا۔ وہ مرزا صاحباءں نوں وچوں بھیر کڈھیا۔ پر رہندیاں نوں بکھڑے حساب اکو لستے وچ بخ نگرے او۔ ایہہ تریوے

رغمورنگ قصے ہے۔ گھنے فرق نہیں کہانیاں وچ تے پاتراں دی بتر وچ۔ گل
ٹھیک اے۔ بڑی ایہو نہیں۔ قصہ کاراں دی آپ آپنی کرت دی رنگارنگی وی
اے۔ اسال جیہڑا گویڑا گویڑا اے اتھے، اوہ کہانیاں دے مہاڑ وچ پاتراں دی
بتر وچ موٹیاں سانجھاں تے بھیرداں برائے۔ پر قصہ کاراں دی کرت وچوں
ای اگھر دیاں نہیں ایسہ موٹیاں سانجھاں تے بھیرداں تے ایہناں دا چالو ویہار
تال تے بندے دی پوری وار تال لاگا کیہ اے ایسہ وی قصہ کاراں دی کرت
ای سمجھیدی اے سانوں۔ ایسہ گل آپ موئیری جیسی اے تے خبرے ایہدی
لوڑ وی ہے کہ نہیں۔ پچھن والیاں دی پچھے متے ہور باریک ہووے تے باریک
زوار منگدی ہووے۔

سکی بیمر نہیں نہ سوہنی۔ اوس آپوں نہیں پچھایا لڑ سوکھے پچھے نالوں۔
اوہ جمدی نوں گروں لاہیا اے ماپیاں۔ اوہنوں سیوں ماڑے گھر وچ ساہم
ملی اے۔ پر ماپیاں جیہڑا اوہنوں ئئیں لوڑھایا اوہ کوئی نویکی گل نہیں۔ اوہدے
پچھے پراتن ریت بُری آوندی اے وھیاں جمدیاں نوں مارن دی۔ کیونجو اوہناں
پرانی مل بنا ہے۔ اوہ ماپے گھر ہوندیاں وی بگایاں نہیں لگانا ہتھ نہیں پیکیاں
دی مل وچ۔ اوہ بُر مالک میں دی ہوونہار گھاث نہیں سو اوہدی لج نہیں۔ اوہدا
ج نہیں۔ آدم جام نوں پنڈتاں جو تشاں دا دسیا ایسے بُراتن ریت نوں رمزدا
اے۔ آدم جام دی چھتا اصلوں اوہا ای اے جیہڑی بیمر تے سوہنی دے پیکیاں
دی اے۔ پیکے وھی دی آپ مہار ہوند توں ڈردے نہیں بھئی جے اوہ ساڑی
گھاث اے تاں اوہنوں ریت دے اوہلے وچ ای نہڑنا چاہیدا اے ساڑی مرضی
تال ساڑے لا ہے بر۔ جے اوہ آپ مہار تھی ونجے تاں ساڑے جج آتوں ریت

دا اوہلا وی ہٹ ویسی ساڑی لہائی ننگی ہو ویسی۔ چوچک تے نئے نوں دھڑکا اے
دھی دے آپ مہار ہوون دا جیویں ہر پیو نوں ہوندا اے پر آدم جام نوں تے
اگو نبی دس پادتی اے پنڈتاں۔ سو اوہدے کوں ہور راہ ای نہیں۔

سی جمدی کال چھڑ چڑھ گئی اے۔ اوہدا پیو راجہ اے۔ نر ماکلی دی ٹپسی
اے آدم جام۔ سو اوہدا سہسا وی ٹپسی تے اے۔ ایسے ٹپسیوں دھکلی گئی اے
سی۔ وڈی ہوندی نوں اوہدے دھوٹی مانے وی چنتا وچ پے گئے نہیں تے
اوہنوں پہنے لاونا چاہوندے نہیں جھب۔ سی نہیں منیندی۔ اوہ وسیب وچ
رسی ای نہیں۔ آدم جام اوہدے ٹھن دی دھاک سُ کے اوہنوں آپ ورتنا
چاہوندا اے۔ ایسہ اوہدا حق اے۔ سی ماں دے آکھن تے باتشاہ نوں سنبھا
گھلیا اے جو میں تیری دھی آں اوہ نشانیاں نال گھلیاں نہیں جو اوہدے نال
روہڑیاں گئیاں۔ باتشاہ دا لوپھ تے بھوں گیا پر پرانی لج مرد جاگ کھلوتی اے۔
اوہ سی نوں دریا دے کندھی تے باغ لواڑتا اے تے دھوٹی پیو نوں پتن دا
ٹھیکہ دے دتا اے۔ باتشاہی باغ وچ ای سی نوں شنزادے پنوں دی مورت
موہیا اے۔ باتشاہی باغ وچ ای شنزادہ اوہنوں آن ملیا ائے تے مل کے وچھر
گیا اے۔

سی بیہر نہیں اوہدے اندر اک دوہرا اے۔ اوہ آپنے باتشاہی پچھے نوں
چھڈی وی بیٹھی اے پر آپنی ہن دی کمی ہوند وچوں وی بکھنا چاہوندی اے تے
بکلن واسطے اوے پچھے نوں ہتھ گھتیاں جس اوہنوں جمدی نوں رد کڈھیا ہا۔
چیہرا اوہنوں ہنڈھاون سجاون والی چنس کر کے مرد قبولن نوں تیار اے۔ ایہو
سی ری نھل اے، اوہدی گھمل۔ ایسے گھمل (متے ایسے گھمل پاروں) اوہ پنوں

نوں ملدی اے تے وچھڑدی اے۔

پنوں رانجھا نہیں۔ اوہ آپنی مالک ہوند تج کے سی نوں ملن نہیں آیا۔
اوہ نوں شاہزادے نوں کروان سو داگر بھجھور لیائے نہیں آپنے لب پاروں تے
آپنے لب پاروں ای اوہ نوں پچھانہ بخھ کھڑنا نہیں سکوا۔ پر جس سی نوں
پنوں ملدا اے اوہ باتشاہی باغ وچ وسدیاں دی کمیاں دی دھی اے۔ اوہ دا پیو اتا
پن دا ٹھیکیدار ہوندیاں دی دھوبا ای اے۔ سو پنوں دے عشق وچ ہوند دی
آپنے پچھے دا گواون تے ہے پر اوتنا ای چتنا سکی وچ ہے۔ پہلے میل تائیں
اوہناں دا عشق ادھ وائا اے۔ مالک ہوند تے کمی ہوند دے وچکار کتے۔ دو نہاں
ہونداں نوں رکھدیاں دو نہاں کنوں گھل گھن دا چارا کریندا اے ایسہ عشق۔
مل والی دے مذہ مول دا تروڑ نہیں اجے ایسہ۔ مل وان دیوار دے اندر ای
راٹھ مالکی تے کمی سیپ دے وچکار آن اڑیا اے۔ ایسہ وچکاری تھاں اے وپار
دی۔ وپاری کرواناں دا آسرابھالیندا ایسہ عشق اوہناں دے لاءے دامبرہ منڈ گیا
اے۔ کروان سو داگر اس بھجھور دیاں پتھاں دی سولت لین لئی پنوں نوں پچھوں
گھیر آندا تے کچھ دی باتشاہی وچ آپنا کار وبار پھاون کیتے اوہ نوں مڑ کچھ جھوٹا
بے ثرت کر کے بخھ اے۔ وپاریاں دا گھولیا نشہ ای اے۔ ثرت کریندا
سی پنوں دو نہاں نوں۔

گل ایسے گھر وِچ ڈھکدی اے

(2)

مذہبی اداریاں دا کم سی کہ مذہب نوں ایس جہاں توں وجوگ کے اگلے
جہاں سبندھی بناتے ایس گل تے لاونا کہ لوگ اپنے دکھاں درداں نوں
آزمائش کمجن - ایس جہاں وِچ ہوں والی نا انصافی دا مقدمہ رب دی عدالت
وِچ پیش کرن - اسیکھے سماج وِچ آپنے نال ہوں آئے ظلم نوں آپنا مقدر کمجن -
ہمیش اس اڈیک وِچ رہن کہ کوئی نجات دہندا ہجے گا چیزدا ظالماء دا نشان مٹا
دیوے گا تے اوہناں نوں دکھاں درداں توں رہائی دوائے گا - تے اخیر اوہناں
رہائی لے کے کرنا وی کیہ اے ؟ اسیکھے کشت کثیاں دا بدلہ اگلے جہاں جنت جو
مل جانی اے - ایسہ کمجن کہ رب نے ظالم دی رسی دھلی چھڈی ہوئی اے -
مذہبی اداریاں دا کم ایسہ سی کہ لوک آپنے دکھاں درداں دا سبب وسیب وِچ
پئے دگاڑ نوں نہ کمجن - ایس جہاں نوں پاسہ دے کے لنگھ جان طاقت والیاں
دنیا داری دے سارے علم آپنے حق وِچ ورتتے ای سن پر اسیکھے اوہناں رب
دے دے راہ نوں دسن والیاں نوں وی آپنے حق وِچ ورت لیا -

جدوں سارے دے سارے ادارے حق بیگانہ مکر کھاؤن دی نینہ تے
اُسرے وسیب دی راکھی تے لگ گئے جتھے سو جھوان تے دھرم وی اوے نظام

دی شان تے دُیاً دے ڈھولے گاون تے لگ گئے۔ اوتحے صوفی، سنت،
سادھو، گورو تے بھجت آٹھیا ایس نظام نال لڑن۔ حق ہیگانہ مکر کھاون دی نینہ
تے اسرے سماج دی نینہ آکھاڑن واسطے لوکائی دی اگوائی کرن۔ لوکائی دے ڈکھ
درد ایسے جہاں وچ گھاون لئی اوہنے ظلم، نانصافی، ہنکار، حرص، ہوس تے
لائچ نوں پیدا کرن والے نظام دی بتر دی تار تار اوہیز کے۔ سارے اداریاں
دے کردار نوں آپنی رچنا را ہیں نگاہ دیتا تے آھیا:

اک نقطے وچ گلِ محمدی اے
گل ایسے گھر وچ ڈھمدی اے

بھھ نالوں پہلا ہتھیار جیہڑا اوہناں ایس نظام دے ورودھ ورتیا اوہ بولی دا
ہتھیار سی۔ اوس ولیے وی اج دی طرح اس لوکائی نوں علماء توں دور رکھن لئی
علم اوپریاں تے پرائیاں بولیاں را ہیں ورتائے جاندے سن۔ بعدہ ساری عمر
پرائیاں بولیاں ای سکھدا رہ جاندا سی اوہناں گل کیہ سمجھنی سی۔ رب دے
دے راہ نوں اوپری بولی کر کے نہ پچھاں والیاں نوں ماں بولی را ہیں رب دے
راہ دی پچھاں کرائی۔ نقطے دی گل دے بچ نوں عام لوکائی دے من توں وی
نیڑے کر دتاتے آھیا کہ آپنا گھر سماں۔ ایتھے وسیب وچ پئے وگاڑ نوں سدھا
کر۔ جے رب نوں پاؤنا ای تے شوہ دا دیدار کرنا ای تے ایس جہاں تے ایس
دھرتی دے ویڑھے نوں سجا۔ مطلب بندے تے سماج دوہاں دی کایا پلٹی۔
بندے دی کایا پلٹی تاں من وچ کھلارے قیاساں تے دلے دے خوالیاں نوں
صاف کر کے۔ آکھاں والیاں نوں انھا کرن والے علماء دی تھاں تحقیقی علماء دا
چانن کر کے ایس دھرتی دے گھر وچ انسانیت دے ثبر دی وحدت قائم کرن

تے انسانیت دے وچکار پئی دھرم، نسل، رنگ، جس تے سکھڑے ماڑے دی
وند مکاون لئی لکھاں پیغمبر ان، او تاراں، گورواں تے سادھواں تے اُترے رب
دے کلام راہیں رب دے راہ دی پچھان کرن نال ہو جاندی اے۔ سماج دی
کایا پلٹی جیہڑی لٹھے شاہ ہوراں دی نقطے وچ مکدی گل اے ایہسے لوکائی دی اوس
وھر نے زل مل کے کرنی اے جسدے نال ظلم تے ناقصافی صدیاں توں
ہوندی گری آرہی ہے۔

لٹھے شاہ ہوریں دھرم، نسل، رنگ، قوم، جس، امیر تے غریب، مالک
تے غلام دی وند نوں بناوٹی دس کے اوہندے بیالوجیکل ساویں جیون دی
پچھان کراوندے نیں۔ تے ایں راہیں انسان دی سماجی طور تے ساویں حیثیت
وچ آپ اسارے ٹوئے ہے پدھر کرن ول دھیان کراوندے نیں:

گھریاں ہتھیں چھاپاں چھلے
آپو آپنے نام سوئے
سکھتاں اکا چاندی آکھو
کنگن چوڑا باہیں دا
سبھ اکو رنگ کپاہیں دا

لٹھے شاہ ہوراں انسان دی بیالوجیکل ساویں حیثیت ول بار بار تاکید نال
دھیان دوایا اے۔ ایہدی اک وجہ تاں ایہسے دتنا ہے کہ انسان دی سماجی
نابرادری دی وجہ سماج وچ انسان دا آپدے ہتھیں پایا وگاڑاے تے سماج دی
پدھر وچ ٹوئے ہے کھٹن والیاں تے ایہماں دے راکھے علماء نوں چھگھیا اے۔
ہن جدوں لٹھے شاہ ”ظلم کر کے لوک ستاون، حق ہیگانہ سکر کھاون“ دی بندیا

کر دے نہیں تے ایسہ کے کلے کارے دا اوگن کر کے اوسمی نندیا نہیں
 کر دے۔ کیوں جو ظلم کر کے لوک ستاون تے حق ہیگانہ مکر کھاون و سیب دی
 اک خاص بہتر داشتہ اے تے جماعتی خاصیت اے۔ ایسہ سماج دے حاکم میں
 دا جماعتی چلن اے۔ جیہڑا غلام اے اوہ وچارا کیہ ظلم کر سکدا اے۔ جس دا
 آپرا حق ماریا جا رہیا ہووے تے اوہ آپنا حق آپ نہ لے سکدا ہووے اوہ کے
 دوچے دا حق کیہ مکر کھاوے گا ایسہ ظلم دا کردار کلے کارے توں نے کے ہن
 تکڑیاں قوماں دا ماڑیاں قوماں نال ورتارے دی حد چیز کھلریا ہویا اے۔ اسکے
 ایس جہاں تے ہور ہی نانصافی، ایتھوں دے جھگڑے جھیلے نوں پاسہ دے کے
 لگھے جاون والیاں دے خلاف اسکے وسیب دی بہتر وچ پئے و گاڑ نوں سدھا کر
 کے ایتھوں دے جھگڑے ختم کرن دی تھاں ایس جہاں نوں کنڈ کر کے اگلے
 جہاں حساب کرا کے سزا دوان تے آس لائی بیٹھیاں دے ورودھ لکھے شاہ
 ایتھوں دے جھگڑیاں نوں اسکے نیڑن دی صلاح دیندے نہیں:

یاں کے جھگڑے کون نیڑے
 بھج بھج کے عمر گوائی اے
 گل روئے لوکاں پائی اے

تے پھیر جے لکھے شاہ ہوراں توں اگوائی لینی اے تے اوہناں دی گل تے
 مرضی دا اچھاڑ نہیں چاڑھنا تے نقطے وچ نقطے نہیں پاؤتا تے نقطے دی گل دا چ
 ہور پھیر اکرن لئی۔

ظالم ظلموں ناہیں ڈردے
 آپنی کیتیوں آپے مردے

ناہیں خوف خدا دا کر دے
استھنے اوستھنے ہون خوار

کیما بُرچھیاں آن اندھیر پایا، جیہڑا ہے گدھی اوہنوں مار لیندے
کڑے کیٹھے انعام روپے باراں، کدے چخ تے ست نہ چار لیندے
کئی تڑے نی قلعے دی لٹ کر کے، کئی شر دے لٹ بزار لیندے
شاہ محمد اچھے مژیل بھئے، پیسہ طلب دا نال پیزار لیندے

لندن گُمپنی صاحب کتاب ڈھنڈی، ایہناں لاٹاں ڈچوں کون لڑے گا جی
لٹھڈے لاث نے پچھا آن پیڑا، ہم سیکھ سیو جائے لڑے گا جی
گھنٹے تین میں جا لاہور ماراں، ایس بات میں فرق نہ پڑے گا جی
شاہ محمد ا پھنگھوں تیرھوں گوں، ہم شر لاہور وچ وڑے گا جی

(جگ نامہ: شاہ محمد)

کہانی کار چتر کار --- جن شمین

زندگی نوں بے جیون دیاں دھڑکدیاں ویکھنا ہے تاں اوس نوں کلاکاراں
دے کلا چتراں وچ ویکھ سکدے آں۔ اتناں دا اصلی چہرہ لکھیدتے شاعر
اکیدے نیں، لوک مراں وچ اسیں عام لوکاں دے دل دی آواز سُندے آں،
ایسی اصلی اے، ایسی بھداۓ تے سبھ واسطے اے تے ساریاں نوں آپنا لگدا
اے..... وارکار تاں وار لکھدے نیں راجیاں تے اگواؤں دی مرضی دی،
اوہدے وچ لوکائی دی کھری تصویر پیش نہیں ہوندی..... میں انج سوچدی
آن۔

19 ستمبر 1996 نوں میں کلاکار جن شمین دیاں کلاکرتاں دی نمائش ویکھن
گئی تاں مینوں لکھیا کہ اوہدے بنائے چتر میریاں سوچاں دی تشریح کردے
نیں۔ نیدرلینڈ دا شاہ کلاکار جن شمین سن 1626 وچ ایتھوں دے شر
لائیڈن وچ اک سراں مالک دے گھر جمیا۔ ایس کلاکار دیاں بکرتاں سے تے
سماج دا وڈا بیج بولدیاں نیں، ایسے لئی جد شمین دے جنم دے لگ بھگ 370
سال پیچھوں امسڑدم شر دے سبھ توں وڈے تے رائیل میوزیم (رائیکس
میوزیم) ولوں ایس دے چتراں دی نمائش لائی گئی تے ایس نمائش دیاں پہلیاں
رسماں وچ شامل ہون لئی مینوں سدا پتہ ملیا۔ ایس سدا پتہ دا ذکر ایس لئی
کرنا پیا کہ ایس دے باہر لے تے اندر لے پاسے جن شمین ووں بنائے
ہیں۔

جیوندے جاگدے لوکاں دے چڑاں دے ایپریشنز چھپے ہوئے میرے من
نوں اینے بھائے کہ میں ایسہ ٹماش ویکھن جان توں آپ نوں نہ روک
سکی۔ ایسہ ٹماش عام لوکاں دے ویکھن واسطے 1996-9-21 تا 1997-12-1 تک گھلی رہی۔

جن شیں دیاں بنایاں تصویراں (چڑ) دیکھ کے ستارھویں صدی دے
کیوس اتے سماج دی جیوندی جاگدی تصویر نظر آوندی اے۔ اوہدی کلا دا گن
ایسہ ہے کہ اوہدے ہر چڑ وچ عورتاں، مرداں تے پھیاں دے نقش وکھرے
نیں۔ میرا خیال اے کہ جیویں زیز جاں رینبرینش دے چڑاں وچ لیاں
ساریاں عورتاں دے چڑے سوئے، بھرے ہوئے تے تیکھے نکاں والے نیں،
ایسے طرح آدمیاں دے نقش وی ملدے جلدے نیں، پر لگدا اے کہ جن
شیں نے حقیقت نوں بہت نیڑیوں ویکھیا تے بڑی نازکی نال چڑیا اے۔ ایسہ
وی حوالہ ملدا اے کہ اوس دے بہت سارے چڑاں وچ اوہدے چھپے تے
اوس دی بیوی اوہدا ماڈل بنے، پر تاں وی اوہدے چڑ لوک جیون دے عام
جی لگدے نیں، جیہڑے تھانوں تزوے پھردے کتے وی مل سکدے نیں۔
پہنڈ دے سکول وچ رولا پاؤندے تے ادھم مجاوندے پے، گرجے اگے ججھتے
اوہدے سواگت لئی پہنڈ وجاوندے پہنڈ واجے والے، سراں وچ ٹھہرے مسافر،
سترن کلاس تے ہور دیہاڑاں اتے جشن مناوندے، کھاندے پہنڈے تے موچ
ستن کردے مرد عورتاں، دانی لوک، امیر لوک تے غریب لوک۔

سوٹھویں صدی تک نیندر لینڈ وچ جیہڑے دیہاڑ چاواں تے ٹھیاں نال
منائے جاندے سن، ستارھویں صدی گروع ہوندیاں اوہناں نوں مناون دا

اُتھا لوکاں ۾ چ گھٹ گیا۔ ایس دے کارن معاشی، سیاسی تے مذہبی سن۔ سینتر کلاس اک کیتوں لوک سنت اے، جد کہ نیدر لینڈ ۾ چ بہتے لوک پروٹیسٹنٹ نیں، پر پھر وی سینتر کلاس دے جنم دن دا دیہاڑ چخ دسمبر نوں نیدر لینڈ ۾ چ بڑی ڈھوم دھام نال منایا جاندا اے۔ ایسے دن چھوٹے چھیاں لئی خاص ہوندا اے، کیونجو ایس دن اوہناں نوں ماں پیو تے ٹبر دے ہور چیاں ولوں تختے چوکیٹ ملدا نیں۔ خاص جشن منائے جاندے نیں، جیہناں ۾ چ چھیاں نے سینتر کلاس دا روپ دھارے ہوئے کئی مرد جاں عورتاں رلدا نیں۔ امسڑؤم ۾ چ رہندے ہوئے میں ویکھیا اے کہ لگ بھگ نومبر دا سارا مہینہ تے 5 دسمبر تک ننھے میاں دی عیش لگی رہندی اے۔ خیر ایسے اک وکھری گل اے، پر اک گل میں ضرور لکھنی چاہاں گی کہ تجھے سالاں ۾ چ نیدر لینڈ دی معیشت خراب ہوون کر کے کئی تھاں تے لوکاں ولوں وی سینتر کلاس دیہاڑ مناون دا اور ودھ زور شور نال ہوندارہیا اے تے ایس طرح ڈچ لوکاں نوں اک ای مہینے دو دیہاڑ مناون دا بھارا خرچہ کرنا پیندا اے۔

ستارھویں صدی ۾ چ وی سینتر کلاس دیہاڑ مناون دی مخالفت دیں دی گھٹ رہی معیشت تے مذہبی تے سیاسی کارناں کر کے ہوئی۔ نیدر لینڈ دے شر ڈیلفن، ۾ چ سرکاری طور تے سینتر کلاس مارکٹ اتے بھ توں پہلاں روک لائی گئی تے پھر ہور شراں ۾ چ وی ایسے پابندی لائی گئی۔ تھلے عام سینتر کلاس مناون دی تھل نہیں سی، لوک گھراں اندر لگ کے سینتر کلاس دیہاڑ مناوندے تے پارٹیاں کر دے، اجیہے سے ۾ چ جن سٹین نے چتر بنانے کے لوکاں ۾ چ دیہاڑ مناون دا خاص طور تے اُتھا بھریا۔ اوس نے ایس مخالفت تے روک دے سے

وچ ستارھویں صدی توں پہلاں دیاں صدیاں وچ منائے جاندے سنتر کلاس تے ہور دیساڑاں دے جشناء تے جلوسائ دے چتر بنائے۔ اوہ، اوہدے سے وچ کیتیاں جاندیاں لکھویاں پارٹیاں وچ شام ہوندا تے اوہناں دے چتر وی بناؤندا۔ تن راجیاں دا دیساڑ (Drie koningen feest) جو کہ چھ جنوری نوں ڈچ پریوار نے مناؤندے سن (هُن ایسہ دیساڑ نیدرلینڈ وچ اجتماعی رُوب وچ مناؤن دی مانتا گھٹ گئی اے) دے چتر بنائے۔ ایسہ دیساڑ بھاویں هُن بھگ الپ ای ہو گیا اے پر ایہدے جشناء دا خشی بھریا ویروا جن شین دے چترال وچ مُورتی مان اے۔ ایس چترکار نے اک ہور دیساڑ دے جشناء تے جلوسائ نوں ویوے نال چتریا اے، ایس دا ناں ہے پنکستر بلوم (Pinkster blom or pinkster bruid) گھراں نوں پھلاں ٹوٹیاں نال سجاوندے، تچدے گاوندے گلیاں بزاراں وچ جلوس کڈھدے۔ ایہنداں خشیاں بھرے رنگاں والے جلوس دے چتر جن شین نے بنائے۔ کر سچمیں روایتاں مطابق پنکستر دے دن پچیاں نوں نہ ہبی رسماں نال بپٹا رکھیتا جاندا اے۔

جن شین نوں عام لوکاں دا کلاکار، کامیڈیں چتر کار، بد صورت تے خوبصورت عورتاں دا چتیرا، خشیاں دے رنگ چترن والا، کہانی کمن والا، سمجھیا دین والا، پچیاں دی معصومیت تے سیانپ دا چتر کار، سچج تے غنیمت دا کلاکار تے سبھ توں ودھ کھاکار چتر کار ناوال نال یاد کیتا جاندا اے۔ جن شین دے بنائے چترال وچ وکھائے گئے سازاں مطابق اجیہے سازاں آتے غنیمت دیاں کمپوزیشنز وجا کے سی ڈی تیار کر کے نمائش وچ رکھے گئے نہیں۔ ایس توں ہنا پچیاں

دے ٹور دا پرہندھ وی اے۔ ٹماکش دا گائیڈ چیاں نوں جن شین دے اوہ چتر
و کھاوندا اے، جتھے پچ موجود نیں تے اوہناں چترال و چلی کتھا نوں بیان کردا
اے۔ چترکار دے جیون تے کلا نال مجھیاں وڈے سائز ۶۷ج 272 صفحے دی
ڈیلکس بہتاں چھاپی گئی اے، اوس دے جیون تے کلا بارے کھوج نوں سامنھیاں
کرن واسطے بیٹھکاں دا پرہندھ وی کیتا گیا اے۔

موجودہ سماج دے چترال توں ہنا چترکار نے بُدھہ پُرانیاں تے باسبل دیاں
کہانیاں اتے وی بہت سارے چتر بنائے نیں۔ اوہدے بنائے اجیہے چترال وچ
نمہبی رنگن بہت گھٹ ہے، سگوں اوہ عام لوکاں دی صحیح تصویر جاپدے نیں۔
جن شین دے بنائے سارے چترکار دا ویروا دینا تاں اوکھا اے، پر اوہدے لمحہ
چترکار دا حوالہ تے موٹا ویروا میں اتنے دے کے اوہدی کلا دی بھی جیسی جھلک
و کھا سکدی آں۔ سن 1650 وچ اوس دے بنائے 'امیر رسولی' تے 'غريب
رسولی'، چھتر دسن جوگ نیں۔ امیر گھردی رسولی والے چتر وچ ایسہ بھری
بھکنی تھاں اے، جتھے دودھ، دہیں، اناج، شراب تے ماں موجود اے،
چھت نال مرنخے منگے نیں۔ رسولی وچ بیگھ اے، اگ بل رہی اے، بیچے چیاں
نوں دودھ تے دلیہ محل رہیا اے، وڈے کھاپی رہے تے موج مستی کر رہے
نیں، دروازے تے منگتے نوں خیر پا جا رہی اے۔ 'غريب رسولی' چتر وچ
رسولی چیزاں دستاں توں خالی اے۔ گرپڑے جیہے مرد عورتاں تے وچارے
جیہے بال بیٹھے نیں۔ اک چھ کھان والے پیالے دے تھلے نوں گھروڑ کے لمحہ
کھان دی کوشش کر رہیا اے۔ رسولی وچ دھیسی اگ بل رہی اے۔ میز اتے
اک مجھی تے ہور تھوڑا جیہا سماں کھان دا پیا اے جس نوں اوتحے موجود دس

باداں عورتاں مرد تے پچے ونڈ کے کھان گے۔ ”ڈاکٹر دا پھیرا“ چڑ سن
1661-1662 وچ اک سوہنی المز میار گرسی آتے بیٹھی اے۔ ڈاکٹر اوس دی
نفس وکھ رہیا اے، گھر والے سمجھدے نیں کہ اوہ بیمار اے، پر چڑ کارنے
کمرے وچ بیٹھا اک چھ وکھایا اے، جو تیر کمان نال کھیڈ رہیا اے: مطلب کہ
عورت دے دل آتے کیوپڑ نے آپنا وار کر لیا اے، کمرے وچ ٹنگے چڑ وی
محبت وچ گرفتار میار دی حامی بھر رہے نیں۔ ایسہ چڑ ونیس تے آیدونس دی
پیار کھانی دی اک جھلک وکھاوندا اے۔ ایس گل نوں اوس نے اٹھاراں وار
چڑیا۔ جن شین دے چڑاں وچ سماج وچ رہندے لوکاں دا بکا بکا ویروا ایجھا
گیا۔

چڑ کار نے آپنے چڑاں وچ مٹیلے رنگ ورتے نیں، پر سارے رنگاں دا
کمپینیشن بڑا سوہنا اے۔ گرے، کala، براؤن، مٹیلا گلابی، سفید، مٹیلا ہرا، لال
تے بے رنگ سبھری رنگاں نوں بوئے کچ نال وکھ وکھ پھوائیش نوں بیان کرن
لئی آلے ڈوالے، لوکاں تے اوہناں دے کپڑیاں نوں چڑیا اے۔ ”پہنڈ دا
سکول“ چڑ سن 1670-1672 وچ بنایا گیا۔ ایس وچ پڑانے جیہے گھلنے کمرے
وچ پچھے تے استاد حاضر نیں۔ اک استاد آپنی قلم گھڑ رہیا اے، اک ہور بڈھا
استاد پھیاں دیاں سلیٹاں وکیھ رہیا اے۔ ٹجھ پچھے ماشر اس دی اکھ چا کے گلاں کر
رہے نیں، اک چھ زمین آتے ستا اے، اک شراتی چھ میز آتے کھڑا،
خبرے اوس نوں ماشر کولوں سزا ملی اے، کاغذ پتر ایدھر اودھر کھلرے نیں،
اک پاۓ پانی دی ضر احی پی اے۔ انچ دے چڑ کار دلوں بنائے چڑ ستارھویں
صدی دے سماج دی مونہہ بولدی تصویر نیں۔

نیدر لینڈ دے ایس مہان چتر کار نے چتر کلا سکھن واسطے باقاعدہ کوئی وڈیا
 حاصل کیتی، پکی طرح ایس دا کوئی حوالہ نہیں لھدا۔ گویا کیتا جاندا اے کہ
 اوس نے بھولس کنو پفر جو اُڑکھ شردار، ان والا سی، جاں ہارلم شر دا چتر کار
 آورین فن اشاد تے جن فن کھوئن کولوں چتر کلا سکھی۔ ایسے سارے چتر کار
 جن شیئن نالوں عمر وچ وڈے سن تے اوس دے سماں دی وی سن۔ جن شیئن
 نے کھر پڑ فن کھوئن نال ویاہ کیتا جو کہ چتر کار جن فن کھوئن دی عجڑی سی۔
 ایس نے چھ چیاں نوں جنم دیتا۔ سن 1648 وچ جن شیئن نے سنتھاس کھلدا
 وچ آپنے آپ نوں ماشر کلا کار لکھویا ایس توں پتہ لگدا اے کہ اوس نوں آپنی
 کلا دے وڈپ تے طاقت دا علم سی۔ سن 1672 وچ اوس نوں لیڈز چند کھلدا دا
 سینیر پر سن چھیا گیا سی۔ لوہدے جیوندے جی لوہدے چتر پومان دے گورز
 جزل نے سن 1651 وچ خریدے۔ جن شیئن خوش قسمت چتر کار سی جس
 دے چتر وکدے سن، پر اوہناں توں اوس نوں اپنی کمائی نہیں سی ہوندی جس
 نال اوہ آپناتے پریوار دا گزارہ چلا سکدا، مجبوراً اوس نوں دکھ دکھ جئے اپناوے
 چے۔ پہلاں اوہ آپنے پیو دی سراں وچ کم کردا رہیا، پھر جن شیئن سن
 1654 وچ ڈیلفٹ چلا گیا، جتنے اوہنے شراب دی فیکٹری چالو کیتی، جیہدا ناں
 ’ہاگ’ رکھیا۔ ایسے کم دی خبرے اوہدے راس نہیں آیا۔ سن 1656 وچ اوہنے
 میلے لاون دا کم چالو کیتا۔ سن 1663 وچ دینہاگ جا کے عورتاں دا چکھہ دی
 گروع کیتا تے انت وچ سن 1666 وچ آپنی بدر کھول لئی۔

سکول دی پڑھائی ختم کرن مگر دو ایس کلا کار نے لائیڈن یونیورسٹی وچ
 داخلہ لیا پر یونیورسٹی دی پڑھائی ختم کر کے کوئی سر ڈیپیچت حاصل کیتا، ایسہدا

کوئی حوالہ نہیں لھھدا۔ جن شیئن نوں کے اک شر وچ رہن نال خبرے چین
نہیں سی لھھدا، ایس لئی اوہ نیدر لینڈ دے وکھ وکھ پنڈاں تے شرائی وچ جا
کے رہندا رہیا۔ وارمڈا شر وچ اجے وی اوہدا گھر ہے اے۔

کھر پتھر فن کھوئی دی سن 1669 وچ موت ہو جان پتھروں جن شیئن
ہارلم آگیا تے اک رنڈن مارچ فن اسکھموٹ نال سن 1674 وچ ویاہ کر لیا۔
اپریل 1697 وچ ایسہ جیوندہ روح کلاکار آپنے چترال دی دنیا جیوندی
بھٹڈ کے آپ ایس دنیا توں وداع ہو گیا۔ ایسہ بچ اے کہ جن شیئن لاںڈن
شر دے پیڑز کرک وچ دفن اے، پڑ لوہ تال جیونداں اے آپنے چترال نال
تے وکھ وکھ انداز وچ بنائے آپنے پورٹریٹس وچ، جیہڑے یورپ تے امریکہ
دے گھرال تے گیلریاں وچ ایس سکن (صدی) دے لوکاں دے زندگی جیون
دے ڈھنگ نوں ویکھ رہے نیں۔

گئی دھمک سارے ہندوستان اندر، دی، اگرے، ہانسی، حصار میاں
بیکانیر، لکھنؤ، اجیر، جے پور، پیاں بھاجڑاں جمنا توں پار میاں
چلی بھو پنجاب دی بادشاہی، نہیں دلاں دا انت شمار میاں
شاہ محمد اکھے نہ امکنا ای، سیخ رہن گے دی نوں مار میاں

(جنگ نامہ: شاہ محمد)

جو تش نراث تکّا کہ علم؟

پورے جگ وچ جو تش نے کوئی ای لوکاں نوں آپنے ول چھکھیا ہویا اے جس دا کارن ایسہ دعویا اے کہ جو تش ساڑی بھلک بارے دس سکدا اے۔ دُنیا دے لگ بھگ ہر دلیں وچ جو تش بہت وڈا دھندا من پکا اے جو عام طور تے اوہناں گھابرے ہوئے انسانوں دے بر تے پلدا اے جیہناں نوں آپنی اوس دلیے دی سنگرک، سماجی خاندانی تے انتہک حالت دی بے بسی وچ کوئی ہور آس تے رستے نظر نہ آرہے ہوں۔ ایس دھندے نے اخباراں دے ہفتہ وار کالماءں توں لے کے کتاباں، رسالیاں تے وڈیاں وڈیاں ستحاں بنا کے بھلک پتربیاں ہناون تک اینا پھیلاو کر لیا اے کہ پڑھے لکھے تے ان پڑھ، امیر تے غریب ہر اک بندے دا ایس دی جگڑ وچ آ جانا عام ای ہو گیا اے۔

جو تش دیاں کئیں وناں دیاں پر چلت شکلاں وچوں گرہیاں، اپ گرہیاں تے تاریاں دی چال دے سارے انسانی جنم پتري ہناون والا جو تش، ایشورلو جی، آپنے آپ نوں خاص درجہ دیندا اے کہ اوہ اک قسم دا علم اے سائنس اے۔ جے کدے ایس دعوے دی سچائی ثابت کرن لئی لجھ پریوگ کیتے دی گئے تاں جو تشاں نے اوس دے نتیجے من توں انکار کر دتا جاں پھیر سائنسدان نے پریوگاں دے طریقیاں نوں ای اوہورا کہہ کے کوئی دھیان نہ دتا۔ پر ہم کیلیفورنیا یونیورسٹی امریکہ دے اک سائنسدان ڈاکٹر کارلسن دی سالاں دی

محنت تے جو تشاں تے سائنسدان دی سانجھ صلاح نال کیتے گئے تجربیاں بارے لیکھ، سائنس دے پر ملکھ رسالے ”نیچر“ (11-5 دسمبر 1985) وچ چھپیا اے جو کہ آپنے آپ وچ معمر کے دی کھوج اے تے ایہہ ثابت کردا اے کہ جو تشنز راٹھا اے، سائنس نہیں۔

بجھ توں پہلاں ایہہ سمجھ لینا بہت ضروری اے کہ علم کس نوں کہندے نہیں تے ایہدی اتنی اہمیت کیوں اے؟ سائنس دی بدھی سادی پچھان کرانا کوئی سوکھی گل نہیں۔ ایہہ نزاں سکولاں، کالجاں، یونیورسٹیاں تے کھوج ستحاں دیاں لیبارٹریاں وچ ہو رہی پڑھائی تے کھوج دا نام ای نہیں سگوں انسانی سوچ ڈھنگ دا اوہ طریقہ اے جس راہیں اسیں آپنے بارے تے آپنے آلے دوالے بارے کھری جانکاری لے سکدے آں۔ اصل تے سچائی نوں جانن دا کھرا ڈھنگ سائنس اے بھاویں اوہ روزانہ زندگی دیاں پواڑیاں نوں نبیڑن دا اپرالا ہووے جاں روگاں دا دوا داروں لیھن دی کھوج جاں چن تے واند (خلا) دی راکشی اڑان۔ سائنس کدے دی نزاکتے عقیدے جاں روایت دی دہائی دے بر اتے نہیں ہوندی۔ سائنسی جانکاری تے بے سائنس دعوے وچ وڈا بھیڑ ”ثبوت“ دا ہوندا اے، تے ثبوت وی اوہ جس دا ہر کچھ آپنے آپ وچ پورا ہووے تے پرکھیا جاسکدا ہووے۔ ثبوت تے پرکھ سائنس دیاں وڈیاں نشانیاں نہیں۔

مثال دے طور تے چیپک (ماتاں) دی یماری ای لے لوو۔ پہلاں ایس یماری نوں چھوٹی جاں وڈی ماتا کھیا جاندا سی تے ایہہ سوچیا جاندا سی کہ ایہہ یماری کے دیوی ماتا دے غصے کر کے ہوندی اے تے جس دا اپاء پوچھاتے

ورت (روزہ) اے۔ ایسی حالت وچ جے مریض بچ گیا تاں ایسہ من لیندے سی کہ دیوی ماتا دی مر ہو گئی تے وشواں ہور ودھ گیا، پر جے مریض مر جاوے تاں دیوی ماتا اتے شک کرن دی تھاں آپنی پوچھاتے وشواں وچ ای کوئی گھاٹا من کے صبر کر لیندے سی۔ ایس ساری سوچی دے پچھے وڈی گل دیوی ماتا دی پچھی ہوند بارے پکا وشواں سی۔ پر ایسہ کیوں سدھ کیتا جاوے کہ ماتا سچائی ہے جاں برا قیاس؟ ایس دے پچھے ہنا وشواں توں نہ تاں کوئی ہور ثبوت اے تے نہ ای پر کھن دی لوڑ۔ ایسہ ڈھنگ سامنی نہیں۔

چیچک دی یہماری بارے ای سانحہداں دا وچار سی کہ ضرور کوئی جرا شیم (بیٹانو) ایس دا کارن ہوئے گا تے جے اوس بیٹانو نوں مارن دا ڈھنگ لھ لیا جاوے تاں یہماری دا علاج ہو جاوے گا۔ کافی محنت تے لمی کھونج مگروں ایسہ واڑس لھ لیا گیا، علاج من گئے تے انت وچ چیچک دی یہماری دا ساری دُنیا وچوں خاتمه کر دتا گیا۔ سامنس دا وچار کے انھے وشواں کر کے نہیں سکوں پر کھے جاسکن والے ثبوت پاروں اے۔ ایسی اک فرق اے سامنی جانکاری تے بے سامنے وشواں وچ۔

جو علم جاں جانکاری سانوں دماغ نال، بڑی آپ تے جذباتی پئے توں پرانہ ہٹ کے پر کھ دی گھس ولی تے ثبوت دے سہارے لھے اوہی سامنس اے۔ تے رہندے کھے دعوے بھاویں اتوں کئے دی چے لگن، کدے کھرے نہیں منے جاسکے۔ مارکسوادی وچار دھاراتے ایس صدی دے وڈے سامنی فلاسفراں دا ایسہ کہنا اصلوں کھرا اے پئی جے کے دی وچار دے پچھے تے سامنی منے جان لئی ایسہ ضروری اے کہ اوہ وار وار ہر تجربے وچوں سمجھل

ہووے، آپنے خلاف ہر تجربہ کرن تیار ہووے تے کدے وی اک وی ثبوت اوں دے خلاف نہ ہووے۔ جو تش شاستر علم دے ایس پکے امتحان وچ بڑا بھیردا فیل ہویا اے۔

تجربہ (پرتاؤ)

جو تش شاستر دی بڑک اے کہ کئے وی بندے دے جنم، ویلے تے تھاں موجب کئی گرہیاں، اپ گرہیاں تے ہور بچے موٹے تاریاں پختراں دے آپسی حساب کتاب نال اوں بندے دے لچھن، ویہار، عادتاں، عقل تے حیاتی دیاں وڈیاں وڈیاں واپریاں بارے دیا جا سکدا اے۔ سائنسدانوں نے جو تش دی ایس بڑک بازی دی پر کھ کیتی اے۔

امریکہ وچ جو تشاں دے بھ توں وڈے سخہ ولوں گل دُنیا وچوں 90 برکلڈھ جو تشاں نوں ایس تجربے لئی چھیا گیا۔ پر لوہناں دے نال سرناویں بارے سانوں نہیں دیا گیا کیونجو جو تشاں نوں آپنے دھنے تے مشوری دی چنتا سی۔ پرتاؤ (تجربے) لئی ماں 30 جو تشی راضی ہوئے تے رہنے 60 نے پہلاں ای آپنیاں بڑکاں پھٹھڈ دتیاں۔ پرتاؤ دی ہر شرط ایہناں جو تشاں تے کیلیفورنیا یونیورسٹی دے سائنسدانوں دی آپسی صلاح مت نال متعھی گئی تے اوڑک 226 ایبو جیبھے جنے جاناں ایس پرتاؤ لئی پڑھنے گئے جیہناں دی عمر 20-40 سال دے وچ وچ سی، جیہناں کول آپنے جنم ویلے تے تھاں واپکا ثبوت سی تے جیہو نہ تاں جو تش دے کھڑ انکاری سن تے نہ ای انھ وشوائی۔ ایسے چون پرتاؤ وچ حصہ لے رہے نہ تاں سائنسدانوں نوں ای پتہ سی تے نہ جو تشاں نوں۔ چون توں مگروں ہر اک جی نوں اک کوڈ نمبر دتا

گیا جس دا پتہ برائیونورٹی دے اک وڈے پروفیسر نوں سی۔

جنم پڑیاں

ایہناں سارے لوگاں دیاں جنم پڑیاں اک کمپیوٹر دے سارے بنائیاں گئیاں تاں جو کے قسم دی حسابی غلطی نہ رہے۔ ایہناں جنم پڑیاں موجب جو تشاں نے اوہناں ہندیاں دیاں عادتاں، عقل، ویمار تے لچنال بارے آپنے دچار دے جس نال اوہناں سارے ہندیاں دیاں بھرویاں جنم پڑیاں تیار کیتیاں گئیاں۔

ذوچے پاسے سائنس دے ڈھنگ نال جس نوں کہ جو تشاں دی مندے سن، سارے ہندیاں دی ہستی پر کھ کیتی گئی جس نال اوہناں دیاں عادتاں (وادیاں)، برٹ، سماجی ویمار نے 20 لچنال دا سائنسی چارٹ ہنایا گیا۔ ایسے چارٹ کے جنم دیلے جاں تھاں دے برأتے نہیں سی۔ ایسے اوہناں جیاں دے کئیں امتحان لین مگروں بنائے گئے۔ ایس سارے دیلے وچ نہ تاں کے حصہ لین والے جی نوں جو تشاں تے سائنسدانوں نال ملن دی تے نہ ای آپنی جنم پڑی جاں پرسنلیٹی چارٹ دیکھن دی اجازت سی۔ ایسے سارے ٹھیٹ پورے ہوں مگروں دو پرتاوے کیتے گئے۔

پہلے پرتاوے وچ ہر جو تشاں نوں اوسے دی مدد نال بنائی اک کمپیوٹر جنم پڑی دی گئی تے سائنسدانوں دے بنائے تن پرسنلیٹی چارٹ دیتے گئے۔ ایہناں تن چارٹاں وچ اک چارٹ اوسے جی دا سی جس دی جنم پڑی جو تشاں نوں دی گئی تے دو چارٹ کوئی ہور جیاں دے جیہناں دی عمر وچ گھوٹ گھٹ تن سال دا فرق سی۔ نجومی دا کم ایسے سی کہ اوہ نجوم والی جنم پڑی نال زلدی

دُو جے پر تاوے وِچ ہر جی نوں تن جنم پڑیاں تے تن پرسنلیٹی چارٹ
دے تے جس وِچ اک اک اوں دے آپنے بارے سی۔ ہندے دا کم ایسہ سی کہ
اوہ اوں جنم پڑی تے چارٹ نوں لھے جو اوں نوں آپنے بارے ڈھکوان لگدا
اے۔ چیتے رہوے پئی کے وی پڑی جاں چارٹ اُتے اجیہا کوئی نشان جا
کوئی ہور پچھان نشانی نہیں سی جس نال دھوکھا کیتا جا سکے۔

ایہناں دوہاں پر تاویاں بارے سائنسدانوں دا حساب دے اصولاں موجب
ایسہ وچار سی بئی بڑا ہویا تاں نئے نال تیجا حصہ 33% نجومی آپنی ہنائی پڑی تے
اوے جی دے ہنائے سائنسی چارٹ نوں ٹھیک لبھ لین کیونجو ہنائی وچوں دو غلط
نیں تے اک ٹھیک۔ ایسی گل دُو جے جیاں اُتے وی ڈھکدی اے بئی نرا نئے
نال ہنا کے نجوم جو توش توں تیجا حصہ لوک اوہ جی پڑی جاں چارٹ لبھ لین۔ پر
ایس دے مقابلے جو توش شاستر دے مہان گیانیاں دا ایسہ دعوا سی بئی اوہناں
دا گیان کوئی شکا نہیں، تے سو فیصد نہیں تاں گھٹو گھٹ پنجاہ فیصد آس اے
بئی اوہ ٹھیک پڑی تے چارٹ لبھ لین۔ تے ایسی پر کھ کرنی سی۔

226 جنم پڑیاں تے 30 نجومیاں نال اُتے لکھے پر تاوے کئیں کئیں وار کیتے
گئے۔ نہ تاں نجومی ای اک تھائی توں ودھ واری تے نہ ای دُو جے ہندے
جیہنہاں نوں جو توش دا کوئی وی گیان نہیں سی، ایس توں ودھ واری ٹھیک
جواب لبھ سکے۔ نجومیاں دا ایسہ دعوا بئی اوہ گھٹو گھٹ اوہ واری کھرا جواب
لھن گے، بخوبھا ثابت ہویا۔ سائنس دی پر کھ گھس وئی اُتے نجوم دا مہاں
گیانی ہونا جاں اکا اگیانی ہون وِچ کوئی فرق نہیں سمجھیا۔ نجوم برا آنجے دا داشکا

بھیا جیویں اکھاں میٹ کے کے تھیلے وچ پئے تن وکھ وکھ رنگاں دے گینداں
وچوں کے اک رنگ دے گیند نوں چکن دی اک جہائی آس تے جے ست رنگ
ہون تاں ستواں حصہ آس تے جے کروڑ ہون تاں کروڑواں حصہ آس-
مطلوب کہ جے چل گیا تاں تیر نہیں تے

بسطہ

ایس پر تاوے مگروں ہن کوئی اوہلا نہیں رہنا چاہیدا بئی جو توش نجوم کوئی
سامنہ نہیں تے ایس دے وچ و شواس زرا ہور انھے و شواساں توں ہنا چکھ
نہیں۔ اجیہے و شواس حوصلہ ہارے، آس بین ماڑے ہندیاں نوں بخوبی تسلی
تاں دے سکدے نہیں پر زندگی جیون، جو جھن تے بدلن لئی کے کم نہیں آ
سکدے۔ جو توش سانوں آپنے ڈکھاں، تکلیفاں، ظلمیاں خلاف لڑائیاں دی تھاں
قسمت دے ناں پیٹھاں سدا دبے رہن لئی امیراں تے ظالماءں دا ساتھ دیندا
لے۔

نجومیاں دے سارے آپنے بھلک نوں جانن دی تھاں جے اسیں سامنی
و چار دھارا نال اوہناں کارناں نوں لمحن دا جتن کریئے جو سادی حیاتی وچ
غرضی، اُداسی، بیروزگاری، گھروکی کلہ کلیش تے بھاوناواں لیاوندے نہیں تاں
اسیں آپنی حیاتی ای نہیں آپنے آلے دوالے تے سماجی حالتاں نوں وناون جوگ
ہو سکاں گے۔

۶۲

ہڈ بیتی تے جگ بیتی

(2)

ہن میری واری سی دسن دی کہ میں کون آن تے اتنے کیوں آیا آں۔
 میں آھیا، ”میں اک مُدانا سیاسی کارگن آں۔ ہن مزدور کسان پارٹی دا جزل
 سیکھری آں۔ ساڑی پارٹی وی ایم آر ڈی دی محبر اے (محالی جمہوریت دی
 تحریک دی) پارٹی دی واری نال میں گرفتاری دتی اے۔ پہلے مینوں کچپ جیل
 وچ رکھیا گیا۔ پھیر چوداں دِن بعد مینوں کوٹ لکھپت جیل لے گئے۔ پر
 اوہناں کاغذ دیکھ کے آھیا، ایہناں نوں قلعے وچ لے جاؤ۔ حکم وچ ایساں لکھیا
 اے۔ پھیر مینوں قلعے وچ لیجان واسطے جیپ تے سوار کر کے سارے شر
 وچوں لنگھدیاں ہویاں اخیر قلعے وچ جھٹ گئے نہیں۔ مینوں کوئی پتہ نہیں قلعے
 وچ مینوں کیوں لیائے نہیں۔ میں ہائی کورٹ، سپریم کورٹ دا وکیل وی آں۔
 ہورناں وکیلاں نوں گرفتاری توں بعد کوٹ لکھپت جیل وچ بھج دتا گیا سی۔
 میرے واسطے وی حکم سی کہ مینوں وی دوچے وکیلاں نال میں کلاس وچ رکھیا
 جاوے۔ مینوں کوٹ لکھپت جیل بھیجن واسطے ڈیوڑھی وچ بلایا گیا سی، پر پتہ
 گلن تے کہ مینوں میں کلاس وچ دوچے وکیلاں نال رکھن واسطے کوٹ لکھپت
 جیل وچ بھیجن دا حکم اے تاں میں اوتحے جان توں انکار کر دتا۔ میں آھیا میں

آپنے اوہناں دوستاں نال ای رہواں گا، جیہڑے اسکے سی کلاس ورچ رکھے گئے
نہیں۔“ جد میں اوہناں نوں ایسہ دیا کہ ایم آرڈی دی تحریک ہن مدد حم پیندی
جاندی اے تے اوہدے ورچ اوہ زور نہیں رہیا جیہڑا حکومت دیاں چوالاں ہلاون
واسطے ضروری ہوندا اے۔ ایسہ سن کے اوہناں دے چریاں اتے مایوسی جیسی
چھاگئی۔ نوٹا بولیا، ”تاں پھیر چھیتی رہا ہون دی کوئی امید نہیں۔“ ”ایسہ
تاں تجھ نہیں کہیا جاسکدا۔ جرنیل نے افغانستان ورچ امریکی سامراج دی پالیسی
دے مطابق جنگ کرن دا پیرا چک لیا اے تے امریکہ دا اعتماد حاصل کر لیا
اے۔ ایس لئی اوہنوں تے ہر قسم دے اسلحے دی بڑی امداد مل رہی اے۔
لیکن ایہدے باوجود مارشل لاءِ لما ہوندا جا رہیا اے۔ ہو سکدا اے کہ امریکہ
وی خیاء الحق نوں حالات سُدھارن دا اشارہ کرے تے سختیاں بند کر کے سیاسی
پارٹیاں نوں پھیر آپنے نال لین دی کوشش کرے۔ ایس لئی اجے تجھ پتہ نہیں
کہ اخیر کہڑا را اختریار کردا اے۔“ عشاء دی اذان بڑے چردی ہو چکی سی۔
نوٹے نے نماز نیت لئی تے ایس آپنے کمبل لے کے لے ہو گئے۔

قلعے ورچ پہلی رات سی۔ اوپری جگہ تے پیندر نہیں آندی۔ تجھلیاں یاداں
آنیاں ٹروع ہو گئیاں۔ تبھے چونتی سال بعد میں پھیر قلعے ورچ بند ساں۔ اوہ
جو انی دا ویلا سی۔ ہن بڑھا پا آ رہیا سی۔ او دوں اکلا میں تیراں نمبر سیل ورچ بند
ساں۔ ہن اک چھوٹے جیہے سیل ورچ جیہڑا اک بندے واسطے ہنایا گیا سی پر
جیہدے ورچ چار آدمی تاڑے ہوئے سن۔ او دوں ہر شام باہر کھڑ کے سامنے
والی چھت تے مسلخ سپاہیاں دے پھرے ورچ نظر بندال نوں سیر کرائی جاندی
سی۔ ہن رات دن ایسے سیل ورچ بند رہن دی خبر سنائی گئی سی۔ اوہ پرانا سیل

سی، جیہدے وچ لیٹرین دا کوئی ٹھیک ہند و بست نہیں سی۔ ایہدے وچ انڈین لیٹرین دی سولت سی۔ اوس سیل دے باہر پہل دا درخت سی، جیہدے پتے ہر دیلے گندا پاندے رہندے سن۔ اوتحے اک بُڈھا ماشکی مشک وچ پانی لیا کے سلاخاں وچوں دی گلاس وچ پانی بھردا سی۔ اوس ماشکی دیاں ٹنگاں ٹپھر وانگ پتلیاں سن، جیہناں آتے ہڑاں اُبھریاں ہوئیاں سن۔ استحے پانی دا نلکا لگا ہویا سی۔ میں ایہہ گلاں سوچدا ای پیاساں کہ پھرے والا ستری دروازے سامنے آ کے ڑک گیا۔ پچھن لگا، ”بُزرگو، ٹسک اج ای آئے او؟“ میرے جواب دین توں پہلاں ای بولیا، ”کھبر لیا جے نہ۔ بہت نال کم لینا۔“ ”میں پہلی وار استحے نہیں آیا“ میں جواب دتا، ”ایس لئی ایسجی کوئی گل نہیں۔“ پھیر اوہ ایہہ کہندہ ہویا اگانہ نہ گر گیا، ”جلاد کتے مینوں گلاں کر دیاں نہ دیکھ لے، بڑا خبیث دا پُتھر سُنیا اے۔“

پندر آون دا ناں نہیں سی لیندی۔ زندگی دیاں بے شمار مہم دیاں ہوئیاں یاداں اک اک کر کے تاریاں وانگ ٹھٹھاندیاں ہوئیاں آون تے پھیر ٹھٹھے ہوئے تاریاں دی طرح دُور اک لکیر جیسی پھٹک کے مٹ جاؤ۔ یک مکسیں سوچاں دماغ وچ آپس وچ تکراندیاں رہیاں۔ میں سوچیا، دماغ دا کمپیوٹر کنا زبردست تے تیز رفتار اے۔ اک پل وچ بیتیاں صدیاں دیاں کھانیاں سامنے کھڑوئیاں انک جاپدیاں نہیں جیویں کل دی گل ہووے تے پھیر چپ پچاتی پچھن ہو جاندیاں نہیں۔ تے پھیر ہور خیال پیدا ہو جاندے نہیں۔ کتے شہزادہ سدھارت آپنے جھے بال نوں آپنی سوہنی بیوی یشودھرا دے نال سُنیاں پیا ویکھدا محل توں باہر بکل آوندا اے تے پھیر اوے ای ڈنیا نوں جیہوں اوہ دکھاں دا گھر

سکھدا اے ٹھیک کرن لئی، لوکاں دے ڈکھ درد مٹاون لئی، سارے جتن کردا
اے تے آخر تپیا کرن بوہڑ دے درخت تھلے سماں ھی لا کے بہہ جاندا اے تے
تپیا کردا کردا ہڈیاں دا ڈھانچہ من جاندا اے پر اوہ دُنیا دے ڈکھ درد نہیں مٹا
سکدا۔

جے رام لکشمی تے سیتا 14 سال بن باس کئن جنگلاں وچ مارے مارے
پھر دے ڈکھائی دیندے نیں، جیہناں نوں رانی کیکشی نے جیہڑی رام دی
متری میں سی، مکر فریب دے نال آپنے پُتر نوں بادشاہ بناون واسطے بن باس
دوایا سی تے ایسے سے سیتا نوں راون چک کے لے گیا سی۔ اینیاں صدیاں
گزرن توں بعد اج وی مندرالاں وچوں واجال آؤندیاں نیں، سیتا رام، رادھے
شام، اج تک لوک اوہناں دی پوچا کردا نیں پر مینوں ایسہ کدی سمجھے نہیں
آلی کہ راون جیہارا شس اینی پوچرا سیتا نوں کیوں لے گیا، جیہدا گھر والا اینیاں.
شکتیاں دا مالک سی پر جیہڑے لوک اوہناں دی پوچا کردا نیں اوہ ایہناں
گلاں بارے کدی نہیں سوچدے۔

پھیر سکندر دے گھوڑیاں دیاں ٹاپاں دی واج سنائی دیندی اے، جیہنے دُنیا
نوں فتح کرن دی خاطر آپنے ملک، آپنے گھر بار نوں پھٹد دتا سی۔ اوہنے سبھ
مٹھ وچ وٹ کے آپنی فوج تیار کیتی سی۔ ارسٹو جیہے حکیم دی سمجھیا نوں پیراں
تھلے چلدا ہویا ساری دُنیا نوں آپنی مٹھ وچ کرن واسطے فر پیا۔ کہندے نیں
فرن توں پہلاں سکندر نے اک درویش ایگنیز نال ملاقات کیتی۔ ایسہ پچھن
واسطے کہ اوہ اوہدے واسطے کیہ کر سکدا اے۔ ایگنیز پاٹا پُرانا سو ٹاکیاں لگا
چونہ پائی اک چڑا ہے وچ بیٹھا رہندا سی۔ لوک اوہنوں مہاں بندے مندے سن۔

سکندر نے اوہدے کو لوں پھیا، ”میں تھاڈی کیہ خدمت کر سکدا آں۔“ درویش نے بغیر بر پھیاں اگھیا، ”ذر اپسے ہٹ جا، دھپ نوں نہ روک۔“ سکندر نے پھیا، ”جے میں سکندر نہ ہوندا تاں میں ایسو جیما درویش ہوندا۔“ مینوں اج تک ایس گل دی کدی سمجھ نہیں آئی کہ سکندر نوں سکندر اعظم کیوں کہندے نہیں، چیہڑا گھروں نیت کر کے ہزاراں فوجیاں نوں لے کے ٹھریا سی کہ ہندوستان تے ہور دوسرے ملکاں دی دولت اکٹھی کر کے لیائے گاتے سبھ توں وڈی دولت اوس ولیے غلاماں نوں سمجھیا جاندا سی۔ اوہدے نال ٹھرنا والا ہر سپاہی ایسہ سوچ لے کے ٹھریا سی کہ اوہ پنجاہ سو غلام لے کے واپس آئے گا تے پھیر سای عمر عیش کرے گا۔ اوہناں دی محنت تے کمائی تے۔ سکندر نے بڑا سفر کیتا۔ بڑیاں لڑائیاں لڑیاں۔ فارس (ایران) نوں فتح کر لیاتے اوتحے دس ہزار جوان گردیاں نوں پھڑ کے آپنے سپاہیاں دے حوالے کر دتا۔ جنھوں دی اوہ لفگھ جاندا سی وستیاں تے فصلان اجڑ جاندیاں سن۔ ہزاراں انسان گھر بار پھٹھ کے نس جاندے سن، چیہڑے نہیں سی نس سکدے مارے جاندے سن۔ لٹ مار کر کے اوہ آپنیاں فوجاں دا خرچہ پورا کردا سی تے ہر پاسے بھکھنگ ونڈ جاندا سی۔ ایسو امیداں لے کے اوہ ساؤں دھرتی تے وی پھیخ گیاتے جملم دریا نوں پار کر کے پورس راجے دی جوہ ویچ داخل ہو گیا۔ پورس دے پُتر نے اوہدا مقابلہ کیتا۔ سکندر دا ڈاڑھا سوہنا تے پیارا گھوڑا جنگ ویچ ماریا گیا۔ راجے پورس دی بہادری دیکھ کے اوہدے اوہدے نال صلح کر لئی تے پھیر ودھن دی تیاری کیتی، پر اوہدے سپاہیاں دی ہمت نے جواب دے دتا سی۔ اوہ امید تے خاب چیہڑا اوہ لے کے ٹرے سن چکنا چور ہو گیا سی۔ اوہناں اگے

جان توں انکار کر دتا۔ اخیر اوہنوں واپس مُرنا پیا، اوہنے واپسی دا ڈوجارستہ اختیار کیتا کیونجو جس رستے توں اوہ آیا سی اوہدے تے لوکاں نے بڑے سخت مقابلے کیتے سن۔ اوڑک اوہ یمار ہو کے آپنے وطن پہنچن توں پہلاں ای یماری نال مر گیا۔ جتنے دی اوہ گیا اوہنے تباہیاں مچائیاں پر پھیر دی اوہنوں سارے سکندر اعظم کہندے نہیں۔ انج جاپدا اے جیویں اسیں تاریخ نال مذاق کر دے آں۔ اک لٹیرا لکھاں انساناں دا خون کرن والا بھلا عظیم کس طرح ہو سکدا اے۔ ایس سوچ دے مطابق تاں ہٹلروی بڑا عظیم آدمی ہووے گا۔ اوہنوں وڈا جرنیل تاں کہیا جا سکدا اے، پر وڈا انسان نہیں۔ وڈا جرنیل دی ایڈا وڈا نہیں کہ اوہدی جنگی جھٹ عملی نوں اینا سراہیا جاوے۔ چہڑا جرنیل آپنیاں فوجاں آپنے ملک توں اپنی دُور لے گیا، جسنهن راہ ڈچ چھوٹیاں موٹیاں اینیاں لڑایاں کہ فوج تحک کے چور ہو گئی تے خوصلے توڑ بیٹھی تے اوس نے ہوراگے ودھن دے ہجم نوں من توں انکار کر دتا تے جہڑے خاب تے ارادے اوہنے دوسرے ملکاں دے پر امن لوکاں نوں غلام بنان دے کیتے سن، اوہ رتی بھر دی پورے ہوندے نظر نہیں آوندے سن۔ پر ایس وڈے جرنیل نوں دیلے بر ایس گل دا پتہ ای نہیں لگا کہ اوہدی فوج کیہ سوچدی اے۔ ایس لئی اوہدی سپہ سالاری نوں ہنا تنقید نہیں ویکھیا جا سکدا۔ اوہدی ناکامی تے مایوسی تے بسی نے اوہنوں گھیر لیا تے دنیا نوں فتح کر کے اوہدی دولت لک کے آپنے ملک نوں مالا مال کر دی خواہش دا دم گھٹ گیا۔ اوہ واپس آپنے دلیں دی نہ پہنچ سکیا۔ سکندر دی کمائی توں بے شمار سبق لحمدے نہیں پر انج جاپدا اے اوہنوں اج تاں ایس زاویئے توں ویکھیا ای نہیں گیا تے اسیں آپنے

بالاں نوں غلط تعلیم دیندے گئے جاندے آں۔

ایسے گلاں سوچدیاں سوچدیاں رات لگھ گئی۔ میں دیکھیا کہ بُٹے نے اُنھے کے دضوکیتا، نماز پڑھی تے نماز پڑھن توں بعد اوہ کندھ نال ڈھانسا لائے کے بہر گیا تے ٹھنڈاں لگ پیا۔ ڈاٹھے پیدا تے سُر لیے سُر اس ویج۔ میں توں اوہدا لجہ، مٹھے سُرتے یوں ڈاٹھے چنگے لگے تے میں اکھاں ہی، چپ چپا تی سُند آرہیا، اوہ ٹھنڈا رہیا سی:

سدا نہ باگیں بُلبل بولے

سدا نہ باغ بھاراں

سدا نہ مارے ٹھن جوانی

سدا نہ صحبت یاراں

سدا نہ رات چراگاں والی

سدا نہ سوز پنگاں

سدا نہ ہتھیں مہندی رہندی

سدا نہ پھنسن ونگاں

میں اکھاں میٹی لیہناں سوہنے تے سُر لیے سُر اس توں ڈاٹھا لطف ماندا رہیا تے میں سوچیا کہ ایس کال کو ٹھڑی ویج جیہدے آل دوالے ہرویے پھرہ رہندا اے تے بھارے بھر کم بُٹاں دی واج کنیں پیندی رہندی اے تے انساناں دا تعلق باہر دی دُنیا نال بالکل کٹ جاندا اے تے اوہناں نوں جگھ پتہ نہیں لگدا کہ اوہناں دے ماں پیو، بھیناں بھرا، پُتر دھیاں، بیویاں، پیارے جن کس حال ویج نہیں تے ہر پاسے لوہے دے بوہیاں دے ٹھملن تے بند ہوون دا

کھڑاک، ہھکریاں دی جھنکار تے ٹلایی دیاں زنجیراں سپاں وانگ ڈنگن نوں پیندیاں نیں۔ کل دالجھ پتھ نہیں ہوندا کہ کیہ ہونا اے۔ باہر دی دنیا دی ہوا دی اوتحے نہیں اپڑوی پر تاں وی انسان ایڈا عظیم اے کہ امید تے آس دا کچھ نہیں پھٹھڈا تے اوہ جاندا اے کہ ایسہ انھیرے ایسہ زنجیراں، ایسہ پابندیاں سدا نہیں رہیاں۔ زندگی اک دریا اے، جیساہا ہمیشاں وگدار رہندا اے۔ جو کل سی اوہ اج نہیں۔ جو اج اے اوہ بھلکے نہیں ہووے گا۔

۵۵

اوہر آپ فرگی نوں بھانج آئی، دوڑے جان گورے وتنی کنڈ میاں چلے تو پخانے سارے گوریاں دے، مگر ہوتی بندوقاں دی پھنڈ میاں کیھنے جائے لیائے کے خبر وتنی، مندن ہوئے بیٹھے تیری رنڈ میاں شاہ محمد ا دیکھ میدان جا کے، ڈلدی گوریاں دی پئی جھنڈ میاں

(جنگ نامہ: شاہ محمد)

لفظ موتی

(2)

کجھ بیلیاں دا خیال اے بئی ترڈی، ترڈا یا ٹڈی یا ٹڈا (عینی زمین تے وچھان والی چٹائی) نوں وی ترٹی آکھیا جاندا اے تے ترٹی چوڑ دا مطلب ایس ترڈی دا پھٹ جانا اے، پرمیونوں ایس گل نال اتفاق نہیں۔

ترٹنا، ترٹی چوڑ کرنا، نقصان کرنا، تباہ کرنا۔

ورتوں: مار شل لاء وچ تاں ملک دی ترٹی چوڑ ہو جاندی اے۔

میں کل جا کے ویکھیا اے اوتحے تاں سارے کماد دی ترٹی چوڑ ہوئی پئی اے۔

ترڑک پچھڈنا: اگ تے چڑھا کے کسی چیز دا بھتنا (وانس یا لکڑ نوں سدھا کرن واسطے وی اگ تے ترڑک کے سدھا کیتا جاندا اے۔ غالباً لفظ ترڑکا دی ایسے لفظ نال بنیا اے) ویچ پچھڈنا، اوپنیاں پونیاں وچ سٹ گھتنا، تباہ کرنا، نقصان کرنا۔

ورتوں: میرے ہتھ تاں شے کوئی نہیں، میں تاں کوئی ڈھور ڈنگر ترکنا اے تاں ایسہ چھوہر اٹھاوی اے (اڑکی دی شادی کرنی اے)۔

جرڑھ پٹنا، جرڑھ کڈھنا، جرڑھ مارنا: تباہ کرنا نقصان کرنا۔ فنا کر دینا۔ مول مگاؤنا۔

ورتوں: نویں ٹریکٹر دی ایس جرڑھ پٹ دتی اے؟ ایس اج ٹراوگرا کے ساڑی

جڑھ کڈھ دلی اے۔ پرانہ جڑھ مارو ایس نشے دی میں تاں تمادی ایسہ گل
بالکل پسند نہیں؟

جوہ پٹنا، جوہ مارنا: تباہ کر دینا۔ خراب کر دینا۔

ورتوں: نویں سیکھ دی (چلا چلا کے) جوہ پٹ دلی اے۔ کچی سڑک تے مٹی
گھٹے وچ گراہرا کے ایس اج ساڑی جوہ مار دلی اے۔

چوڑ کرنا، چوڑ ہونا، چوڑ چپٹ ہونا: خراب ہونا، بُرا ہو جانا، ضان ہونا۔

ورتوں: تیریاں لاؤں پیاراں ایس نوں چوڑ کر چھوڑیا۔ سدھا ہو کے یہہ جا
تے ایسہ سوتاں وکیہ کے بہوں چوڑ نہ ہو۔ اوہناں دا وڈا چھوہر تاں اکا چوڑ
چپٹ ہو گیا اے۔

چوری ہونا: کوئی شے کھڑتچ جانا، گواچ جانا (گواچن وی نقصان ای ہوندا
اے)

ورتوں: پنڈ وچ بڑی وڈی چوری ہو گئی اے، بے چاریاں دا بہت نقصان ہو گیا
اے۔

حرج ہونا، حرجنی جانا، حرجه: نقصان ہونا کوئی عارضہ من جانا، کوئی حرج
ہو جانا۔

ورتوں: توں ویلے بر نہ آ کے میرے وقت دا بڑا حرج کیتا اے یا سُنیا اے
ایس دا پیر کجھ حرجنی گیا اے (یعنی پیر نوں کوئی تکلیف ہو گئی اے۔ کوئی سٹ
پھیٹ لگ گئی اے۔) کوئی حرج نہیں توں خوشی نال ایہناں دی شادی وچ
شامل ہو۔

حُلیہ و گڑنا، حُلیہ ٹیٹ ہونا: حُلیہ خراب ہونا، نقصان ہونا، بر باد ہونا۔

ور توں: اوس مار مار کے ایس دا حُلیہ و گاڑ دتا اے؟ یار توں ایس نوں کے کیتا اے توں تاں ایس دا حُلیہ ای ٹیٹ کر دتا اے۔

دھکا، دھکا لگنا: سث لگنا، گھانا پونا، نقصان ہونا۔

ور توں: ایس سودے وچ اس نوں چنگا بھلا دھکا لگ گیا اے۔ پھٹی دے کاروبار وچ اوس نوں اجیما دھکا لگاۓ کے اجے تائیں انٹھ نہیں سکیا۔

ڈز، ڈز پونا، ڈز لگنا: گھانا پونا، خسارہ آونا، نقصان ہونا۔

ور توں: وپاری ایس سودے وچ میں چنگی بھلی ڈز لا گیا اے۔ توں میرے پاروں گھانا نہ کھاتے جتنی رقم تیری تھر دی اے ایس دی ڈز مینوں پادے۔ سجناء پچھے ڈز جھلنی پے دیندی اے۔

ستیا ناس، ستیا ناس کرنا، ستیا ناس مارنا: تباہ کرنا، خراب کرنا حالت و گاڑ دینا۔

ور توں: ستیا ناس ہووے ایس نشے دا جس ساڑا جوان پتھر تباہ کر دتا اے۔ درزی نے کپڑے دا ستیا ناس کر دتا اے۔ توں وی جس کم دے پچھے لگ جاویں او دوں تائیں ہند ا نہیں جدوں تائیں اوس دا ستیا ناس نہ مار لیویں؟

ادارہ رُشنائی دیاں اُردو کتاباں

قرعہ القرآن - 65/-

بابا فرید : بلونت سیکھ آندہ - 65/-

وارث شاہ (انگریزی) : گورچن سیکھ - 50/-

پاکستان میں قومی زبانوں کا مسئلہ : فیروز دین منصور - 30/-

زمان و مکان : وزیر حسن عابدی - 125/-

شودر : ڈاکٹر رام شرن شرما - 250/-

ملن دا پته

سچیت کتاب گھر

فلیٹ 11، شرف مینشن، چوک گنگارام، لہور

فون : 6308265

(آپنے ڈاک خرچ تے تُسیں گھر بیٹھیاں وی منگوا سکدے او)

چوک گنگارام
وِچ کتاب دی ہئی
سُچیت کتاب گھر
جتوں تھانوں
پنجابی زبان، لڑپچھر، تاریخ
توں علاوہ
اُردو تے انگریزی دیاں کتاباں دی
بارعایت لبھ سکدیاں نیں
پورا پتہ نوٹ فرماؤ
سُچیت کتاب گھر
فلیٹ 11، 16، کوئنیز روڈ، چوک گنگارام، لاہور
فون: 6308265